

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Karel Pacovský

Svatojiřské abatyše a korunovace českých královen

*The abbesses of St. George's Convent in Prague
and the coronations of the queens of Bohemia*

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 1. srpna 2016

.....
Karel Pacovský

Poděkování:

Jsem velmi vděčný všem, kteří mi během studia věnovali svůj čas, byli ochotní zodpovídat mé otázky či jinak napomohli ke vzniku této práce. Můj dík patří zejména PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, za pomoc při hledání tématu i za četné rady, připomínky a podněty během její realizace.

Tato práce by samozřejmě nemohla vzniknout bez psychické a materiální podpory mé užší i širší rodiny, zejména bych chtěl poděkovat svým rodičům za veškerou péči, jíž se mi od nich dostalo a díky Bohu stále dostává.

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se zabývá korunovacemi českých královen s důrazem na účast abatyší benediktinského kláštera svatého Jiří na Pražském hradě. Tento fenomén sleduje v průřezu celých jeho dějin, od první české korunovace v roce 1085 po poslední v roce 1836, a pokrývá tak dlouhé období od středověku přes raný novověk až po práh moderní doby. Cílem práce je objasnit vznik, vývoj a proměny úlohy, která svatojiřským abatyším během korunovačního obřadu připadla a která nemá jinde v Evropě obdoby. Pokouší se také určit, která konkrétní abatyše při které jednotlivé korunovaci asistovala, případně i zjistit podrobnější informace o jejím životě a nastítnit situaci kláštera v dané době. K tomu využívá především svědectví dobových pramenů nejrůznější povahy, od letopisů a kronik, přes korunovační řády a popisy, listiny a deníky, po náhrobky a ikonografické prameny.

Na základě provedeného výzkumu se ukazuje, že úloha abatyší při korunovacích se v průběhu staletí proměňovala. Zatímco ve středověku spočívala především v doprovodu královny, později se abatyše spolu s pražským arcibiskupem a nejvyšším purkrabím podílela na samotném aktu korunování. Ačkoli bývá za původce této tradice běžně považován Karel IV., je pravděpodobné, že tato zvyklost svými kořeny sahá již do doby přemyslovské.

Klíčová slova: svatojiřský klášter; korunovace; abatyše; české královny; Pražský hrad; České království; benediktinky; středověk; raný novověk

Abstract:

This Bachelor thesis analyzes the coronations of the queens of Bohemia, putting emphasis on the presence of abbesses of St. George's Convent of Benedictine nuns in Prague Castle. It follows this phenomenon throughout its whole history, from the first Bohemian coronation in 1085 to the last in 1836, and thus covers a long period from the Middle Ages through the early modern period to the threshold of the modern era. The aim is to clarify the origins, development and changes of the task of the St. George's abbesses during the coronation ceremonies in Prague, which has no parallel anywhere else in Europe. It also endeavors to identify the particular abbesses who participated in each coronation, find details from their lives, and outline the general state of St. George's Convent at that time. It uses primarily the testimonies of original sources of various types, such as annals, chronicles, coronation ordines, descriptions of the coronations, charters, diaries, gravestones, and iconographic sources.

The research shows that the role of the abbesses at the coronations changed throughout the centuries; while in the Middle Ages it occurred principally in the accompaniment of the queen, the abbess later participated together with the archbishop of Prague and the supreme burgrave of the Kingdom of Bohemia in the act of crowning itself. Although Emperor Charles IV is commonly regarded as the originator of this tradition, it is very likely that the roots of this practice go back to the time of the Přemyslid dynasty.

Key words: St. George's Convent in Prague; coronations; abbesses; queens of Bohemia; Prague Castle; Kingdom of Bohemia; Benedictine nuns; Middle Ages; early modern period

OBSAH

1	ÚVOD	7
1.1	CÍLE PRÁCE	10
2	ZÁKLADNÍ PŘEHLED PRAMENŮ A LITERATURY	12
2.1	ČESKÉ KRÁLOVSKÉ KORUNOVACE	12
2.1.1	<i>Prameny</i>	12
2.1.2	<i>Literatura</i>	15
2.2	SVATOJIŘSKÝ KLÁŠTER	18
3	KORUNOVACE ČESKÝCH KRÁLOVEN	23
3.1	PŘEMYSLOVSKÉ KORUNOVACE	23
3.1.1	<i>První česká korunovace</i>	23
3.1.2	<i>Korunovační mezidobí</i>	25
3.1.3	<i>Korunovace posledních Přemyslovců</i>	26
3.2	KORUNOVACE DOBY LUCEMBURSKÉ A KONCE STŘEDOVĚKU	28
3.2.1	<i>Korunovace za vlády krále Jana</i>	28
3.2.2	<i>Korunovace za vlády Karla IV. a Václava IV.</i>	30
3.2.3	<i>Pohusitské korunovace</i>	36
3.3	NOVOVĚKÉ KORUNOVACE	38
3.3.1	<i>Korunovace na prahu novověku</i>	38
3.3.2	<i>Barokní korunovace</i>	42
3.3.3	<i>Soumrak českých korunovací</i>	45
4	SVATOJIŘSKÉ ABATYŠE JAKO ÚČASTNICE KORUNOVAČNÍCH OBŘADŮ	47
4.1	POČÁTKY ÚČASTI SVATOJIŘSKÝCH ABATYŠÍ	48
4.1.1	<i>Předpis Karlova korunovačního řádu</i>	48
4.1.2	<i>Starší tradice?</i>	52
4.2	PŘEDHUSITSKÉ ABATYŠE A JEJICH ÚČAST NA KORUNOVACÍCH	57
4.3	ABATYŠE A KORUNOVACE PO SKONČENÍ HUSITSKÝCH VÁLEK	62
4.4	ABATYŠE A KORUNOVACE 16. STOLETÍ	65
4.5	ŽOFIE ALBÍNKA Z HELFENBURKU A KORUNOVACE JEJÍ DOBY	71
4.5.1	<i>Korunovace roku 1616</i>	71
4.5.2	<i>Korunovace roku 1627</i>	77
4.6	JUSTÝNA ANNA ETTLOVÁ A KORUNOVACE V ROCE 1656	79
4.7	POSLEDNÍ KORUNOVACE S ÚČASTÍ SVATOJIŘSKÉ ABATYŠE	82
4.8	DOZVUKY TRADICE	88
5	ZÁVĚR	92
6	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	99
6.1	ARCHIVNÍ A NEVYDANÉ PRAMENY	99
6.2	EDICE PRAMENŮ	99
6.3	STARÉ TISKY	101
6.3.1	<i>Periodika</i>	102
6.4	LITERATURA	103
7	SEZNAM ZKRATEK	110

8	PŘÍLOHY	I
8.1	TABULKY	I
8.1.1	<i>Konsekrátoři českých královen.....</i>	<i>I</i>
8.1.2	<i>Seznam svatojiřských abatyší</i>	<i>II</i>
8.1.3	<i>Korunovace českých královen a účast svatojiřských abatyší</i>	<i>IV</i>
8.2	TEXTOVÉ PŘÍLOHY.....	VI
8.2.1	<i>Popis korunovace Žofie Bavorské z roku 1400.....</i>	<i>VI</i>
8.2.2	<i>Dekret Josefa II. z 8. března 1782 rušící některé ženské kláštery</i>	<i>X</i>
8.2.3	<i>Korunovační privilegium Leopolda II. z 21. července 1791</i>	<i>X</i>
8.3	OBRAZOVÝ DOPROVOD.....	XII

1 Úvod

Klásteru svatého Jiří na Pražském hradě náleželo mezi českými kláštery zvláštní, ba výsadní místo. Ne snad pro jeho velikost, nádheru, nepřekonatelné bohatství či politickou moc. Jeho důležitost se projevovala jinak. Snad ho jen obestíral mýtus významnosti, ale onen mýtus samotný ho již činil významným. Sebevědomí svatojiřského opatství se zakládalo především na jeho úctyhodné starobylosti. V tom se mu nemohl rovnat žádný jiný klášter na území České koruny. Byl dokonce založen dříve než nejstarší mužské kláštery Čech a na rozdíl od nich je jeho existence bezpečně doložena záhy po jeho vzniku – už od přelomu 10. a 11. století bylo *monasterium sanctimonialium sancti Georgii* zmiňováno ve svatovojtěšských legendách.¹ Podobně i kostel sv. Jiří byl postaven dříve než sousední kostel sv. Víta a byla to první svatojiřská abatyše Mlada, kdo Praze vyjednal zřízení biskupství. A právě zde spočinuly i ostatky české prvomučednice – svaté Ludmily. Napojení na samotné počátky českého křesťanství nemohlo být bezprostřednější. Hrdé opatství se pak mohlo považovat za *neotřesitelný základ* české církve, jak hlásal titul jednoho zpracování klášterních dějin.² Když pražské benediktinky v roce 1771 patřičně slavily osmisté výročí založení kláštera,³ nikoho tehdy nenapadlo, že staroslavnému „*královskému štyftu*“⁴ zbývá pouhých jedenáct let existence.

Punc výlučnosti klášteru propůjčovala také spřízněnost s panovnickou rodinou. Dodnes se v literatuře zdůrazňuje, že jeho abatyšemi bývaly ženy přemyslovské krve. Co na tom, že z celkového počtu představených kláštera, byť bychom se omezili jen na středověk, tvořily členky vládnoucí rodiny jen nepatrný zlomek. I když přemyslovská abatyše nebyla výjimkou, byla spíše mimořádností než pravidlem. Klášter si přesto v obecném povědomí udržel pověst exkluzivity, která je vyjádřena už zcela jedinečným umístěním fundace v samotném srdci země – uprostřed královské rezidence, za pevnými zdmi hradu, který vévodí pulzující metropoli na řece Vltavě.

Ačkoli svatojiřský klášter stál v samotném centru moci českého státu, uprostřed politického dění, přesto zůstával jaksi v skrytu. Být to mužský klášter, nepochybně by do

¹ „*Volens autem de illorum manibus mulierem liberare, clausit eam in monasterio sanctimonialium, quod sub vocabulo et veneratione sancti Georgii consecratum, firmissimis moenibus vallatur.*“ Vita S. Adalberti Episcopi – MGH SS IV, s. 589; Jana Kanaparia Život sv. Vojtěcha – FRB I, s. 252.

² První část nedokončené německy psané historie kláštera trinitáře Raymunda od sv. Alžběty vyšla těsně před zrušením kláštera v roce 1782 pod názvem „*Der hohen Geistlichkeit in Böhmen Unbewegte Grundlage: das achthundertjährige Gotteshaus und das allererste uralte Klosterstift St. Georgen, Ordens des heil. Erzpatriarchen Benedikts ob dem kön. Schlosse der Pragerstädte in Böhmen.*“

³ Jak uvádí zápis v příruční knize klášterní sekretářky: AHMP, Sbirka rukopisů, sign. 7954, f. 33v.

⁴ *Auterní Pražské Postovské Nowiny*, rok 1723, č. 60, 27. července, [s. 3].

dějin zasahoval daleko výrazněji. Kontemplativní charakter ženského kláštera, podtržený požadavkem klauzury, omezoval možnost veřejného působení konventu. Klášter nicméně působil i jako vrchnost a měl vlastní poddané. Toto světské působení, správa hmotných statků, však padalo především na bedra abatyše a v žádném případě se nevyrovnalo politické moci, jakou měly mocné říšské kláštery, včetně těch ženských. Klášter existoval v dobách, kdy ženám příslušela světská moc spíše jen výjimečně. Jeho obyvatelky nebyly určeny pro vládu nad pozemskými říšemi, byly odděleny pro království nebeské. Nejdalekosáhlejším politickým, respektive církevněpolitickým počinem spojeným se svatojiřským konventem tak zůstal ten vůbec první – podivuhodná římská mise princezny Mlady.

Politický význam kláštera se v úhrnu nejeví jako zvlášť ohromující. O to nesmazatelnější stopu zanechal na poli kulturním. Bez svatojiřského kláštera by byl zejména český středověk ochuzen o mimořádné kulturní počiny. Zdaleka nejde jen o románskou architekturu klášterní baziliky, slavný pozdně románský trojdílný reliéf, gotický náhrobek sv. Ludmily nebo skvosty středověkého zlatnictví v podobě mnoha relikviářů. Není překvapující, že v klášteře vznikla nejstarší prokazatelná zobrazení svaté Ludmily.⁵ Trochu více nás může udivit, že z něj pochází jedno z nejstarších dochovaných barevných vyobrazení českého královského znaku. To lze nalézt v bohatě zdobeném Pasionálu abatyše Kunhuty, který patří mezi vůbec nejkrásnější a nejvzácnější české iluminované rukopisy. Kodexy z někdejšího majetku kláštera dodnes přitahují pozornost nejen tuzemských badatelů. Ze svatojiřského kláštera pocházejí i nejstarší známé úryvky Kristiánovy legendy.⁶ V klášterní bazilice se odehrávala nejranější doložená dramatická představení v českých zemích.⁷ Se samými počátky česky psané lyriky je neodmyslitelně spjata tzv. Kunhutina modlitba („*Vítaj, Kráľu všemohúci*“) a v jednom z latinských svatojiřských žaltářů se dochovaly nejstarší zlomky českého biblického překladu.⁸ Časem i kulturní význam kláštera nenávratně slábl. Přestal být jedním z mála významných mecenášů v Čechách a stal se jen jedním z mnoha. Přesto se ještě po husitských válkách někdy kolem roku 1470 zmožil na

⁵ Na podstavci relikviářové paže sv. Jiří z druhé poloviny 13. století, na miniatuře tzv. svatojiřského plenáře z počátku 14. století. Srov. Dušan FOLTÝN – Jan KLÍPA – Pavlína MAŠKOVÁ – Petr SOMMER – Vít VLNAS (edd.), *Otevři zahradu rajskou: Benediktini v srdci Evropy 800–1300*, Praha 2014, s. 328 a 334; Jan ROYT, *Ikonografie Ludmily*, in: *Nomine Liudmilam: Sborník prací k počtě svaté Ludmily*, edd. Renata Špačková – Petr Meduna, Mělník 2006, s. 54–63, zde s. 55; Petr KUBÍN, *Sedm přemyslovských kultů*, Praha 2011, s. 118 a 121.

⁶ Rukopis NK VI E 13. Srov. Petr KUBÍN, *Sedm přemyslovských kultů*, s. 97–98.

⁷ Viz např. Petr ULIČNÝ, *Prostor a rituál: Velikonoční slavnosti v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 4/2012, s. 7–33.

⁸ Josef VINTR, *Die älteste tschechische Psalterübersetzung*, Wien 1986, s. 14.

objednávku nákladného oltáře, jehož malíř reflektoval nejnovější vlivy norimberské malby.⁹ Na počátku 18. století pak abatyše Františka Helena Pieroni rozpoznala talent začínajícího architekta Jana Blažeje Santiniho a nechala mu volnou ruku při stavbě kaple sv. Anny v Panenských Břežanech, jeho vůbec první novostavby bohoslužebného prostoru.¹⁰ A kupříkladu nejstarší vydání českého překladu Benediktovy řehole z roku 1760 bylo dedikováno právě svatojiřské abatyši.¹¹

Smyslem tohoto úvodu není dlouze vypisovat vše, čím se svatojiřský klášter zapsal do české kulturní historie. Jen chci upozornit, že to, čím na sebe strhával a dodnes strhává pozornost, nespočívalo v jeho mimořádné moci či v jeho výjimečném právně ukotveném postavení. Jestliže už před více než 150 lety Václav Vladivoj Tomek napsal, že „*klášter jeptišek sv. Jiří zaujímal starodávností svého založení, rozsáhlostí jmění a důstojností svých oudů to samé přední místo mezi všemi kláštery ženskými v Čechách, jako klášter břevnovský téhož řádu mezi mužskými*“¹² nemělo by nás to svádět k jednoduché zkratce, že svatojiřský klášter byl „ženským Břevnovem“. Prvním mezi českými ženskými kláštery byl skutečně jen na poli kultury či historické paměti. Svatojiřská abatyše nikdy nemohla pro ženské (benediktinské) kláštery plně znamenat to, co opat břevnovský pro mužské; z jediného prostého důvodu: byla abatyší a nikoli opatem, nebyla muž, byla „jen“ žena. Nemohla se pyšnit titulem *visitor generalis et perpetuus*.¹³ Jako nemohla z pozice abatyše vykonávat ani ve své komunitě kněžské úkony, udělovat svátosti, stejně tak nemohla zastávat post vizitátora, který je v katolické církvi vyhrazen pouze mužům.¹⁴ Rozhodně nemohla dohlížet na ostatní kláštery, byť ženských stejného řádu – sama byla nejpozději v době potridentské podřízena pražskému arcibiskupovi a podléhala jeho dohledu.¹⁵

⁹ Jiří KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl druhý: města, církve, korunní země*, Praha 2013, s. 472–473.

¹⁰ Srov. Mojmír HORYNA, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 227.

¹¹ Bonawentura PYTR, *Ržehola aneb zákon swatého otce Benedykta oppata*, Brno: Emmanuel Swoboda, 1760.

¹² Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy I*, Praha 1855, s. 443.

¹³ Srov. Johannes ZESCHICK, *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, Praha 2007, s. 45.

¹⁴ Srov. Jan ZDICHYNEC, *Ad vitiorum correctionem et caritatis conservationem? Proměny řeholní vizitace v raném novověku na příkladě cisterciáckého řádu*, in: *Historica monastica I* (= Colloquia mediaevalia Pragensia 3), edd. Dušan Foltýn – Kateřina Charvátová – Petr Sommer, Praha 2005, s. 103–132, zde s. 104, pozn. 4.

¹⁵ Např. 11. prosince 1572 abatyše Dorota z Krumlova píše arcibiskupu Antonínovi (NA, APA I, karton 2102, inv. č. 3487, složka N:XI, f. 41): „*tento klášter ani grunthy jeho nikdá sou pod správu pánův hejtmanův hradu Pražského nenáležely a nenáleží, než pod správu předešlejšch Jich M[ilostí] pánův arcibiskupův pražských. A já až posavad jináče nevím, než že ještě pod Vaší knížecí M[ilostí] správu a reformaci i s konventhem mým náležíme.*“ Nově ustanovená abatyše Alžběta Eufrosina Kestnerová pak 10. září 1662 přísahala „*Arnoštovi [...]* kardinálovi z Harrachu, arcibiskupu pražskému /:titul:/, kterýž jest, neb rádně budoucně volenému, poslušensví a uctivost podle povinnosti své činiti a zachovávatí.“ Později, 25. srpna 1720, přísahala abatyše Klára Rozina Šlindlová „*den gehorsamb undt Ehrerbietigkeit meiner mutter der Thomb Kirchen ob dem Prager Schloß, undt dem Hochwürdigsten Fürsten undt herrn herrn Ferdinandt Erzbischoffen zu Prag /:tit:/ undt seinen rechtmässigen nachfolgern vermög der Canonischen Satzungen, undt so wie es die unverletzliche*

Když se v literatuře objeví zmínka o svatojiřském klášteře, již tradičně se k ní připojuje poznámka, že svatojiřské abatyše měly právo spolu s pražským arcibiskupem korunovat české královny. Všimněme si, že se opět nejedná o výsadu, která by znamenala faktickou moc. Jde jen o rituální, ceremoniální, symbolickou funkci. Lidský život ovšem nemůžeme nikdy zredukovat na materiální starosti a politické spory. Patří k němu i duchovní rozměr. Patří k němu i rituály, které dávají životu řád, slavnosti, které člověka vyvádějí ze zajetí všednosti, i obřady, které rozčleňují lidský život na etapy. Ceremonie navíc poskytovaly důležitý prostor pro sebe prezentaci; dávaly nejen příležitost vidět, ale také být viděn. Takovými příležitostmi byly i královské korunovace, jež byly podivuhodným prolnutím světa duchovního a ryze mocenského. A právě při nich v Českém království hrály svou úlohu svatojiřské abatyše, jejichž účast na korunovačních obřadech je tématem mé bakalářské práce.

1.1 Cíle práce

Jak už samotný název práce napovídá, jejím obsahem má být průnik dvou témat, a proto ji tvoří kromě přehledu pramenů a literatury dvě hlavní velké kapitoly. První z nich podává podrobnější chronologický přehled korunovací českých královen. Rozhodl jsem se, že ve své práci zmíním všechny uskutečněné korunovace královen, nehledě na to, zda se jich svatojiřská abatyše mohla či nemohla zúčastnit. Vedlo mě k tomu hned několik důvodů. První je ten, že mnohdy, zvláště u starších korunovacích, nemůžeme přítomnost svatojiřské abatyše pro nedostatek pramenů ani potvrdit, ani vyvrátit. V takovém případě nezůstávají než úvahy a hypotézy, kterým bych chtěl dát určitý prostor v druhé kapitole. Dále pak alespoň velmi stručně zmíním i poslední tři korunovace, které se odehrály až po zrušení kláštera, a to z toho důvodu, že zánik kláštera neznamenal konec tradice účasti abatyší na korunovačním obřadu – v této roli je totiž vystřídalý abatyše tereziánského ústavu šlechticů na Pražském hradě. Když navíc téma této práce nabízí příležitost snad vůbec poprvé pojednat celkově o korunovacích českých královen, chtěl bych jí využít, ačkoli je zřejmé, že tím téma korunovacích českých královských manželek nebude zdaleka vyčerpáno.

Zatímco v první kapitole ještě o svatojiřských abatyších zcela pomlčím, bude jim a jejich účasti na korunovačních slavnostech věnována následující kapitola, a i v ní budu

Röm. Päpstliche Autorität erfordert, undt gebiethet.“ (Obě přísahy v NA, APA I, karton 2102, inv. č. 3487, složka N:18 *Juramenta Principissarum ad S. Georgium.*) Pražský pomocný biskup Mayer psal 22. září 1719 arcibiskupovi Khuenburgovi, že „*abbatissa S. Georgii nulla a jurisdictione ordinarii gaudeat exemptione*“ (NA, APA I, karton 2102, inv. č. 3487). Není bez zajímavosti, že hejtman klášterního panství skládal přísahu na prvním místě arcibiskupovi a jen jakoby mimochodem i abatyši (NA, AZK, ŘB sv. Jiří, karton 20, inv. č. 2584, f. 1462: „*Notule přísahy hejtmána panství kláštera sv. Jiří na Hradě pražském*“).

postupovat chronologicky. Jako záchytné body budou sloužit právě korunovace královen. Cílem této kapitoly a vlastně i celé práce je především prohloubení poznání o charakteru účasti svatojiřských abatyší na korunovacích českých královen a o tom, jak byla tato účast v průběhu staletí konkrétně realizována. Nelze se nedotknout otázky, jak a za jakých okolností se mohla tato tradice zrodit. Podle často opakovaného podání získaly svatojiřské abatyše právo (spolu)korunovat české královny od Karla IV. společně s knížecím titulem a právem nosit korunu. Budu se proto zabývat otázkou, nakolik je tento tradiční pohled v souladu se svědectvím dobových pramenů.

Dále bych se chtěl pokusit na korunovace českých královen, se zvláštním přihlédnutím k úloze svatojiřských abatyší, alespoň trochu pohlédnout z evropské perspektivy, nakolik mi to dostupná literatura umožní. Samotné královny a jejich životní osudy stojí zcela mimo tematické vymezení mé práce, naopak jejím těžištěm je průběh korunovačního obřadu se zřetelem k účasti svatojiřské abatyše a k momentu vlastního korunování. Jelikož byla korunovace bezesporu nejokázalejší událostí, při níž se mohl svatojiřský klášter v osobě své představené veřejně prezentovat, a zároveň představovala i vrcholný okamžik v životě té které abatyše, neomezím se na pouhý popis korunovačního obřadu, ale chtěl bych každou korunovaci stručně uvést do kontextu dějin kláštera a velmi stručně nastínit i životní osud konkrétní abatyše, jež při obřadu asistovala.

Ve své práci pracuji s velkým množstvím nejrůznějších pramenů a mnohé z nich přímo cituji. V poznámkách pod čarou se snažím uvádět citace v původním znění, v hlavním textu je buď parafrázuji, nebo překládám. Pokud v takovém případě zároveň neodkazuji na vydaný český překlad, jedná se o překlad můj vlastní. Citáty z edic přebírám v pokud možno nezměněné podobě. Texty latinsky psaných starých tisků také ponechávám v původní podobě, pouze rozepisuji ligatury æ, œ do dvou samostatných grafémů. Německy psané texty, ať už rukopisné či tištěné, transliteruji. Názvy českých starých tisků v poznámkách pod čarou transliteruji, jinak však jejich text většinou transkribuji s tím, že se snažím zachovávat jazyková specifika původního znění (např. „abbatiffé“ přepisuji jako „abbatyše“, „wuole“ jako „vuole“). Psaní velkých písmen v případě starších textů přizpůsobuji současné pravopisné normě. V zásadě se řídím doporučeními pro transkripci českých barokních textů od Josefa Vintra.¹⁶ Stejně zacházím i s česky psanými rukopisy. Všechny užívané zkratky vysvětluji v seznamu na konci práce.

¹⁶ Josef VINTRA, *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*, Listy filologické, roč. 121, 1998, s. 341–346.

2 Základní přehled pramenů a literatury

2.1 České královské korunovace

Korunovace královských manželek stály vždy obecně a zcela přirozeně ve stínu korunovacích vládnoucích králů a zájem o ně nebyl nikdy zvláště veliký. Je proto třeba počítat s tím, že o korunovacích královen svědčí méně dochovaných pramenů a že podobně i odborná literatura o nich pojednává v daleko menší míře než o korunovacích jejich manželů.

2.1.1 Prameny

Pro poznání úlohy svatojiřské abatyše během korunovačního obřadu českých královen jsou hlavním pramenem dobové, dosti rozmanité popisy korunovacích. Jelikož se korunovace odehrávaly v průběhu mnoha staletí, zachovaly se nutně ke každé korunovaci jiné prameny, často různého druhu i rozdílné výpovědní hodnoty. Zvláště ke starším korunovacím se jich ve své práci snažím shromáždit co nejvíce (pro raný novověk je takové snažení o dost obtížnější – počet dochovaných zpráv se zvyšuje, navíc je důvodné předpokládat, že mnohá svědectví dosud ukrývají archivy nejen v Česku, ale například i ve Vídni nebo Římě). Bylo by zbytečné všechny citované prameny dlouze vypisovat na tomto místě. Odkazuji se na ně v poznámkách pod čarou a lze je nalézt v seznamu zdrojů. Zde jen stručně nastíním, jaké typy pramenů jsou k dispozici.

České korunovace se dají podle charakteru, či spíše podle rozmanitosti a množství dochovaných pramenů rozdělit do dvou hlavních skupin – na korunovace „středověké“ a korunovace „novověké“. Viditelný předěl mezi oběma skupinami tvoří korunovace Marie Habsburské v roce 1522 a korunovace Ferdinanda I. a Anny Jagellonské v roce 1527. Zatímco o Mariině korunovaci a jejím průběhu svědčí jen několik stručných, především kronikářských zmínek, ke korunovaci roku 1527 už je spektrum pramenů daleko rozmanitější, neboť u její příležitosti bylo vydáno hned několik tisků – to řadí korunovaci Ferdinanda a Anny po bok pozdějších korunovacích novověku, zatímco Mariina korunovace patří z hlediska dochovaných pramenů ještě období středověku.

Po celý středověk zůstávají nejdůležitějším pramenem kroniky. Už kronikář Kosmas zanechal zprávu o první české korunovaci v roce 1085. O dalších korunovacích se zmiňují jeho „pokračovatelé“, Petr Žitavský, kronikáři doby Karla IV. nebo tzv. *Staré letopisy české*. Pražské korunovace mnohdy neunikly pozornosti ani zahraničních letopisců. Mezi nejvzácnější a nejpodrobnější zprávy o průběhu české korunovační ceremonie ve středověku patří Karlův korunovační řád jakožto normativní pramen a obsírný popis korunovace Žofie

Bavorské od Jana z Weilburku z roku 1400 jakožto svědectví o konkrétní realizaci této normy.¹⁷ Prameny k některým českým korunovacím 16. století nejen narativního charakteru pak lze nalézt v edici *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*.

Už od 16. století bylo zvykem vydávat popisy korunovačních slavností tiskem. Prvním vytištěným samostatným popisem korunovace české královny je tisk Jiříka Závěty ze Závětic týkající se korunovace Anny Tyrolské z roku 1616.¹⁸ V roce 1723 byla u příležitosti pražské korunovace Karla VI. vydána německá kniha *Das Königliche Böhmische Crönungs-Ceremoniel*, která se vymyká dosud obvyklým příležitostným tiskům.¹⁹ Je to asi vůbec první publikace, která souhrnně pojednává o českých královských korunovacích. Obsahuje zejména popisy dosavadních pražských korunovacích habsburských vládců (tehdejší korunovace Karla VI. do ní nebyla zahrnuta). Od 18. století se můžeme setkat se zprávami o korunovacích též v dobových periodikách.

O korunovacích se zmiňovali i autoři různých záznamů osobnějšiho charakteru. Jedinečné jsou zejména zmínky přímých účastníků, mezi něž patří edičně zpřístupněné deníky Adama mladšího z Valdštejna²⁰ a pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha kardinála z Harrachu.²¹ Cenné česky psané svědectví o průběhu korunovace Karla VI. a jeho manželky Alžběty Kristýny se dochovalo v letopise pražského měšťana Františka Václava Felíře.²² Průběh korunovacích Anny Tyrolské a Alžběty Stuartovny vylíčil ve svém obsáhlém historickém díle Pavel Skála ze Zhoře.²³ Korunovace neunikly ani pozornosti Jana Františka Beckovského, jak dokazuje jeho *Poselkyně starých příběhův českých*.²⁴ Mnozí autoři letopisů či pamětí, přestože se o korunovacích zmiňují, nezacházejí do detailů, a proto k hlubšímu poznání průběhu korunovační ceremonie přispět nemohou; mezi ně se řadí například zápisy Marka Bydžovského z Florentina, Mikuláše Dačického z Heslova a dalších.

¹⁷ AHMP, Sbirka rukopisů, sign. 993/1, p. 209–210; edice textu v CDM XIII, č. 19, s. 27. Celý text s českým překladem je připojen v příloze této práce na s. VI.

¹⁸ Jiřík ZÁVĚTA ZE ZÁVĚTIC, *Korunovánj Gegmilosti Cýsařowé Vherské a České Králowny Anny, za Králownu Českau [...]*. Praha: Jan Schumann, 1616.

¹⁹ *Das Königliche Böhmische Crönungs-Ceremoniel, In welchem, Nebst Einer allgemeinen Abhandlung von dieser Crönung, Alle besondere Crönungs-Actus Derer Könige und Königinnen, Aus dem Ertz-Haus Oesterreich, So viel derer zu bekommen, enthalten*. Franckfurt – Leipzig: Christoph Riegel, 1723.

²⁰ Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfínského dvořana: Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*, Praha 1997.

²¹ Katrin KELLER – Alessandro CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Wien 2010.

²² František Václav FELÍŘ, *Letopis: 1723–1756*, ed. Jan Vogeltanz, Praha 2011.

²³ Pavel SKÁLA ZE ZHOŘE, *Historie česká od r. 1602 do r. 1623, 1. díl, 1606–1616*, ed. Karel Tieftrunk, Praha 1865; TÝŽ, *Historie česká: od defenestrace k Bílé hoře*, ed. Josef Janáček, Praha 1984.

²⁴ Jan BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých příběhův českých*, 2. díl, 3. svazek, ed. Antonín Rezek, Praha 1880.

Celkově však badatel musí k popisům korunovacím přistupovat s opatrností. Každý autor si všiml jiných detailů. Pokud například jeden záznam neuvádí přítomnost určitých osob, neznamená to, že se korunovace nezúčastnily. Zatímco pisatel z řad duchovenstva ve svém popisu zcela opomene zmínit měšťany, jejich přítomnost naopak náležitě zdůrazní představitel městského stavu. Je třeba také počítat s jistou setrvačností korunovačnických popisů. Je totiž pravděpodobné, že základem nového popisu byl popis předchozí korunovace, a záleželo tedy na autorovi, nakolik si všiml odlišností mezi obřady.

Zvláštní typ pramene představují korunovační ražby, které se v Čechách začaly objevovat od 16. a zvláště od 17. století. Na korunovačnických mincích byly často připomínány i královny a bývaly pro ně také zhotovovány zvláštní pamětní mince. Podrobný soupis habsburských korunovačnických ražeb (nejen českých) sestavil Emil Novák.²⁵

Kromě výše zmíněných zdrojů existují i ikonografické prameny. Co se týče středověku, jsou známy dvě iluminace zobrazující korunování české královny. Obě doprovázejí text Karlova korunovačnického řádu.²⁶ Jedna se dochovala v pontifikálu Albrechta ze Šternberka z roku 1376, jenž se dnes nachází v knihovně Strahovského kláštera, druhá v rukopise obsahujícím staročeský překlad korunovačnického řádu z roku 1472, uloženém v Rakouské národní knihovně ve Vídni.²⁷ Žůrek upozorňuje, že tato vyobrazení musíme brát s rezervou jako vizuální doprovod textu, nikoli jako svědectví o skutečné realizaci obřadu.²⁸ Opatrný odstup bychom ale měli udržovat i vůči mladším mědirytům.

Pozdější výpravná tištěná zobrazení českých korunovacích představují téměř výhradně korunovace králů. Zdá se, že dokonce ani z nesmírně nákladné korunovace Karla VI. se nezachovalo jediné vyobrazení korunování jeho manželky. Na rozdíl od korunovace Fridricha Falckého nejspíše nebyla zobrazena ani korunovace jeho manželky Alžběty Stuartovny, ačkoli bychom její zachycení mohli v době vyostřené propagandy očekávat. Nalezl jsem pouze jediné zobrazení korunovace české královny z doby, kdy se jí mohla účastnit svatojiřská abatyše. Pochází ze sedmého a osmého dílu druhého vydání dějepisného díla *Annales Ferdinandi* od rakouského historiografa doby třicetileté války Franze Christopha Khevenhüllera. Toto lipské vydání z roku 1723 bylo doplněno velkým

²⁵ Emil NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526–1918*, 5 dílů, Štíty 1991–1997.

²⁶ Obě zobrazení otiskl Václav ŽŮREK, *Korunovace manželek Václava IV.*, in: *Lucemburkové: Česká koruna uprostřed Evropy*, edd. Lenka Bobková – František Šmahel, Praha 2012, s. 801–802. Zde v příloze na s. XXI–XII.

²⁷ Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DG I 19, f. 169r; Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2618, f. 70v.

²⁸ Václav ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, in: *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, edd. Martin Nodl – František Šmahel, Praha 2014, s. 15–65, s. 48.

množstvím mědirytů.²⁹ Jeden z nich zobrazuje i českou korunovaci Anny Tyrolské (avšak datuje ji nesprávně už do roku 1611) a zachycuje i přítomnou svatojiřskou abatyši. Bohužel se mi nepodařilo dohledat, zda se vyobrazení zakládá na starší předloze či bylo uměle vytvořeno až pro potřeby vydání z roku 1722. Detailněji byla vyobrazena až vůbec poslední korunovace české královny v roce 1836. Při ní však již svatojiřskou abatyši nahradila abatýše tereziánského ústavu šlechticů.

2.1.2 Literatura

Dodnes neexistuje žádná práce, která by souhrnně pojednávala o korunovacích českých královen a dokonce není ani zdaleka uzavřeno bádání ohledně korunovacích českých králů. Snad jediným českým titulem, který se zabývá přímo královnami a jejich korunovacemi, je útlá knížečka, či spíše brožura *Dvanáct římských i českých královen korunovaných v Cáchách* z roku 2004.³⁰ Samotným korunovacím se ale věnuje pouze zběžně v úvodu. Zbytek publikace tvoří stručné životopisné medailonky jednotlivých římských královen, jejichž rozmanité životní osudy spojují právě a pouze Cáchy jako dějiště jejich korunovacích.

Základním a nepřehlédnutelným počinem na poli bádání o českých královských korunovacích je úctyhodné dílo Josefa Cibulky vydané roku 1934 pod názvem *Český řád korunovační a jeho původ*. V něm se Cibulka zabýval samotným předpisem české korunovační ceremonie tak, jak jej nechal někdy v polovině 14. století sestavit Karel IV. Cibulkův text byl roku 2009 přetištěn v publikaci *Korunovační řád českých králů*, podle níž ho budu citovat, jejímž přínosem je hlavně zveřejnění textu Karlova korunovačního řádu v dobovém latinském i staročeském znění a v moderním českém překladu paralelně vedle sebe.³¹ Jinak však posledně zmíněná publikace přes svůj reprezentativní vzhled k bádání o českých korunovacích příliš nepřispěla. Vedle úvodní kapitoly *Královská hodnost českých vladařů, jejich dílo a reprezentace* od historika umění Jiřího Kuthana, která se v překvapivém kontrastu s široce pojatým názvem omezuje pouze na středověk, je větší část knihy tvořena nekritickým přetiskem textů a edic od jiných autorů, k nimž se editoři Kuthan a Šmied neobtěžovali dopsat jakýkoli upřesňující komentář.

²⁹ Franz Christoph von KHEVENHÜLLER, *Annales Ferdinandeae Oder Wahrhafftige Beschreibung Kayseris Ferdinandi Des Andern, Mildesten Gedächtniß, Geburth, Auffziehung und bißhero in Krieg und Friedens-Zeiten vollbrachten Thaten, geführten Kriegen, und vollzogenen hochwichtigen Geschäften: Siebender und Achter Theil [...]*, Leipzig: Weidmann, 1723. Mědiryt měl doplňovat p. 470. Viz s. XXIII v příloze této práce.

³⁰ Věra BLAŽKOVÁ – František KAVKA – Hans ALTMANN, *Dvanáct římských i českých královen korunovaných v Cáchách*, Praha 2004.

³¹ Jiří KUTHAN – Miroslav ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, Praha 2009.

V současnosti se korunovačním řádem Karla IV. a průběhem českých korunovací ve středověku zabývá Václav Žůrek, který o problematice napsal kromě své diplomové práce i vícero kratších studií.³² O korunovacích přemyslovských králů souhrnněji pojednal Demeter Malaťák³³ a k tématu značně přispěli Jan Zelenka a Lenka Bobková v rámci atraktivní publikace *Přemyslovský dvůr* z roku 2014.³⁴ Korunovaci roku 1297 se ve své monografii o Václavu II. velmi podrobně věnuje Libor Jan.³⁵ Badatelského zájmu se dočkaly i korunovace pozdního středověku. Na korunovace v době po skončení husitských válek se ve svém článku o panovnickém majestátu v porevolučních Čechách zaměřil Petr Čornej, korunovace doby jagellonské se pak staly tématem jednoho z článků Františka Šmahela.³⁶

Českými raně novověkými korunovacemi se podrobněji zabývala německá badatelka Benita Berning.³⁷ Svou knihu však tematicky omezila pouze na korunovace habsburských králů od Ferdinanda I. po Karla VI. a královnám věnovala jen minimální pozornost. O latinských básních sepsaných u příležitosti korunovací králů v letech 1527–1617 pojednala ve své diplomové práci Vladimíra Štípková.³⁸ Královnám poskytl o něco více prostoru Jiří Hrbek ve své monografii *České barokní korunovace* z roku 2010.³⁹ Hrbek v této knize rekonstruuje obecný průběh pražských korunovací v letech 1627–1723. O korunovaci roku 1723 pak vznikla obsáhlá kolektivní monografie *Karel VI. & Alžběta Kristýna – Česká korunovace 1723*, v níž se její autoři podrobně rozepsali i o tehdejší svatojiřské abatysi Isidoře Konstancii Roudnické a její úloze při obřadu.⁴⁰ Korunovace Karla VI. a jeho manželky je zatím snad vůbec nejlépe zmapovanou českou korunovační slavností.

³² Václav ŽŮREK, *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, diplomová práce, FF UK, Praha 2007; TÝŽ, *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, Časopis Národního muzea – řada historická, roč. 176, 2007, č. 3–4, s. 105–143; TÝŽ, *Korunovace královny Žofie*, in: *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století* (= Colloquia mediaevalia Pragensia 12), edd. Martin Nodl – František Šmahel, Praha 2009, s. 203–212; TÝŽ, *Korunovace manželek Václava IV.*, passim; TÝŽ, *Korunovace českých králů a královen*, passim.

³³ Demeter MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*, edd. Martin Wihoda – Demeter Malaťák, Brno 2006, s. 47–66.

³⁴ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA a kolektiv, *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014.

³⁵ Libor JAN, *Václav II. Král na stříbrném trůnu*, Praha 2015, s. 225–246.

³⁶ Petr ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku: pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*, edd. Lenka Bobková – Mlada Holá, Praha 2005, s. 99–122; František ŠMAHEL, *Korunovace, rituály a festivity české stavovské monarchie 1471–1526*, in: *Rituály*, s. 147–170.

³⁷ Benita BERNING, „Nach allem löblichen Gebrauch“. *Die böhmischen Königskrönungen der Frühen Neuzeit (1526–1743)*, Köln 2008.

³⁸ Vladimíra Agnes Maria ŠTÍPKOVÁ, *Lateinische Huldigungsgedichte für böhmische Krönungen der Habsburger von 1527 bis 1617*, diplomová práce, UW, Wien 2003.

³⁹ Jiří HRBEK, *České barokní korunovace*, Praha 2010, zvl. s. 98–99.

⁴⁰ Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. & Alžběta Kristýna: Česká korunovace 1723*, Praha 2009, s. 207–209.

Z dalších děl o jednotlivých českých korunovacích raného novověku je třeba jmenovat starší práci Antonína Rezka, v níž se věnuje volbě a korunovaci Ferdinanda I. v letech 1526 a 1527. Ferdinandův pobyt v Čechách včetně korunovace jeho manželky nově na základě dobových tiskovin rekonstruovala Jana Hubková, rovněž autorka monografie o Fridrichu Falckém, v níž stručně popisuje korunovace roku 1619.⁴¹ Dochovaná svědectví ke korunovaci krále Matyáše z roku 1611 pak nedávno zpracovala Kateřina Pařízková.⁴² „Přechodovými rituály“ v životě Matyáše a jeho ženy Anny, včetně všech jejich korunovacích, se zabývala Katharina Kirchmayer.⁴³ V případě českých korunovacích vycházela jen z několika málo německy psaných prací, a proto se dopustila mnoha nepřesností. V roce 1988 vydal Josef Petráň originálně pojatou knihu, jejímž těžištěm je pražský korunovační pobyt Leopolda II. roku 1791, zejména pak stavovský bál. Petráňův osobitý styl i celkové hravé pojetí dodávají knize nejen popularizační, ale i umělecký ráz. Jako východisko k dalšímu bádání nicméně příliš sloužit nemůže, neboť jí zcela chybí poznámkový aparát, a dokonce i seznam zdrojů. Tyto nedostatky neodstranilo ani druhé vydání z roku 2004.⁴⁴

Jiné dva texty vyšly v rámci edice *Dny, které tvořily české dějiny* nakladatelství Havran – jeden od Eduarda Maura o korunovaci Marie Terezie a druhý od Milady Sekyrkové o korunovaci Ferdinanda V.⁴⁵ Tato poslední korunovace českého krále byla předtím zpracována již několikrát. Pominu-li dobové tištěné popisy z roku 1836,⁴⁶ je nutné zmínit knížku sepsanou k jejímu stému výročí Janem Mukem.⁴⁷ Korunovaci Ferdinanda V. (1836) společně s korunovaci Ferdinanda I. (1527) zase v publikaci *Z paměti korunování českých králův* rozebíral Karel Adámek.⁴⁸ Adámkova práce měla ve své době velmi aktuální apel – zcela nepokrytě z ní číší touha, aby se českým králem nechal korunovat i František Josef I.

⁴¹ Jana HUBKOVÁ, *Ferdinand I. und seine erste Begegnung mit dem Königreich Böhmen und Prag 1527 im Spiegel der zeitgenössischen Flugblätter und Flugschriften*, *Historie – Otázky – Problémy* 7, 2/2015, s. 42–59, zde s. 50; TÁŽ, *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619–1632*, Praha 2010, s. 104–112

⁴² Kateřina PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611 ve světle dobových pramenů*, rigorózní práce, FF UK, Praha 2012.

⁴³ Katharina KIRCHMAYER, *Hochzeit – Krönung – Tod. Rites de passage im Leben von Kaiser Matthias und Anna*, diplomová práce, UW, Wien 2007.

⁴⁴ Josef PETRÁŇ, *Kalendář: Velký stavovský ples v Nosticově Národním divadle v Praze dne 12. září 1791*, Praha 1988; TÝŽ, *Kalendář aneb čtení o velkém korunovačním plese v pražském Nosticově divadle 12. září 1791 v časech Francouzské revoluce*, Praha 2004.

⁴⁵ Eduard MAUR, *12. 5. 1743. Marie Terezie. Korunovace na usmířenou*, Praha 2003; Milada SEKÝRKOVÁ, *7. 9. 1836. Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*, Praha 2004.

⁴⁶ LEGIS-GLÜCKSELIG, *Aktenmäßige Darstellung des königlich böhmischen Erbholdigungs-, Belehungs- und Krönungs-Ceremoniels*, Prag 1836; Václav PĚŠINA, *Zprávy o Korunování wéwodů a králů českých; s cjrkwijnm obřadem Korunovánj Gejich Cjsařských Majestátů Ferdinanda a Anny*, Praha 1836.

⁴⁷ Jan MUK, *Poslední korunovace českého krále roku 1836*, Praha 1936.

⁴⁸ Antonín REZEK, *Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále českého*, Praha 1877; Karel ADÁMEK, *Z paměti korunování českých králův*, Třebíč 1890.

Z nastíněného přehledu je patrné, že na své zpracování stále čeká především korunovace Františka I. (1792), která zůstala stát i mimo badatelské vymezení souhrnnějších prací Hrbka a Berningové.

2.2 Svatojiřský klášter

Ani klášter svatého Jiří se ještě nedočkal samostatného a uceleného zpracování svých dlouhých dějin. Nejstarší stopy zájmu o dějiny kláštera bychom mohli nalézt již ve středověku. Někdy ve třetí čtvrtině 14. století byla pořízen soupis svatojiřských prebend, v němž se neznámý autor, zřejmě jeden ze svatojiřských kanovníků, pokusil shromáždit informace o jednotlivých obrocích, které drželi kněží kostela svatého Jiří užívající kanovníckých titulů.⁴⁹ Rukopis tedy nepojednává přímo o komunitě svatojiřských benediktinek, nýbrž o společenství k nim přidružených kleriků. Přesto z ní lze získat cenné informace pro dějiny kláštera první poloviny 14. století, kupříkladu posloupanost tehdejších abatyší. Dalším rukopisným historiografickým pramenem z prostředí kláštera je převážně česky psaná *Knih pamětní kláštera svatého Jiří na Hradě pražském založená léta 1660*, průběžně doplňovaná i v němčině až do zrušení kláštera v roce 1782. V ní lze nalézt životopisy většiny abatyší 17. století a stručné údaje o jednotlivých řeholnicích, které do kláštera vstupovaly od konce 16. století až do jeho zániku.⁵⁰

V roce 1715 byl vydán spis Jana Floriána Hammerschmida o dějinách pražských ženských benediktinských klášterů sv. Jiří a sv. Ducha.⁵¹ V souvislosti s korunovační úlohou svatojiřských abatyší je k němu na závěr dokonce připojen výpravný výčet českých královen. Jedná se svým způsobem o dosud nejkomplexnější popis historie svatojiřského kláštera, avšak autorovo vypravování pochopitelně nezahrnuje samotný závěr jeho existence v 18. století. V roce 1782 pak byl vydán obsáhlý první díl výpravných dějin kláštera sepsaný trinitářem Raymundem od svaté Alžběty,⁵² v němž dovádí historii pražského opatství do konce 13. století. Kvůli náhlému zrušení kláštera se dílo nedočkalo pokračování. Obě tato historická pojednání byla dedikována svatojiřským abatyším. Mimo to se v Národní

⁴⁹ Rukopis NK XIII A 2 pod názvem *Fragmentum praebendarum, distributionum et officiorum in ecclesia S. Georgii castri Pragensis* vydal Gelasius DOBNER (ed.), *Monumenta historica Boemiae nusquam antehac edita* VI, Praeae 1785, s. 334–374.

⁵⁰ AHMP, fond Sbirka rukopisů, sign. 7875.

⁵¹ Joannes Florianus HAMMERSCHMID, *Historia in qua primaeva fundatio et institutio Regionum ac antiquissimorum monasteriorum S. Georgii in castro Pragensi, et S. Spiritus vulgo ad Misericordias Dei in antiqua Urbe Pragensi ordinis S. P. Benedicti Sancti-Monialium*, Praeae 1715.

⁵² RAYMUND von der heil. Elisabeth, *Der hohen Geistlichkeit in Böhmen Unbewegte Grundlage: das achthundertjährige Gotteshaus und das allererste uralte Klosterstift St. Georgen, Ordens des heil. Erzpatriarchen Benedikts ob dem kön. Schlosse der Pragerstädte in Böhmen*, Prag 1782.

knihovně dochovala ještě třídlílná německy psaná rukopisná kronika kláštera z druhé poloviny 18. století.⁵³

Podrobný popis kostela svatého Jiří s jeho vybavením a výzdobou vydal s trochou stesku po jeho zašlé slávě pod názvem *Erinnerungen an Sanct Georg* v roce 1836 kněz Ignaz Eugen Nowak.⁵⁴ Nowak zachytil stav kostela před puristickou rekonstrukcí, tak jak jej znaly i poslední svatojiřské benediktinky. Další popis baziliky s její historií vydal roku 1861 Karel Vladislav Zap pod názvem *Chrám sv. Jiří na Hradě pražském* v Památkách archeologických.⁵⁵ Na něj v roce 1918 navázal Antonín Podlaha se svým průvodcem po chrámu sv. Jiří.⁵⁶ Kostelem sv. Jiří se zabýval také Josef Cibulka, který ve své česko-německo-francouzské publikaci z roku 1936 podává vlastní interpretaci stavebních dějin baziliky a připojuje i turistického průvodce.⁵⁷

Václav Vladivoj Tomek ve svém *Dějepisě města Prahy*, vydávaném od roku 1855, uvádí kromě mnoha informací ke klášteru i výčty abatyší, řeholnic a svatojiřských kanovníků.⁵⁸ Tyto výčty se týkají jen středověku a Tomek se bohužel neodkazuje na prameny, z nichž je sestavoval. Vyvážený výklad dějin kláštera lze nalézt v *Posvátných místech královského hlavního města Prahy* od Františka Ekerta z roku 1883.⁵⁹ Více na stavební vývoj je zaměřeno shrnutí historie kláštera v *Uměleckých památkách Prahy* a v *Encyklopedii českých klášterů*, jež se zakládají na starší studii Milady Vilímkové a Františka Kašičky z roku 1976.⁶⁰ Klášterem a jeho kostelem se z hlediska dějin architektury zabývala Anežka Merhautová, archeologickým pohledem pak přispěl Ivan Borkovský.⁶¹ Jejich rozdílné představy ohledně stavebního vývoje klášterní baziliky ve středověku se v roce 2009 snažila překonat Katarína Mašterová (roz. Chlustiková).⁶²

⁵³ NK XVI B 2.

⁵⁴ Ignaz Eugen NOWAK, *Erinnerungen an Sanct Georg*, Prag 1836.

⁵⁵ Karel Vladislav ZAP, *Chrám sv. Jiří na Hradě pražském*, Památky archeologické IV, Praha 1861, s. 162–175.

⁵⁶ Antonín PODLAHA, *Ilustrovaný průvodce chrámem sv. Jiří na hradě Pražském*, Praha 1918.

⁵⁷ Josef CIBULKA, *Kostel svatého Jiří na hradě Pražském: Stavební dějiny a průvodce památkami*, Praha 1936.

⁵⁸ V. V. TOMEK, *Dějepis I*, s. 597–598; TÝŽ, *Dějepis města Prahy V*, Praha 1881, s. 219–222; *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 353.

⁵⁹ František EKERT, *Posvátná místa královského hlavního města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého I*, Praha 1883, s. 77–94.

⁶⁰ Pavel VLČEK a kolektiv, *Umělecké památky Prahy: Pražský hrad a Hradčany*, Praha 2000; Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997; Milada VILÍMKOVÁ – František KAŠIČKA, *Tisíciletí Jiřského kláštera na Pražském hradě: Příspěvek k jeho stavebnímu vývoji*, Památky a příroda 36/1976, s. 533–541.

⁶¹ Anežka MERHAUTOVÁ, *Bazilika sv. Jiří na Pražském hradě*, Praha 1966; Ivan BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě*, Praha 1975.

⁶² Katarína CHLUSTIKOVÁ, *Bazilika sv. Jiří na Pražskom hrade a jej stavebný vývoj*, bakalářská práce, KTF UK, Praha 2009.

Zájem historiků se dodnes soustředí téměř výlučně na dějiny kláštera ve středověku. V této oblasti výzkum svými pracemi značně prohloubila Zdeňka Hledíková.⁶³ Stav současného bádání o svatojiřském klášteře hezky ilustruje stručné shrnutí dějin kláštera, které do své rigorózní práce o nekrologických příspěvcích ve svatojiřských kalendářích zahrnuje Renáta Modráková (roz. Sádlová).⁶⁴ Musíme mít sice na paměti, že se její práce týká období středověku, přesto je tento poměr výmluvný: deset stran věnuje vývoji kláštera od založení do husitských válek a na pouhé jedné straně příběh kláštera dovádí až do jeho zrušení v roce 1782. Podobný nepoměr se nachází i v bohatě ilustrované německé publikaci *St.-Georgs-Stift* od Anežky Merhautové a Karla Stejskala z roku 1991.⁶⁵ Naprostou většinu jejího textu zabírají pojednání o stavebním vývoji baziliky sv. Jiří a o středověkých klášterních rukopisech.

Některé autory však zaujaly i životní osudy některých abatyší. Výraznou postavou je hned první svatojiřská abatyše Mlada. O ní napsal v roce 1944 Václav Ryněš samostatnou knížku s názvem *Mlada Přemyslovna*, v níž podává přehled velkého množství zmínek, které se týkají této významné osobnosti, od středověkých kronik až po barokní historiografické a hagiografické práce.⁶⁶ K jejímu kultu ve středověku se nedávno ve své monografii *Sedm přemyslovských kultů* vyslovil Petr Kubín.⁶⁷ Velkému zájmu badatelů se pak těší především postava abatyše Kunhuty Přemyslovny. Nedočkala se sice ještě samostatného titulu, ale stránek o ní bylo popsáno již mnoho. Pasionál abatyše Kunhuty má široký ohlas nejen v české, ale i v zahraniční literatuře.⁶⁸

Dochované umělecké předměty svatojiřské provenience byly nedávno podrobně popsány v obsáhlých katalogích výstav *Královský sňatek* a *Otevři zahradu rajskou*.⁶⁹ V roce 2013 byl Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze vydán soubor studií o vybraných kapitolách z dějin a kultury benediktinského řádu *Ora et labora*, z nichž některé

⁶³ Např. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Kalendáře rukopisů kláštera sv. Jiří*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 2; Z pomocných věd historických VIII, Praha 1988, s. 35–78; TÁŽ, *Poznámka ke svatojiřskému skriptoriu kolem roku 1300*, Documenta Pragensia X/1, Praha 1990, s. 31–49; TÁŽ, *Úcta sv. Ludmily mezi 12. a 14. stoletím a její formování v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě*, in: *Nomine Liudmilam*, s. 41–53.

⁶⁴ Renáta SÁDLOVÁ [provdaná MODRÁKOVÁ], *Svatojiřský klášter ve světle jeho nekrologických příspěvků*, rigorózní práce, FF UK, Praha 2004, s. 14–24.

⁶⁵ Anežka MERHAUTOVÁ – Karel STEJSKAL, *St.-Georgs-Stift auf der Prager Burg*, Praha 1991.

⁶⁶ Václav RYNEŠ, *Mlada Přemyslovna*, Praha 1944.

⁶⁷ Petr KUBÍN, *Sedm přemyslovských kultů*, Praha 2011, s. 151–160.

⁶⁸ Gia TOUSSAINT, *Das Passional der Kunigunde von Böhmen: Bildrhetorik und Spiritualität*, Paderborn 2003; Jennifer VLČEK SCHURR, *The Passional of Abbess Cunegund: protagonists, production and a question of identity*. MPhil(R) thesis, University of Glasgow, 2008.

⁶⁹ Klára BENEŠOVSKÁ (ed.), *Královský sňatek: Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Praha 2010; Dušan FOLTÝN – Jan KLÍPA – Pavlína MAŠKOVÁ – Petr SOMMER – Vít VLNAS (edd.), *Otevři zahradu rajskou: Benediktini v srdci Evropy 800–1300*, Praha 2014.

se přímo dotýkají dějin svatojiřského opatství (středověké klášterní pečeti, barokní relikviář ctihodné Mlady, malby v kapli sv. Ludmily, klášterní držba ve 13. století).⁷⁰

Historie kláštera po husitských válkách je zpracována podstatně méně. Dějinám svatojiřského kláštera jako vrchnosti i v období novověku se věnoval August Sedláček ve své knize *Děje Třebenic*.⁷¹ Krátce před odevzdáním této bakalářské práce vyšel článek Jana Zdichynce o pražských kláštorech za vlády Ferdinanda I., v němž dost prostoru připadlo také svatojiřským benediktinkám a poměrům jejich kláštera v první polovině 16. století.⁷² Rušením kláštera v roce 1782 se podrobně zabýval Ondřej Bastl ve své diplomové práci obhájené roku 1995 na pražské filozofické fakultě, stručněji o zrušení kláštera pojednal ve svém příspěvku vydaném ve sborníku *In omnibus caritas*.⁷³

Rukopisy a knihy ze zrušeného kláštera se v současnosti nacházejí převážně v Národní knihovně České republiky, několik mladších rukopisů je však uloženo i ve sbírkách Archivu hlavního města Prahy.⁷⁴ Klášterní listiny a jiný archivní materiál je uchováván v Národním archivu České republiky ve fondu *Archiv českých klášterů zrušených za Josefa II.*, v témže archivu se ovšem nacházejí i jiné fondy, v nichž lze nalézt dokumenty týkající se svatojiřského opatství, jako například *Archiv pražského arcibiskupství*, *České gubernium* nebo *Česká dvorská kancelář*. Kromě těchto hlavních zdrojů lze oprávněně předpokládat existenci dalších archivních pramenů týkajících se kláštera, rozetých po různých českých archivech v souvislosti s klášterní držbou, po archivech dalších církevních institucí a šlechtických rodin v souvislosti s osobnějšími kontakty mezi nimi a abatyšemi, případně dalšími členkami konventu, a také ve vídeňských archivech v souvislosti s komunikací mezi klášterem a císařským dvorem.

V souvislosti s korunovací v roce 1723 má velkou hodnotu krátký německy psaný rukopis svatojiřské provenience, dnes uložený v Archivu hlavního města Prahy, který pohlíží na korunovační pobyt Karla VI. a jeho manželky z perspektivy svatojiřského kláštera.⁷⁵ Popisuje návštěvu císařského páru v klášteře, osobní setkání abatyše s císařovnou

⁷⁰ Markéta JAROŠOVÁ – Radka LOMIČKOVÁ (edd.), *Ora et labora: vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu*, Praha 2013.

⁷¹ August SEDLÁČEK, *Děje Třebenic*, Třebenice 1897.

⁷² Jan ZDICHYNEC, *Ferdinand I. a kláštery v Praze*, Historie – Otázky – Problémy 7, 2/2015, s. 98–110.

⁷³ Ondřej BASTL, *Rušení klášterů za císaře Josefa II. ve světle soudobých pramenů a na příkladu zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě*, diplomová práce, FF UK, Praha 1995; TÝŽ, *Zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v roce 1784*, in: *In omnibus caritas. Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy IV*, edd. Mlada Mikulicová – Petr Kubín, Praha 2002, s. 61–73.

⁷⁴ Srov. Ondřej BASTL, *Knihy a listiny zrušeného svatojiřského kláštera*. In: *Seminář a jeho hosté II. Sborník příspěvků k nedožitým 70. narozeninám doc. PhDr. Rostislava Nového* (Documenta Pragensia XXIII), edd. Petr Kreuz – Vojtěch Šustek, Praha 2004, s. 187–223.

⁷⁵ AHMP, Sbírká rukopisů, sign. 7953.

a samotnou korunovaci. Jelikož líčí osobní zážitky abatyše Isidory Konstancie Roudnické z Březnice, je nepochybné, že musela stát za jeho vznikem. Cílem tohoto spisku nebylo pouhé zachování paměti na slavné okamžiky kláštera, měl se stát i zdrojem poučení pro Isidořiny nástupkyně, které měla potkat stejná pocta.

Ačkoli interiéry kláštera i konventního kostela prošly v uplynulých dvou staletích radikálními proměnami a nyní příliš nepřipomínají kdysi tak reálný domov spojující životy až několika desítek žen najednou, může klášterní komplex dodnes vydávat o dávno minulých dobách nenápadná svědectví. Kromě samotného prostorového rámce, jenž určoval každodennost místních benediktinek, je třeba jmenovat zachované umělecké a sepulkrální památky. Velkou hodnotu mají zejména náhrobky abatyšské umístěné dnes podél stěn uvnitř svatojiřské baziliky, v jižní chodbě klášterního ambitu a v konventní kapli svaté Anny. Opomenout nelze ani dochované portréty abatyšské. Obrazy vznikaly od konce 16. století a v současnosti se nacházejí jako součást sbírek Pražského hradu v běžně nepřístupných prostorech Ústavu šlechtičen.⁷⁶

Obecnější práce věnující se benediktinkám, na rozdíl od děl zaměřených na benediktiny, v českém jazyce dosud chybějí.⁷⁷ Několik odstavců je benediktinkám vyčleněno v již zmíněné *Encyklopedii českých klášterů* a podobně i v o něco starším přehledu církevních řádů, jehož autorem je Luděk Jirásko.⁷⁸ V souvislosti s benediktinským řádem je třeba zmínit rozsahem skromnější knížku českoněmeckého benediktinského opata Johanna Zeschicka s názvem *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*.⁷⁹ Navzdory genderově vyváženému názvu se práce soustředí především na mužskou větev řádu, zejména pak na břevnovsko-broumovské opatství, k němuž měl autor osobní vztah. V textu se zásadní události vývoje českých ženských klášterů spíše jen mihnou. Odpovědi na otázky ohledně poměru mužské větve řádu k ženské či nastínění obecného schématu organizace a života ženských klášterů v protikladu k mužským bychom zde bohužel hledali marně. Trochu více místa benediktinkám věnovala Zdeňka Hledíková ve svém souhrnném článku *Benediktini v českých zemích ve středověku*.⁸⁰

⁷⁶ Na tomto místě chci poděkovat PhDr. Martinu Herdovi a Františku Mlčochovi, pracovníkům Pražského hradu, za to, že mi věnovali svůj čas, abych se mohl blíže seznámit s dochovanými klášterními památkami.

⁷⁷ Např. Milan M. BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, II. díl, 2. svazek: Mnišské řády*, Praha 2007, s. 9–148; Marek MATĚJEK a kol., *Benediktini ve středověku*, Třebíč 2011.

⁷⁸ P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie*, s. 112; Luděk JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha 1991, s. 107.

⁷⁹ Johannes ZESCHICK, *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, Praha 2007.

⁸⁰ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Benediktini v českých zemích ve středověku*, in: *Břevnov v českých dějinách*, edd. Marie Bláhová – Ivan Hlaváček, Praha 1997, s. 7–24.

3 Korunovace českých královen

3.1 Přemyslovské korunovace

3.1.1 První česká korunovace

První česká královská korunovace se konala podle Kosmova svědectví v katedrálním kostele sv. Víta na Pražském hradě dne 15. června, na svátek patrona téhož kostela.⁸¹ Zatímco den je jistý, historiografie se neshodne na tom, kterého roku se odehrála. Pražské církevní korunovaci předcházelo o Velikonocích roku 1085 světské předání koruny v Mohuči. Tehdy kníže Vratislav získal královskou korunu od římského císaře Jindřicha IV. Kosmas ale mohučské setkání nesprávně datuje do roku 1086 a ke stejnému roku klade i pražskou korunovaci. Starší literatura se v dataci pražské korunovace přiklání k roku 1085, novější přejímá spíše Kosmův údaj a předpokládá, že v Praze se obřad odehrál více než rok po mohučském korunování. Na podporu ranějšího data by však mohl hovořit fakt, že v roce 1085 připadl svátek sv. Víta na významnou neděli Nejsvětější Trojice, zatímco roku 1086 by se korunovace konala v obyčejné pondělí.⁸² Korunovační mši sloužil trevírský arcibiskup Egilbert, poslaný do Prahy císařem, a samotné korunování proběhlo na německé poměry nezvykle v průběhu mše, což však obřad připodobňuje pozdějším českým korunovacím.⁸³ Děkan Kosmas nám naštěstí nezatajil informaci, kterou by jiný kronikář nemusel považovat za hodnou zaznamenání – že spolu s Vratislavem byla korunována i jeho manželka Svatava.⁸⁴ V Čechách je tedy zvyk korunovat vedle králů i jejich manželky doložen od samého počátku českých korunovačních slavností.

Korunovace Svatavy Polské je vůbec prvním doloženým obřadem, při němž byla v Čechách vyzdvížena k panovnickému důstojenství i manželka nově nastolovaného vládce.

⁸¹ Pražský biskupský kostel jako místo korunovace potvrzuje pozdně středověký přípisek v altzellských análech, který jinak zdůrazňuje, že královské pomazání proběhlo po způsobu římských králů: „*Henricus III imperator Maguncie in presencia electorum tam spiritualium quam secularium principem Wratizlaum ducem Bohemie magnifice decoravit, coronam regalem capiti suo imponens, sublimavit in regem, precipiens archiepiscopo Treverensi, ut Praga in ecclesia metropolitana iuxta morem unctionis Romanorum regum, hoc est in capite, pectore, inter et trans scapulas, atque manus ungit in regem et ipsum regalibus insigniis in proprio suo regno decoret. Quod et fecit et tam ipsum quam uxorem suam coronis regalibus insignivit.*“ *Annales Veterocellenses* – MGH SS XVI, s. 41.

⁸² D. MALAŤÁK, *Korunovace*, s. 54. Kosmovu dataci přebírají např. Marie BLÁHOVÁ – Jan FROLÍK – Nad'a PROFANTOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české I*, Praha 1999, s. 454. První pražskou korunovaci, která se prokazatelně nekonala v neděli, byla až korunovace malého Václava IV., která proběhla na svátek sv. Víta dne 15. června 1363. Nejbližší neděli, 18. června, pak byla korunována Eliška Pomořanská.

⁸³ M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I*, s. 454–455.

⁸⁴ KOSMAS II, 38: „*Interea Egilbertus Treverensis archiepiscopus iussis obtemperans imperatoris adveniens metropolim Pragam, XVII Kal. Julii inter sacra missarum sollempnia regalibus fascibus indutum unxit in regem Wratizlaum, et inposuit diadema super caput tam ipsius quam eius coniugis Zuatavae, ciclade regia amictae, clericis et universis satrapis ter acclamantibus: Wratizlao regi tam Boemico tam Polonico, magnifico et pacifico, a deo coronato, vita, salus et victoria.*“ FRB II, s. 118.

S příchodem tradice korunovací královen v českém prostředí z ceremoniálního hlediska stoupl význam manželky panovníka. O knížecích manželkách se během staršího rituálu nastolování knížat nic nepíše.⁸⁵ Stolec, který činil z obyčejného Přemyslovce vládnoucího knížete, byl určen jen a pouze pro knížete a neexistoval žádný vedlejší stolec pro jeho manželku. Nastolování knížete bylo obřadem mužů, bojovníků.⁸⁶ Byla při něm zdůrazňována především role knížete jako vůdce lidu a jeho vojska (*dux*). Žena nevedla vojsko do bitvy. Žila v ústraní manželova domu a její nová úloha kněžny patrně nebyla tehdejší společností bojovníků nijak obřadně reflektována. Ostatně postavení ženy i celé rodiny záviselo na postavení muže. Oproti ženě se muž mohl stát vládnoucím knížetem, i když byl ještě svobodný, a zůstával jím, třebaže ovdověl. Postavení ženy, a to i ženy z nejvyšších vrstev společnosti, však bylo pevně zakotveno v její roli manželky a matky.⁸⁷

Dalším důvodem, proč při obřadu nastolování knížete nefigurovala též jeho manželka, mohla být skutečnost, že obřad nastolování byl svým původem předkřesťanský. V pohanských dobách nemělo manželství takový význam, jaký mu přikládalo nově příchozí křesťanství. Teprve křesťanství začalo v českém prostředí prosazovat monogamii a nezrušitelnost manželského slibu, čímž upevnilo a zabezpečilo postavení manželky; pevně svázalo osud ženy s osudem jejího muže.⁸⁸ Polygamie nemohla ženě nikdy zajistit udržitelné přední postavení ve společnosti. Spolu s významem manželství tak přirozeně stoupla i vážnost manželky.⁸⁹ V době předkřesťanské by nemuselo být jasné, která ze souložnic knížete má právo na zvláštní úctu a zda po případném zapuzení tuto úctu ztrácí. Ať už vypadalo soužití muže a ženy v předkřesťanských Čechách jakkoli (od monogamie přes konkubinát až k polygamii), církev učinila z tohoto jistě volněji chápaného svazku nezrušitelnou, Bohem ustanovenou, a tedy posvátnou instituci.⁹⁰ V době křesťanské tak už

⁸⁵ Bádání o nastolování přemyslovských knížat stručně představuje ve své bakalářské práci Simona GEYEROVÁ, *Festivity na dvorech přemyslovských knížat a králů (12. a 13. století): Nastolení, korunovace a pohřby*, PedF UK, Praha 2010. K intronizacím českých knížat viz dále D. MALÁŤÁK, *Korunovace*, s. 48–52; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr*, s. 373–378.

⁸⁶ Poté, co kníže Jaromír dosadil synovce Břetislava na stolec, volal „*jmenovitě ty, o nichž věděl, že jsou zvláště ve zbraní mocní, ve věrnosti stálí, v boji udatní a bohatstvím vynikající.*“ KOSMAS I, 42, in: Marie BLÁHOVÁ – Zdeněk FIALA (edd.), *Kosmova kronika česká*, Praha 1972, s. 73. Známa je Vincenciova zmínka, že pro stolec padly tisíce bojovníků („*principali throno, quodam saxo, quod etiam nunc in medio ciuitatis, pro quo non solum nunc, sed etiam ab antiquo multa millia militum bello corruerunt,*“ Letopis Vincenciův – FRB II, s. 412).

⁸⁷ Srov. V. BLÁŽKOVÁ – F. KAVKA – H. ALTMANN, *Dvanáct římských i českých královen*, s. 6.

⁸⁸ Podle Bible jsou manžel a manželka doslova „*jedním tělem*“, viz Gn 2,24; Mt 19,5; Mk 10,7 a Ef 5,31.

⁸⁹ Srov. V. BLÁŽKOVÁ – F. KAVKA – H. ALTMANN, *Dvanáct římských královen*, s. 11.

⁹⁰ Srov. Milena LENDEROVÁ – Božena KOPIČKOVÁ – Jana BUREŠOVÁ – Eduard MAUR (edd.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009, s. 99–101.

panovník se svou jedinou manželkou tvořil nerozlučitelný pár, a to, jak zdůrazňovalo církevní pomazání, k vládě vyvolený pár, který měl usilovat nejen o spásu svou, ale i o spásu svého lidu.

3.1.2 Korunovační mezidobí

Další významnou ženou, která mohla být korunována českou královnou, byla až druhá manželka krále Vladislava Judita Durynská. Ačkoli užívala královský titul, není jisté, zda byla vůbec na královnu korunována, protože o její korunovaci chybějí v pramenech jakékoli zmínky.⁹¹ Co se týče samotného Vladislava, zachovaly se zprávy o dvou obřadech, při nichž mu byla na hlavu slavnostně vložena koruna. První se konal 11. ledna 1158 na říšském sněmu v Řezně, druhý po dobytí Milána 8. září téhož roku.⁹² Zajímavé je, že tato Vladislavova korunování, o nichž píší letopisci,⁹³ nebyla korunovacemi v pravém smyslu slova. Korunu na Vladislavovu hlavu nevložil biskup, ale císař Fridrich Barbarossa. Pomazání není vůbec zmíněno. Podle popisů šlo spíše o „pouhé“ světské vyznamenání pro Vladislavovu osobu než o udělení viditelného znamení Božího vyvolení k vedení křesťanského lidu, jak korunovační obřad chápala církev. O Juditině korunování prameny svorně mlčí. Kronikáři dokonce mlčí i o případné pražské korunovaci krále Vladislava, při níž by mohlo být pomazání královny Judity alespoň oprávněně předpokládáno.⁹⁴

Vladislavův syn Přemysl I. Otakar byl poprvé korunován roku 1198 na říšském sněmu v Mohuči, patrně pouze rukama Filipa Švábského bez církevního pomazání. O korunovaci se zachovalo několik velice stručných svědectví.⁹⁵ Jeden letopis uvádí, že s Přemyslem byla korunována i jeho manželka.⁹⁶ Podle Malatěka však tato zmínka o přítomnosti v prameni nejmenované Adléty Míšeňské „*zní zcela nedůvěryhodně*“, jelikož

⁹¹ Na základě numizmatického pramene se pražskou korunovaci krále Vladislava snaží dokázat Michal MAŠEK, *Korunovace Vladislava II. ve světle numizmatických objevů: Král Vladislav a Judita královna*, Dějiny a současnost: Kulturně historická revue, 27/2005, č. 8, s. 12.

⁹² J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 35n. Konstitutivní charakter měla nejspíše první korunovace v Řezně, po níž začal být Vladislav titulován jako král. Korunování v Miláně pak bylo asi jen „slavnostním nasazením koruny“ u příležitosti velkého vítězství. D. MALAŤÁK, *Korunovace*, s. 56–58.

⁹³ Letopis Vincenciův – FRB II, s. 424, 427 a 442; Kronika mnicha sázavského – FRB II, s. 265; Letopisy hradištsko-opatovické – FRB II, s. 400; Burchardi et Cuonradi Urspergensium Chronicon – MGH SS XXIII, s. 348.

⁹⁴ Martin WIHODA, *První česká království*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*, edd. Martin Wihoda – Demeter Malatěka, Brno 2006, s. 87. Bylo by velmi podivné, že by taková událost, jakou mohla pražská korunovace být, upadla v zapomnění a že by ji nezaznamenal ani kronikář Vincencius, který se chopil pera právě proto, aby se nezapomnělo na slavné činy královského páru. Letopis Vincenciův – FRB II, s. 407–409. Na druhou stranu se předpokládá, že Vladislava jeho biskupové běžně ozdobovali korunou o významných svátcích. Jednalo se ovšem jen o „sváteční korunovace“ bez pomazání a bez konstitutivního charakteru. D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA, *Přemyslovský dvůr*, s. 383.

⁹⁵ Na tyto prameny odkazuje D. MALAŤÁK, *Korunovace*, s. 59.

⁹⁶ *Annales Marbacenses* – MGH SS XVII, s. 169: „*Ad eandem curiam Phylippus rex Othacorum ducem Boemie regem fecit, datis sibi et uxori sue coronis.*“

se už totiž schylovalo k rozvodu tohoto páru.⁹⁷ Podruhé byl Přemysl korunován v Merseburgu v neděli 24. srpna 1203 papežským legátem Guidem z Palestriny, za souhlasu papeže Inocence III. a krále Oty IV. Brunšvického.⁹⁸ Tehdy již bezpečně podstoupil skutečnou církevní korunovaci s pomazáním.⁹⁹ Žádná další Přemyslova korunovace, ani korunovace jeho druhé manželky Konstancie Uherské, není doložena.

3.1.3 Korunovace posledních Přemyslovců

Málo jasné korunovace králů Vladislava a jeho syna Přemysla Otakara I. se podle svědectví dochovaných pramenů odehrály pouze za hranicemi Českého království, a tak pravděpodobně bez účasti jejich manželek.¹⁰⁰ Po Svatavě Polské je tak druhou českou královnou, jejíž korunovaci máme bezpečně doloženu, až Kunhuta Štaufská. Spolu se svým manželem Václavem I., jehož oba rodiče ještě žili, byla korunována v neděli 6. února 1228 v Praze. České hlavní město zažilo korunovační veselí naposled před necelými 150 lety.¹⁰¹ Královský pár korunoval v pražském katedrálním kostele svatého Víta mohučský arcibiskup Siegfried II. z Eppsteinu.¹⁰² Coby metropolitovi pražské i olomoucké diecéze bylo při té příležitosti jemu a jeho nástupcům napříště zaručeno právo korunovat české krále.¹⁰³

Přemysl Otakar II. byl korunován až osm let po svém nástupu na trůn v roce 1261. Toho roku se stačil rozvést s Markétou Babenberskou a vzít si Kunhutu Uherskou. Spolu se svou druhou manželkou byl korunován v pražské katedrále v neděli na svátek narození Páně 25. prosince 1261 mohučským arcibiskupem Vernerem. Korunovaci zaznamenaly některé říšské anály,¹⁰⁴ ovšem nebyvale obsírné svědectví o ní zanechal neznámý český letopisec.¹⁰⁵

⁹⁷ D. MALAŤÁK, *Korunovace*, s. 59.

⁹⁸ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 41–42 a 194.

⁹⁹ *Cronica regia Coloniensis – MGH SS XVII*, s. 811: „*His ita patratris rex Otto superveniens cum exercitu, a cunctis favorabiliter suscipitur; et Bohemus fidelitate promissa ab ipso coronatur, et in festo sancti Bartolomei apostoli a Guidone ecclesiae Romane legato apud Marsburg in regem sollempniter consecratur.*“ Srov. D. MALAŤÁK, *Korunovace*, s. 60.

¹⁰⁰ Král fakticky vykonával vládu, a proto musel být často na cestách. Naproti tomu jeho manželka s dětmi byla poměrně pevně připoutána k hlavnímu panovnickému sídlu a její život býval určen takřka trvalým čekáním na manžela. Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, Praha 2011, s. 142.

¹⁰¹ Předpokládá se, že právě za Václava I. se upustilo od tradice nastolování knížat na kamenný stolec. J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 48.

¹⁰² „*Wenceslaus rex consecratus est cum uxore sua Cunegunde regina in ecclesia Pragensi a venerabili Ziffrido, Maguntino archiepiscopo, in dominica, qua cantatur: Esto mihi.*“ *Letopisy české – FRB II*, s. 284.

¹⁰³ D. MALAŤÁK, *Korunovace*, s. 60, s odkazem na CDB II, č. 309, s. 306–307.

¹⁰⁴ Na tyto prameny odkazuje D. MALAŤÁK, *Korunovace*, s. 62.

¹⁰⁵ „*In die nativitatis domini princeps Bohemorum dictus Prziemysl consecratus est in regem cum eadem Cunegunde in ecclesia Pragensi a venerabili patre Maguntino Vernhero nomine, praesentibus sex episcopis, Pragensi Johanne, Moraviensi, Pataviensi et duobus do Prussia, praesente etiam marchione Branburiensi cum uxore et filiis et filiabus, praesentibus etiam ducibus Poloniae et aliis multis nobilibus, comitibus, purcraviis, supanis et aliis extraneis et infinita multitudine Bohemorum, quibus omnibus rex praedictus, permagnificum fecit convivium biduo in campo Letne nominato, qui jacet inter villas Ovencz, Holisovicz et Buben nominatas, in aedificiis sollempniter ad hoc praeparatis.*“ *Letopisy české – FRB II*, s. 297.

Zmiňuje účast několika biskupů, mnoha urozených hostů a poprvé se v souvislosti s pražskými korunovacemi dovídáme o korunovační hostině, která se konala celé dva dny na letenské pláni.

Poslední a nejvelkolepější pražskou korunovaci 13. století uspořádal pro sebe a svou manželku Gutu Habsburskou král Václav II. v roce 1297. Korunovace Václava II. se stala událostí mezinárodního významu, o níž se dochovalo vícero zpráv. Byl pro ni vybrán významný církevní svátek seslání Ducha svatého, který připadl na neděli 2. června. Královský pár byl korunován mohučským arcibiskupem Gerhardem, jemuž asistovalo mnoho dalších biskupů v čele s arcibiskupem magdeburským. Nejobširněji o korunovaci referují Petr Žitavský a Otakar Štýrský, přesto se od nich žádné podrobnější informace o průběhu samotného obřadu nedozvíme.¹⁰⁶ Pražské slavnosti roku 1297 ovšem neskončily nejšťastněji. Královna Guta zůstávala po nedávném porodu v kritickém zdravotním stavu a korunovaci dokonce absolvovala na lůžku. Hned dva týdny poté ji, jak vzletně poznamenal vídeňský letopisec, korunoval samotný Bůh „*korunou věčného života*“.¹⁰⁷

První korunovací v novém století byla korunovace Elišky Rejčky v roce 1303 a byla to v mnoha ohledech korunovace neobvyklá. Eliška Rejčka se stala vůbec první českou královnou, která se dočkala samostatného korunovačního obřadu. Dosud byly české královny korunovány jen společně se svými manžely. Korunovace byla navíc součástí svatebních oslav, což se už nemělo v české historii víckrát opakovat. Eliška byla první českou královnou, kterou nekorunoval arcibiskup z Porýní; byla korunována „pouhým“ biskupem vratislavským, zato však rovnou na dvě království – stala se nejen korunovanou královnou českou, ale i polskou.¹⁰⁸ Praha se tak vedle Hnězdna, Krakova, Varšavy a Poznaně zapsala do historie jako jedno z korunovačních měst polských královen.¹⁰⁹

Korunovační mši celebroidal o Letnicích v neděli 26. května 1303 vratislavský biskup Jindřich z Vrbna s povolením arcibiskupů mohučského i hnězdenského. Korunovační a zároveň svatební hostina se slavila v dřevěné stavbě, postavené mezi korunovační

¹⁰⁶ *Ottokars Österreichische Reimchronik II*, MGH Deutsche Chroniken V/2, s. 913nn.

¹⁰⁷ „[...] *post partum infra dies sue purificationis in lecto suo in reginam Bohemie corona inestimabili precio et decore coronata est ab eisdem archiepiscopis et episcopis devotissimis, [...] Nam 14. die coronationis sue ex hac luce migravit ad Dominum, qui corona vite eterne coronavit eam.*“ *Continuatio Vindobonensis* – MGH SS IX, s. 719–720.

¹⁰⁸ FRB IV, s. 86: „*in die Pentecostes gloriosus Wenceslaus, rex Bohemie sextus, regis primi Polonie filiam sibi in matrimonium copulavit, eamque per venerabilem dominum Heinricum, Wratislaviensem episcopum, auctoritate Maguntini et Gnysnensis archiepiscoporum consecrari ac coronari ad regna Bohemie et Polonie in ecclesia Pragensi ante altare beati Viti solempniter procuravit.*“ Zdeněk FIALA (ed.), *Zbraslavská kronika: Chronicon Aulae Regiae*, Praha 1976, s. 123.

¹⁰⁹ Srov. Michał ROŻEK, *Polskie koronacje i korony*, Kraków 1987, s. 149–150.

katedrálou sv. Víta a klášterní bazilikou sv. Jiří na Pražském hradě. Jediné dobové svědectví o této slavnosti zanechal cisterciácký opat Petr Žitavský.¹¹⁰

V této výjimečné korunovaci nelze spatřovat pouhou odpověď na potřebu reprezentace pražského královského dvora. Důvodů, proč došlo k dosud nevídané samostatné korunovaci královny, bylo více. Pomineme-li ten banální, že Eliška Rejčka byla vůbec první ženou, jež si vzala již korunovaného českého krále, musíme korunovaci klást do souvislosti se střetem o polskou korunu, který Václav II. vedl s Vladislavem Lokýtkem. Papež Bonifác VIII. tehdy zasáhl v Lokýtkův prospěch, když odmítl uznat Václavovu polskou korunovaci, a v roce 1302 dokonce českému králi zakázal neoprávněné užívání titulu polského krále.¹¹¹ Sňatek s jedinou dcerou posledního korunovaného polského krále Přemysla II. a její okázalá korunovace na českou a polskou královnu tak měly posílit Václavovy nároky na polskou korunu a zároveň veřejně demonstrovat sjednocení české a polské koruny pod přemyslovskou vládou.¹¹²

3.2 Korunovace doby lucemburské a konce středověku

3.2.1 Korunovace za vlády krále Jana

Stejně jako se nestačil dát na českého krále korunovat poslední Přemyslovec Václav III. se svou manželkou Violou Těšínskou, nebyli korunováni ani panovníci, kteří se záhy po Václavově smrti ujali přemyslovského dědictví. Manželkou Rudolfa Habsburského byla již korunovaná česká královna Eliška Rejčka, vdova po Václavu II., naproti tomu Přemyslovna Anna, jakožto manželka krále Jindřicha Korutanského, se koruny nedočkala. Další korunovace se v Praze konala až po lucemburském „převratu“. Je zřejmé, že oproti spíše reprezentačním korunovacím posledních Přemyslovců získala korunovace Jana Lucemburského a jeho manželky Elišky konstitutivní či legitimizační charakter.¹¹³ Zatímco Přemysl Otakar II. nebo Václav II. čekali na své korunovace několik let, Jan Lucemburský byl korunován již necelé dva měsíce po převzetí moci. Janovo a Eliščíno pomazání a korunování v roce 1311 se mělo stát viditelným znamením Božího vyvolení tohoto páru k vládě nad Českým královstvím. Takové nadpřirozené označení jejich rivalům, Jindřichovi a Anně, scházelo.

¹¹⁰ Z. FIALA (ed.), *Zbraslavská kronika*, s. 123.

¹¹¹ M. ROŽEK, *Polskie koronacje*, s. 43; L. JAN, *Václav II.*, s. 327.

¹¹² Je otázka, zda byla Elišce Rejčce na hlavu položena jen jedna koruna, nebo hned dvě. Podle polských historiků mohly být tehdy vůbec naposledy užity staré polské korunovační klenoty, zhotovené pro korunovaci Boleslava II. Smělého roku 1076 a použité ještě při hnězdenských korunovacích Přemysla II. roku 1295 a Václava II. roku 1300. Jejich stopa mizí právě u krále Václava. M. ROŽEK, *Polskie koronacje*, s. 76–77.

¹¹³ Srov. V. ŽŮREK, *Koronovace českých králů a královen*, s. 20.

Nejdůležitější svědectví o korunovaci Elišky a Jana zanechal Petr Žitavský.¹¹⁴ Podle něj se konala 4. února 1311, v neděli po Očišťování Panny Marie. Neděle po tomto svátku však připadla až na 7. února. Jelikož se všechny předchozí přemyslovské korunovace, pokud známo, odehrály v neděli a na 4. února nepřipadl žádný významnější církevní svátek, je správnější Janovu a Eliščinu korunovaci klást až k neděli 7. února. František Pražský do své kroniky převzal zprávu ze Zbraslavské kroniky, jen ji doplnil o údaj, že spolu s mohučským arcibiskupem Petrem z Aspeltu stál při korunovační slavnosti bezprostředně u krále také pražský biskup Jan IV. z Dražic, který se významně podílel na její přípravě.¹¹⁵

Zbraslavská kronika nás k roku 1311 poprvé v souvislosti s českými korunovacemi informuje i o korunovačním průvodu městem. Po skončení církevních obřadů průvod směřoval z Pražského hradu do minoritského kláštera sv. Jakuba na Starém Městě pražském, kde se konala slavnostní hostina. Nad králem a královnou, kteří jeli na koních, byl nesen baldachýn.¹¹⁶

Korunovaci druhé manželky krále Jana, Beatrix Bourbonkové, o níž nás informuje ještě Petr Žitavský (a v návaznosti na něj zejména František Pražský), provedl v neděli 18. května 1337 Jan IV. z Dražic.¹¹⁷ Jednalo se o vůbec první korunovaci, při níž jako konsekrátor vystupoval pražský biskup. Je otázkou, nakolik se průběh korunovace Beatrix Bourbonkové lišil od jeho pozdější písemné kodifikace pořízené Karlem IV. Vzhledem k francouzskému původu královny lze snad uvažovat o francouzském vlivu, který se významně projevil v Karlově korunovačním řádu, zejména při ustanoveních o korunovaci královny.¹¹⁸ Samotný markrabě Karel se kvůli sporům s otcem korunovace nezúčastnil a zřejmě se ani nemohl podílet na jejím uspořádání. Korunovaci však byla přítomna jeho manželka Blanka.¹¹⁹ Na podobnost korunovace Beatrix Bourbonkové s korunovací z roku 1311 ukazuje zmínka, že se korunovační hostina opět konala u staroměstských minoritů.

¹¹⁴ Stručná zmínka o korunovaci se nachází v dobové bavorské kronice, která však neuvádí ani datum jejího konání a ostatně ani jména korunovaných. („*Moguntinus archiepiscopus, qui cum eo illuc venerat, ipsum cum uxore iam dicta consecravit et etiam coronavit.*“ *Chronica de gestis principum* – MGH SS rer. Germ. XIX, s. 73.)

¹¹⁵ „*Venerabilis quoque pater dominus Johannes quartus, Pragensis episcopus XXVII, cum predicto domino Petro archiepiscopo regi astitit immediate, principaliter ad hoc festum de necessariis providendo.*“ FRB IV, s. 378.

¹¹⁶ Z. FIALA (ed.), *Zbraslavská kronika*, s. 228–229.

¹¹⁷ FRB IV, s. 334–335: „*Eodem anno XV° kalendas Junii Beatrix regina in castro Pragensi ab Johanne eiusdem ecclesie episcopo die dominico non cum tanta sollempnitate celebri, quantam nos alias priori tempore vidimus in huiusmodi coronacionibus fieri, corona regni Boemie coronatur, Johanne rege sine corona et absque regalibus induviis assistente; subsequitur post hoc officium apud fratres Minores Prage convivium sumptibus moderatum.*“ Z. FIALA (ed.), *Zbraslavská kronika*, s. 415; Marie BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 127.

¹¹⁸ V. ŽŮREK, *Korunovační řád*, ČNM, s. 141.

¹¹⁹ Z. FIALA (ed.), *Zbraslavská kronika*, s. 412.

Kronikáři si však postesklí nad tím, že korunovace neproběhla s takovou nádherou, na jakou byli zvyklí z předchozích korunovací. Výčitka, že král Jan na sobě neměl korunu ani jiné odznaky královského důstojenství, nás upozorňuje na to, že přinejmenším do této doby nebylo v Čechách běžné, že by se král s královnou museli dělit o jedinou korunu. Je proto pravděpodobné, že se přinejmenším v době Petra Žitavského užívaly při korunovacích královského páru koruny dvě – jedna určená pro krále, druhá pro královnu.

3.2.2 Korunovace za vlády Karla IV. a Václava IV.

Korunovace Karla Lucemburského a jeho manželky Blanky byla vůbec poslední českou korunovací, kdy byl český král korunován společně se svou manželkou ve stejný den během jediné mše, jak to ostatně předepisoval Karlův korunovační řád. Konala se rok po jejich nástupu na trůn, v porovnání s přemyslovskými korunovacemi tedy poměrně brzy. V žádném případě se však nejednalo o uspěchanou korunovaci. Zdá se, že se Karel na svou českou korunovaci připravoval již delší dobu a smrt Karlova otce mohla znamenat pouze urychlení příprav, nikoli jejich zahájení. Při povýšení pražského biskupství na arcibiskupství v roce 1344 přenesl papež Kliment VI. na pražské arcibiskupy právo mohučských arcibiskupů korunovat české krále (o královnách se v listině vůbec nehovoří).¹²⁰ „*Pro pevnější jistotu toho všeho*“ udělil totéž právo pražským arcibiskupům ještě Karel IV. z moci římského a českého krále den před svou korunovací 1. září 1347 a danou listinu nechal opatřit zlatou bulou.¹²¹ Karlův osobní zájem na přípravě vlastní korunovace ještě za života otce Jana jasně dokazuje listina Klimenta VI. z 6. května 1346, v níž papež vyhlašuje na Karlovu prosbu zvláštní ochranu nad novou korunou zasvěcenou svatému Václavu, kterou Karel nechal zhotovit zejména pro účely českých královských korunovací.¹²²

Víme-li, že Karel Lucemburský zahájil přípravy ke své korunovaci již delší dobu před květnem 1346, pak se zdají Žůrkovy pochyby, zda tehdy skutečně mohl vzniknout i slavný Karlův korunovační řád, neopodstatněné.¹²³ Ačkoli Václav Žůrek pochybuje o tradičním datování tohoto textu a domnívá se, že byl sepsán spíše až někdy v průběhu Karlovy vlády než na jejím počátku, osobně nevidím důvod, proč o pozdější dataci vůbec uvažovat. Skutečnost, že Karlův korunovační řád neobsahuje konkrétní jména osob, nevylučuje, že nebyl připraven pro konkrétní událost. Myšlenka, že řád byl programovou

¹²⁰ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 206–209.

¹²¹ Tamtéž, s. 214–215.

¹²² Tamtéž, s. 210–211.

¹²³ V. ŽŮREK, *Korunovační řád*, diplomová práce, s. 79.

součástí Karlovy královské reprezentace a že měl být i „věčnou“ normou pro jeho nástupce, nevyklučuje, že byl zároveň sepsán v rámci přípravy na konkrétní korunovaci. Jediná korunovace, která mohla být podle tohoto řádu za Karlova života uspořádána, byla právě korunovace roku 1347.¹²⁴ Při žádné jiné korunovaci za Karlovy vlády nebyli v průběhu jedné mše korunováni oba manželé. Během Karlova života se nenabízela příhodnější chvíle k jeho sepsání než právě v době krátce před rokem 1347. Předpokládám proto, že se korunovace Karla a Blanky v roce 1347 odehrála již v intencích Karlova korunovačního řádu.¹²⁵

Karel s Blankou byli korunováni 2. září 1347, v neděli před svátkem Narození Panny Marie, pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic za přispění dalších biskupů. Vedle korunovačního řádu a dochovaného kázání, které si připravil mistr Mikuláš z Loun,¹²⁶ jsou hlavními prameny ke korunovaci Karla IV. a Blanky z Valois svědectví kronikářů Beneše Krabice z Weitmile a Františka Pražského.¹²⁷ Ti se však o podrobnostech průběhu samotného obřadu nijak nevyjadřují, a proto nám nepomohou zodpovědět otázku, nakolik se korunovace v roce 1347 skutečně řídila Karlovým řádem. Nedokážeme s jistotou odpovědět, jak vypadalo korunování Blanky z Valois. Na základě všech výše uvedených pramenů je nepochybné, že korunu jí na hlavu kladl arcibiskup Arnošt. Méně jasné je, jakou korunou ji korunoval. Byla korunována svatováclavskou korunou, stejnou korunou jako Karel, jak se běžně na základě analogie s pozdějšími korunovacemi královen předpokládá?

Již zmíněný povzdech Petra Žitavského nad nedůstojnou úrovní korunovace Beatrix Bourbonkové nás přivádí k závěru, že nebylo obvyklé, aby měl královský pár při slavnostní příležitosti k dispozici jen jednu korunu. Větší výpovědní hodnotu než stesk starého opata by však měl mít Karlův korunovační řád. Těsně před samotným korunováním krále hovoří řád o „*požehnání koruny krále nebo královny*“,¹²⁸ načež je koruna položena na hlavu krále. Před korunováním královny o požehnání koruny nic nečteme. Z toho by se mohlo usuzovat, že před korunováním krále byla požehnána jediná koruna, která byla nejprve vložena na hlavu krále a později bez dalšího nutného požehnání i na hlavu královny.

¹²⁴ Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979, s. 337–338.

¹²⁵ Jako možný důkaz rané datace lze uvést argument, že Karlův řád počítal ještě s dispozicí románské baziliky sv. Víta. V korunovačním řádu se hovoří o tom, že se oltář sv. Kříže nachází uprostřed kostela („*et ducant eum in medium ecclesie ante altare sancte Crucis*“). V gotické katedrále však stál těsně u zdi kaple sv. Václava. Uličný naznačuje, že ve středu kostela se oltář nalézal právě až do gotické přestavby a že jeho umístění v nově přestavěném prostoru respektovalo původní místo. Viz Petr ULÍČNÝ, *Chóry katedrál sv. Víta v Praze*, Průzkumy památek XVIII, 2/2011, s. 74. S podobným argumentem se Žůrek už potýkal. Srov. V. ŽŮREK, *Korunovační řád*, diplomová práce, s. 61.

¹²⁶ Jaroslav KADLEC, *Die homeletischen Werke des Prager Magisters Nikolaus von Louny*, Augustiniana 23/1973, s. 242–270; srov. V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 44–45.

¹²⁷ M. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky*, s. 146 a 224.

¹²⁸ „*Benediccion corone regis vel regine.*“ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 248–249.

Arcibiskup se při kladení koruny obrací ke králi s výzvou, aby přijal „korunu království“, královna má naproti tomu přijmout „korunu slávy“.¹²⁹ Reflektují odlišné termíny jen odlišné postavení krále a královny, nebo i různost užitých korun? Pro zodpovězení této otázky jsou zásadní slova instrukce ohledně čtení evangelia, které probíhalo po vykonání obou korunování: „*Je třeba upozornit, že po dobu čtení evangelia král a královna odkládají své koruny.*“¹³⁰ Zde je jasně uvedeno, že král i královna mají každý vlastní korunu. Je tedy velmi pravděpodobné, že Blanka z Valois nebyla korunována svatováclavskou korunou jako Karel. Ostatně v papežské listině vydané roku 1346 na ochranu nové koruny výslovně stojí, že koruna má sloužit ke korunovacím králů, o korunovacích královen není v privilegii ani slova.¹³¹ Ani Karlovi kronikáři v souvislosti se svatováclavskou korunou královny nezmiňují. František Pražský píše, že Karel byl „*korunován onou korunou, již měl být korunován za otcova života a na niž vynaložil mnoho tisíc hřiven. A [...] ustanovil, aby králové, jeho nástupci, byli korunováni touto korunou.*“¹³² Podobně Beneš Krabice z Weitmile: „*Král pak daroval korunu, již byl sám korunován, svatému Václavu, [...] a ustanovil, že všichni čeští králové, jeho nástupci, mají být korunováni touto korunou.*“¹³³ Ani jeden z kronikářů nedoplnil, že onou korunou byl korunován se svou manželkou, naopak Beneš Krabice uvádí poměrně rezolutní „*ipse*“. To nás vede k závěru, že koruna svatého Václava měla podle Karlova původního záměru spočívat pouze na hlavách králů, nikoli i na hlavách královen.¹³⁴

O pražských korunovacích z doby Karlovy vlády vypovídá překvapivě jen několik spíše stručných zpráv.¹³⁵ Nejvíce z nich se přirozeně týká právě Karlovy korunovace v neděli 2. září 1347, při níž byla korunována i jeho manželka Blanka z Valois. Například o české korunovaci Anny Falcké přináší svědectví pouze kronika tzv. Beneše Minority.¹³⁶

¹²⁹ „*Accipe coronam regni [...]*“ a „*Accipe coronam glorie [...]*“ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 250 a 258.

¹³⁰ „*Et notandum quod, dum legitur ewangelium, rex et regina debent deponere coronas suas.*“ Tamtéž, s. 260–261.

¹³¹ „*non debeat amoveri, nisi dumtaxat quando regem Boemie [...] de novo coronari [...]*“ Tamtéž, s. 210.

¹³² M. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky*, s. 146.

¹³³ Tamtéž, s. 224. „*Coronam autem, qua ipse rex coronatus est, donavit sancto Wenceslao, [...] decernens, ut omnes reges Boemie sui successores eadem debeant corona coronari.*“ FRB IV, s. 515.

¹³⁴ Stejně tak i středověké inventáře svatovítského pokladu uvádějí v souvislosti se svatováclavskou korunou pouze korunovace králů: „*Quam coronam praefatus dns Imperator donavit ecclesiae pro ornamento capitis sancti Wenceslai, cum qua deinceps reges Boemiae debent coronari.*“ Antonín PODLAHA – Eduard ŠITTLER, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze: Jeho dějiny a popis*, Praha 1903, s. XVII. Zajímavé je, že při popisu křišťálové nádoby určené k uchovávání svatého oleje je výslovně určeno, že slouží k pomazání králů i královen: „*Item vasculum cristallinum pro repositione crismatis sive olei sacri pro unctione regum Boemiae et reginarum, quam idem rex pro coronacionibus ipsorum dedit et reservari mandavit.*“ Tamtéž, s. III–IV.

¹³⁵ Srov. Marie BLÁHOVÁ, *Slavnosti v Praze v historiografii doby Karla IV.*, Documenta Pragensia XII, Praha 1995, s. 65–73, zde s. 71.

¹³⁶ Srov. RI VIII, s. 95 (n. 1188a).

Nejpodrobnější informací jeho zprávy je však pouhé datum, kdy se korunovace uskutečnila – na Všechny svaté v neděli 1. listopadu 1349.¹³⁷

Ani o korunovaci Anny Svídnické se mnoho svědectví nezachovalo. Beneš Krabice o její korunovaci mlčí stejně jako o korunovaci Anny Falcké a František Pražský se jen zmiňuje, že byla korunována v neděli 28. července 1353 během mše.¹³⁸ V *Regestech Imperii* je citována stručná latinská zpráva Heinricha von Diessenhofen, která dodává, že byla korunována pražským arcibiskupem.¹³⁹ Beneš Krabice je pak zase jediným autorem, který se zmiňuje o korunovaci Alžběty Pomořanské v roce 1367, a to v souvislosti s korunovaci Václava IV. Václav byl korunován Arnoštem z Pardubic 15. června, v den svatého Víta, Alžběta pak o tři dny později, pravděpodobně v neděli 18. června.¹⁴⁰

Poslední korunovaci Karlova života zaznamenal opět pouze pražský kanovník Beneš. Díky němu víme, že v neděli 17. listopadu 1370 byla od pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi „s velkou slávou“ korunována na českou královnu Johana Bavorská, první manželka Václava IV. Dalším detailům však Beneš věnoval jen jedinou, byť na své poměry i tak výjimečnou větu: „Byl při tom přítomen náš pan císař a jeho syn, pan Václav, náš král, ve svém majestátu a po osm dní se na Hradě a v městě pražském nepřetržitě konala veliká hostina.“¹⁴¹

Druhá Václavova manželka byla korunována nezvykle jiný den než v tradiční neděli. Korunovace Žofie Bavorské se odehrála v pondělí 15. března 1400. Neobvyklé datum si asi nelze vysvětlit jinak, než velkou úctou, kterou dvůr Václava IV. projevoval vůči světcí, jehož svátek byl onen den slaven. Na ten den totiž připadl svátek mučedníka Longina.

Ke korunovaci královny Žofie se dochoval vůbec nejpodrobnější popis průběhu české královské korunovace v době předhusitské. Vzácnost tohoto pramene spočívá v tom, že jako autentické svědectví o konkrétním uskutečnění obřadu doplňuje obraz načrtnutý

¹³⁷ Autor navíc zkomolil královnino jméno: „Eodem anno Imperator et Rex Bohemie duxit Uxorem nomine Meczkam, filiam Landgravii de superiori Bavaria. Et cum ipsa post festum sancti Galli Bohemiam intravit, et eam in die Omnium sanctorum coronavit.“ G. DOBNER (ed.), *Monumenta IV*, s. 34, s přihlédnutím k rukopisu NK XI D 8, f. 2r.

¹³⁸ M. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky*, s. 157. „Eodem anno dominus rex duxit in uxorem filiam fratris ducis de Swydnicz nomine Annam, et fuit coronata in reginam Bohemie eodem [anno] XXVIII° die Julii infra sollempnia missarum; et hec est domini regis tercia conthoralis.“ FRB IV, s. 456.

¹³⁹ Uvádí ovšem mylné datum 24. července. Správnější bude 28. červenec, jak uvádí František Pražský, neboť ten den připadl na neděli. „Item mense iulii anni liii. vigesima quarta die mensis predicti rex Karolus Romanorum et Bohemie rex reginam fecit coronari Prage per a[rchi]ep[iscop]um Pragensem.“ RI VIII, s. 125 (n. 1571a).

¹⁴⁰ M. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky*, s. 233. „Anno Domini MCCCCLXIII in die sancti Viti fecit imperator coronari filium suum Wenczeslaum in regem Boemie secundo anno etatis sue; et dominam Elizabeth, coniugem suam, in reginam post hec die tercia per dominum Arnestum, archiepiscopum Pragensem.“

¹⁴¹ Tamtéž, s. 243.

normou Karlova korunovačního řádu. Jde o zprávu staroměstského protonotáře Jana z Weilburka, přímého účastníka slavnosti, který o ní pořídil pamětní zápis do knihy privilegií Starého Města pražského.¹⁴²

Zvláštní je, že autor vyjmenovává různé významné účastníky slavnosti, avšak král Václav mezi nimi chybí. Považoval jeho přítomnost za tak samozřejmou, že o ní pomlčel, nebo, což je možná pravděpodobnější, se Václav korunovace své ženy opravdu nezúčastnil? Mši celebroidal pražský arcibiskup Olbram ze Škvorce a asistovali mu pražští církevní hodnostáři Jan Kbel a Václav z Radče. Na mši také dorazili litomyšlský biskup Jan Železný a snad i jiní biskupové či přinejmenším opati. Text vůbec poprvé uvádí jména konkrétních urozených mužů, kteří k hlavnímu oltáři nesli korunovační klenoty.¹⁴³ Důležitá je informace, že královna Žofie „*accepit corpus et sanguinem domini nostri Jesu Christi*“, což potvrzuje, že královna přijímala podobojí, přestože Karlův korunovační řád tento akt královně explicitně nepředepisuje.¹⁴⁴ Hodné povšimnutí je též to, že Weilburkův zápis se vůbec nezmiňuje o použití svatováclavského meče. Jelikož ani podle Karlova korunovačního řádu nemá královna během obřadu s mečem přijít do styku, je důvodné se domnívat, že meč byl používán výhradně při korunovacích králů.

Relace uvádí, že po zbytek korunovační mše přidržovali královně korunu nad hlavou tak, aby se nedotýkala její hlavy, nejvyšší purkrabí Jindřich z Rožmberka a dvorský hodnostář Břeněk Švihovský z Rýzemberka a ze Skály. To společně se zprávou Petra Žitavského, že v roce 1311 Janu Lucemburskému drželi po jeho korunování korunu nad hlavou dva mladí rytíři,¹⁴⁵ dokládá významnou účast šlechty na korunovačním obřadu ještě v době předhusitské.¹⁴⁶ Ta byla v případě královny předepsaná samotným Karlovým řádem,

¹⁴² CDM XIII, č. 19, s. 27–28. K této relaci podrobněji V. ŽŮREK, *Korunovace královny Žofie*, s. 203–212.

¹⁴³ Korunu nesl nejvyšší purkrabí Jindřich III. z Rožmberka, žezlo nejvyšší sudí Hynek Berka z Dubé a na Honštejně a Jan z Michalovic jablko. To, že nesení insignií v průvodu příslušelo nejvyšším úředníkům království, zaznamenal už Petr Žitavský k roku 1311 („*Aderant tunc omnes regni officiales sua officia legaliter exsequentes. Iste tenuit sceptrum, hic coronam, iste pomum, iste hoc, ille aliud, quilibet ordine et gradu suo.*“ FRB IV, s. 176), Karlův řád hovoří jen obecně o šlechticích („*[...] ordinate procedant principes et barones insignia regalia, videlicet coronam, sceptrum, pomum, gladium et cetera diferentes [...]*“ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 220).

¹⁴⁴ „*[...] adducunt regem coram altari, et ibi communicat corpus et sanguinem domini de manu archiepiscopi missam celebrantis.*“ Tamtéž, s. 264.

¹⁴⁵ Z. FIALA (ed.), *Zbraslavská kronika*, s. 228. „*Duo eciam iuvenes genere nobiles per regem tunc coronandum in ipsa hora facti sunt milites baltheo cincti militari, qui ad tenendum preciosum diadema super caput regium fuerant deputati. Horum unus filius erat domini Bohuslai de Merica, alius Fridemanni de Sman: O quanta leticia resonat hinc in ecclesia.*“ FRB IV, s. 176–177.

¹⁴⁶ V raném novověku přidržování koruny už dosvědčeno není. Snad proto, že se později pod korunu kladla čepička, která korunované osobě umožnila těžkou a nepohodlnou korunu nosit přímo na hlavě delší dobu. Místo toho je pak doložena tradice, kdy se stavové ke korunovanému králi přiznávali dotýkáním velkého safíru na svatováclavské koruně. Srov. J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 41.

který pasáž převzal z francouzského řádu.¹⁴⁷ Pro korunovaci krále však Karlův řád vychází z říšských řádů, a tak dává prostor pouze biskupům.¹⁴⁸ Tuto mimořádnou službu, která šlechtě umožňovala prestižní spoluúčast na korunovaci,¹⁴⁹ vysvětluje Jan z Weilburka v případě Žofie Bavorské tím, že užitá „*corona aurea ornata lapidibus et margaritis gravis fuit*“. Tento schematický popis těžké zlaté koruny, zdobené drahokamy a perlami, dobře odpovídá svatováclavské koruně.

V popisu Žofiiny korunovace se ovšem nachází jiný detail, který identifikaci Žofiiny koruny s korunou svatováclavskou trochu problematizuje. Koruna, jež jí byla položena na hlavu, totiž „*byla vzata z oltáře a z hlavy svatého Víta*“.¹⁵⁰ Pokud je toto svědectví věrohodné, znamenalo by to, že mezitím, co byla v průvodu koruna přinesena na oltář a co byla královna korunována, spočívala koruna nejen na oltáři svatého Víta, ale přímo i na hermě téhož světce. Jelikož však měla být svatováclavská koruna uložena na hlavě svatého Václava, domnívá se Petr Uličný, že Žofie byla korunována jinou korunou, uloženou na hermě svatého Víta.¹⁵¹ Nemyslím si však, že tato zpráva nutně vylučuje, že se jednalo o korunu svatováclavskou. Ve středověkých svatovítských inventářích není, na rozdíl od hermy svatého Václava (ale i svatého Zikmunda), zaznamenána žádná koruna určená pro hermu svatého Víta.¹⁵² Užitá koruna byla na hlavní oltář svatého Víta přinesena s ostatními klenoty ve slavnostním procesí na začátku mše stejně, jako se tomu prokazatelně dělo i později se svatováclavskou korunou. Jediné, co neodpovídá pozdějšímu úzu, je to, že před samotným korunováním koruna nespočívala přímo na oltáři, nýbrž na hlavě svatého Víta. Tato stříbrná pozlacená herma byla do svatovítského pokladu darována Karlem IV. v roce 1355 a ztratila se během husitských válek.¹⁵³ Nová herma svatého Víta byla zhotovena až za Vladislava Jagellonského.¹⁵⁴ Lze si představit, že v době předhusitské se během korunovací královská koruna nepokládala přímo na menzu hlavního oltáře, nýbrž na relikviářovou hlavu svatého Víta. Teprve poté, co se herma ztratila, začala být koruna kladena přímo na oltář, jak se stalo zvykem a na čem nic nezměnilo ani zhotovení hermy nové na konci 15. století.

¹⁴⁷ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 258. „*Tunc debet ei imponi ab Archiepiscopo corona in capite ipsius, quam impositam sustentare debent undique barones.*“ Srov. tamtéž, s. 321.

¹⁴⁸ „[...] et imponatur capiti per Metropolitanum assistentibus omnibus episcopis [...] Deinde coronatus honorifice per chorum ducatur de altari ab episcopis usque solium [...]“ Tamtéž, s. 250, 252 a 307.

¹⁴⁹ V. ŽŮREK, *Korunovace královny Žofie*, s. 210.

¹⁵⁰ „[...] que fuit recepta de altari et de capite sancti Viti [...]“ CDM XIII, č. 19, s. 27.

¹⁵¹ P. ULÍČNÝ, *Chóry*, s. 53.

¹⁵² Srov. A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Chrámový poklad*, např. s. III, XXX a XXXI.

¹⁵³ Tamtéž, s. 46 a XII; Jiří KUTHAN – Jan ROYT, *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Svatyně českých patronů a králů*, s. 332 a 345.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 394.

3.2.3 Pohusitské korunovace

Zikmund Lucemburský se na českého krále nechal korunovat v pohnutém roce 1420. Ačkoli se jeho odpůrci snažili znevážit význam tohoto aktu, po konečném přijetí Zikmunda za českého krále přestalo být o jeho platnosti pochyb. Nová Zikmundova korunovace by byla nepřijatelná, neboť by zpochybnila oprávněnost jeho jednání v minulosti. Přesto obnova královské moci a pozic římské církve nemohla být demonstrována lépe než korunovací. Slavnosti nastolování starých pořádků tak vyvrcholily v pondělí 11. února 1437, kdy byla korunována Zikmundova manželka Barbora Celjská. Barboru korunoval v pražské katedrále Filibert z Montjeu, biskup z Coutances.¹⁵⁵ Po korunovací královna projela ve slavnostním průvodu s korunou na hlavě městem, z hradu až do svého dvora na Starém Městě.¹⁵⁶

Dochované zprávy bohužel neuvádějí bližší informace o tom, jak přesně její korunovace probíhala. Když byl o rok později korunován Albrecht Habsburský, korunu mu na hlavu tehdy společně s olomouckým biskupem vkládali i čeští páni.¹⁵⁷ Došlo tedy k zásadní proměně rituálu, v němž byla zřetelně podtržena role šlechty při nastolování panovníka. U Barbory kronikáři žádnou podobnou zvláštnost nezaznamenali. Na rozdíl od Albrechtovy korunovace asi nebylo v Barbořině případě nutné účasti šlechty zdůrazňovat volbu – žádná se nekonala, nový panovník nastolován nebyl – jinou královnu si páni vybrat nemohli a kdoví, zda by takovou demonstraci moci šlechty akceptoval císař Zikmund.

V roce 1458 se odehrála druhá a poslední korunovace české královny v 15. století. Den po korunovací Jiřího z Poděbrad byla v pondělí 8. května 1458, na svatého Stanislava, v katedrále svatého Víta korunována Johana z Rožmitálu „*od týchž biskupuov*“ jako král Jiří.¹⁵⁸ S biskupy, kteří měli Jiřího a Johanu korunovat, to bylo složitější. Pražský stolec nebyl obsazen, nový olomoucký biskup Protasius z Boskovic ještě nestačil přijmout biskupské svěcení¹⁵⁹ a vatislavský biskup Jošt z Rožmberka účast odmítl. Jiří proto požádal svého zetě Matyáše Korvína, aby mu poslal biskupy z Uher. Byli to rábský biskup Augustin

¹⁵⁵ O něm nedávno Blanka ZILYNSKÁ, *Z Burgundska až do husitských Čech: životní pouť Filiberta de Montjeu. Opožděná reflexe biografické knihy*, Historie – Otázky – Problémy 3, 2/2011, s. 127–142.

¹⁵⁶ Jaroslav PORÁK – Jaroslav KAŠPAR (edd.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980, s. 124.

¹⁵⁷ „*Do saczte der bischoff von Olomuncz vnd dy Behemischin hirren dem konige dy crone vff.*“ Korunování Albrechta II. – FRB VII, s. 40; srov. Petr ČORNEJ, *Pohaslý lesk*, s. 102–103.

¹⁵⁸ František ŠIMEK (ed.), *Staré letopisy české z vatislavského rukopisu novočeským pravopisem*, Praha 1937, s. 123: „*Léta téhož 1458 [...] přijeli do Prahy páni uherští s biskupy uherskými, i korunovali jsú krále Jiří voleného [...] s velkú radostí a slavností věrným Čechuom; neb sú byli na jeho korunování biskupové varadínský, ostřehomský uherští a Protazius, biskup olomúčský, a všickni páni čeští. A pak nazajtrie, den sv. Stanislava, korunována najjasnější Johanna, manželka našeho milého krále Jiřího, v královú českú od týchž biskupuov.*“ Uherští biskupové zde byli omylem titulováni jako biskupové varadínský a ostřihomský.

¹⁵⁹ Erwin GATZ – Clemens BRODKORB (edd.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches, 1448 bis 1648: ein biographisches Lexikon*, Berlin 1996, s. 70.

a vácovský biskup Vincenc (tj. biskupové Ágoston Salánki a Vince Szilassi z uherských měst Győr a Vác).¹⁶⁰ Volený, avšak nevysvěcený olomoucký biskup Protasius se sice korunovace v čele duchovenstva zúčastnil, sám ji ale provést nemohl.¹⁶¹ Navíc je dost dobře možné, že biskupům s korunováním alespoň v případě krále pomáhali čeští páni.¹⁶² Po Johanině korunovaci se ve velkém sále královského paláce na Pražském hradě pořádalo taneční veselí a ještě téhož dne se korunovační procesí odebralo z hradu do města. Zatímco předchozího dne měl při průvodu do staroměstské rezidence korunu na hlavě Jiří, tentokrát jí byla ozdobena královna Johana.¹⁶³

Johana z Rožmitálu byla první českou královnou, která nebyla korunována v průběhu stejné mše jako její manžel, ačkoli to bylo proveditelné. V Čechách tak byla vůbec poprvé korunovace královských manželů rozdělena do dvou samostatných mší, rozložena do dvou samostatných dnů, což se stalo napříště pravidlem. To ale neodpovídalo předpisu Karlova korunovačního řádu, podle něhož má být královna korunována bezprostředně po svém manželovi v rámci téže mše. Důvod této změny nebyl ještě objasněn.¹⁶⁴ Vydělení korunovace královny z korunovace krále do samostatné mše nebylo celoevropským trendem. Například v sousedním Polsku k rozdělení ceremonie nikdy nedošlo – královny tam byly korunovány společně se svými manžely ve stejný den až do poslední korunovace polské královny v roce 1734.¹⁶⁵ Domnívám se, že ke změně došlo proto, že Johana z Rožmitálu byla korunována stejnou korunou jako král Jiří.¹⁶⁶ Jelikož byl k dispozici jediný

¹⁶⁰ František PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad*, Wien 1860, č. 156, s. 151: „[...] nemlich der von Rabe vnd von Waczen, dy om der kunyngk von Vngern her Mathias geschickt hat. Vnd die selbigen czwene habin yn gekronet vnd gesalbet, vnd die künyginne darzcu.“ NM V E 13, fol. 127r: „Domi[nus] Ep[iscopu]s Waczouiensis corona[n]d[um] regem dixit alta voce ad d[omi]n[u]m Ep[iscopu]m Lauriensem [...]“ Srov. Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, ed. Jan Linka, Praha 2013, s. 1005: „[...] při přítomnosti důstojných otcův Augustina rábského, Vincencia vacovského biskupův a Protasia, voleného biskupa olomouckého [...]“.

¹⁶¹ „[Gerogius de Podiebrad] dominica Rogationum in castro Pragensi inunctus est et coronatus per duos episcopos de Ungaria; ubi infuerunt episcopus Olomucensis Protasius, et multi abbates infulati cum suis sceptris.“ *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis II*, Prague 1832, s. 59.

¹⁶² Petr ČORNEJ, *Pohaslý lesk*, s. 108–109.

¹⁶³ *Liber decanorum II*, s. 59: „[...] Girzi, qui corona capiti suo imposita deductus est solenniter cum candelis et vexillis in civitatem Pragensem usque domum suam. Item domina princeps regina, contoralis ejus, in crastino secunda feria per eosdem episcopos est inuncta et coronata, et solenniter conducta eodem die in civitatem Pragensem comitatu magno dominorum, rege antecedente, et multitudine curruum; ubi insidens primo curru ferebat coronam regiam in capite suo, capillis pulcerrimis discrinitis, et vocata Johanna, quam Dominus Deus una cum rege suo dignetur sanam et incolumem conservare.“ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, č. 156, s. 152: „[...] duu man dye kunyginne des Montags gekrönet hat, du ist der kunyngk und sye zcu sant Wenczlaw auff dem berghe yn dem sael bye eyinander gesessin, vnd der von Rosenbergk hat yn das czepter vor gehalten, vnd der von Michelsbergk den apphel; vnd alle ritterschafft vnd vil jungfrauwin vnd frauwin seyn vor in gestandin vnd habin getantctz vnd ym jubilo gelebt, vnd habin vns lassin dungkin, das alle welt vnser sey gewesen.“

¹⁶⁴ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 34.

¹⁶⁵ M. ROŽEK, *Polskie koronacje*, s. 150.

¹⁶⁶ Tomu může nasvědčovat zmínka, že přijala „coronam regiam“. *Liber decanorum II*, s. 59.

korunovační klenot, nebylo možné provést společnou korunovaci královských manželů, jako se to naposledy stalo roku 1347. Nutně by pak totiž nastala delikátní situace, že by právě korunovanému králi musela být odejmuta koruna, aby jí mohla být korunována i královna.

Pokud je správná moje úvaha, že rozdělení ceremonie bylo zapříčiněno absencí korunovační koruny královen, znamenalo by to, že přinejmenším Blanka z Valois nemohla být korunována svatováclavskou korunou jako její manžel. Jakou korunou tedy byla korunována? Existovala zvláštní koruna užívaná při korunovacích českých královen? Kdy se ztratila? Zmizela koruna královen během husitských válek? Nebo byly královny korunovány k tomu *ad hoc* použitými vlastními diadémy? Je možné v souvislosti s Blančinou korunovací uvažovat o ženské koruně z pokladu ze Slezské Středy, kterou nejspíše král Karel kolem roku 1350 zastavil či prodal tamnímu židovskému kupci?¹⁶⁷ A co zlatá koruna s drahokamy darovaná k ozdobě náhrobku svatého Václava, jak ji v roce 1354 zaznamenal inventář katedrálního pokladu? Původně prý patřila královně Anně, snad Anně Falcké.¹⁶⁸ Byla jí Anna v roce 1349 korunována a poté ji darovala kostelu? Či snad posloužila ještě pro korunovaci Anny Svidnické roku 1353? A kdy byly tyto případné koruny královen nahrazeny korunou krále, korunou svatováclavskou? To jsou otázky, na něž není snadné odpovědět a které na jasnější odpovědi, lze-li se nějakých vůbec dobrat, zatím čekají.

3.3 Novověké korunovace

3.3.1 Korunovace na prahu novověku

Anna z Foix, manželka Vladislava Jagellonského, stačila být za svého života korunována pouze uherskou královnou, do Čech ani nikdy nezavítala. Další korunovanou českou královnou byla až manželka Ludvíka Jagellonského, Marie Habsburská. Slavnost se odehrála během pobytu královského páru v Čechách v letech 1522–1523. Ludvík Prahu navštívil už v roce 1509, kdy byl sám ještě jako ani ne tříletý korunován na krále. Jeho věk tehdy pochopitelně vylučoval, aby složil královskou přísahu. Teprve při Ludvíkově druhé návštěvě Prahy mohlo být jeho přijetí za českého krále završeno. Podruhé však korunován být nemohl, v pátek 9. května 1522 proto proběhl obřad, který měl dokonat to, co bylo před lety započato. Z Karlštejna byly přivezeny korunovační klenoty a pražská katedrála zažila

¹⁶⁷ Jacek WITECKI, *Okolnosti nálezu a představení pokladu*, in: K. BENEŠOVSKÁ (ed.), *Královský sňatek*, s. 552–555.

¹⁶⁸ A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Chrámový poklad*, s. IV: „*corona aurea cum gemmis pro decore sepulcri sancti Wenczeslai donata, quae fuit reginae Annae*“. Srov. tamtéž, s. 49.

mši ne nepodobnou mším korunovačním. Ludvík s korunou na hlavě složil za přítomnosti olomouckého biskupa, nejvyššího purkrabí a zástupců českých stavů slavnostní přísahu.¹⁶⁹

Symbolické převzetí moci mladým králem mělo nakonec přece jen vyvrcholit skutečnou korunovací. Když nemohl být znovu korunován Ludvík, měla být korunována jeho ještě nekorunovaná manželka. Termín byl už pevně stanoven. V neděli 25. května oznamovali pražští faráři během kázání, že korunovace proběhne ve čtvrtek 29. května, na svátek Nanebevstoupení Páně.¹⁷⁰ Datum korunovace nakonec muselo být posunuto na neděli. Důvodem odkladu byl náhlý spor mezi panským a rytířským stavem o to, který z nich ponese k oltáři korunovační klenoty. Páni upírali rytířům právo, aby měli v slavnostním průvodu svého zástupce. Jelikož ani jedna strana nehodlala ustoupit, vyřešil šestnáctiletý král situaci po svém. V neděli 1. června 1522 šel v průvodu k oltáři svatovítské katedrály vedle královny Marie, nesoucí jako obětiny dva pozlacené bochníky chleba, sám Ludvík s korunou na hlavě a v ruce držel žezlo a jablko. Svatováclavský meč svěřil markraběti Jiřímu Braniborskému, jenž královský pár na cestě do Prahy doprovázel.¹⁷¹ Uražení páni se pak nedostavili na korunovační hostinu.¹⁷²

Jelikož byl průběh Mariiny korunovace zastíněn aférou s insigniemi, vypovídají prameny o jiných okolnostech slavnosti stručněji. Marii korunoval olomoucký biskup Stanislav Thurzo a asistovali mu biskupové z Uher.¹⁷³ Podle jedné zprávy bylo při korunovací mnoho lidí pasováno na rytíře, mezi nimi například pražský univerzitní mistr Jan Pašek z Vratu.¹⁷⁴ Nabízí se otázka, kdo rytíře pasoval. Ačkoli Karel IV. do svého korunovačního řádu pasování rytířů nezahrnul, bylo obvyklou součástí českých korunovacích, přičemž rytíře pasoval nově korunovaný král.¹⁷⁵ Při korunovacích královen však pasování rytířů neprobíhalo, dokonce ani nebýval nesen svatováclavský meč (tj. před královnou; pokud se korunovace účastnil král, mohl být nesen před ním). Logicky se předpokládá, že rytíři byli pasováni králem Ludvíkem, i když to v prameni výslovně uvedeno

¹⁶⁹ F. ŠMAHEL, *Korunovace*, s. 160.

¹⁷⁰ J. PORÁK – J. KAŠPAR (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 438.

¹⁷¹ Kronika Bartoše Písaře – FRB VI, s. 12.

¹⁷² Paměti o bouři pražské roku 1524 – FRB VI, s. 306.

¹⁷³ *Liber decanorum* II, s. 274–275: „*Tandem vero prima die Junii circiter horam 15. illustris sua conjunx a Stanislao, Holomucensi episcopo, omnibus ordinibus regni adstantibus, in Boemiae reginam regio diademate est insignita.*“ J. PORÁK – J. KAŠPAR (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 438. Podle Šmahela jimi byli vácovský a rábský biskup. F. ŠMAHEL, *Korunovace*, s. 160.

¹⁷⁴ J. PORÁK – J. KAŠPAR (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 438.

¹⁷⁵ Pasování tzv. rytířů svatého Václava je během korunovací doloženo od 16. století. Ve středověku o pasování rytířů hovoří jen Zbraslavská kronika, a to v souvislosti s korunovacemi Václava II. roku 1297 a Jana Lucemburského roku 1311. Viz Z. FIALA (ed.), *Zbraslavská kronika*, s. 115 a 228; J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 95.

není.¹⁷⁶ Koneckonců Ludvíkovi možnost pasovat rytíře při jeho vlastní korunovaci unikla, nyní si to mohl vynahradiť. Pokud však rytíře přece jen pasovala nově korunovaná Marie, byl by to jediný známý případ, kdy by se královna tohoto úkolu zhostila.

Co se týče korunovace Marie Habsburské, hovoří prameny o přítomnosti pouze jediné koruny.¹⁷⁷ Dá se tedy považovat za jisté, že přinejmenším od roku 1522 – a velmi pravděpodobně ještě od dřívějšího data – byly české královny korunovány svatováclavskou korunou stejně jako králové.

Po několika letech zažila Praha další korunovaci, respektive hned dvě. V roce 1527 byl korunován Mariin bratr Ferdinand Habsburský se svou manželkou Annou. Pro Annu Jagellonskou to nebyla první zkušenost s korunovaci v pražské katedrále. Jako šestiletá dívka se zde 11. května 1509 zúčastnila korunovace svého mladšího bratra Ludvíka. Je navíc možné, že jí roku 1527 na hlavě nespočinula koruna svatého Václava poprvé. Traduje se totiž, že při Ludvíkově korunovaci se malá Anička rozplakala a král Vladislav, ve snaze ji utišit, nenadále položil na její hlavu královskou korunu.¹⁷⁸ Nikdo z překvapených přítomných netušil, jaké osudné předzvěsti se stali svědky, že to bude právě Anna, kdo po Ludvíkovi převezme českou královskou korunu.

Ferdinand byl korunován v neděli 24. února 1527 na svatého Matěje. Podobně jako roku 1522 vypukl mezi pány a rytíři spor o to, kdo ponese klenoty v korunovačním průvodu. Ferdinand nejednal stejně emotivně jako Ludvík, nýbrž po poradách s oběma stranami rozhodl, že svatováclavský meč ponese v průvodu zvolený zástupce rytířstva.¹⁷⁹ Při korunovaci královny, která následovala další den, v pondělí 25. února, však svatováclavský meč podle všeho nesen nebyl, neboť byl určen výhradně pro korunovaci krále.¹⁸⁰ Anna

¹⁷⁶ Václav BŮŽEK, *Cizinci ve vlastním království. Pobyt Ludvíka Jagellonského a Marie Habsburské v Čechách na přelomu let 1522–1523*, in: *V komnatách paláců – v ulicích měst. Sborník příspěvků věnovaných Václavu Ledvinkovi k šedesátým narozeninám*, ed. Kateřina Jiřová, Praha 2007, s. 233–243, zde s. 242.

¹⁷⁷ Paměti o bouři pražské roku 1524 – FRB VI, s. 306.

¹⁷⁸ Historiku bez odkazu na pramen uvádí Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy X*, Praha 1894, s. 266–267. Nejstarší svědectví, které se mi podařilo dohledat, přináší Antonii Bonfinii *Rerum Vngaricarum Decades Quatvor Cvm Dimidia*, Francofurti 1581, s. 754: „*Ludovicus [...] aetatis autem quarto, Pragae, Marchione sororio Brandenburgense, Stanislae praesule Agriensi testibus, Boemorum etiam rex vocatur, diademateque confirmatur. Vbi Anna sex annorum soror, tantis apparatus augeri fratrem, coronaque conspicuum videret, fertur conquesta illachrymasse, se Ladislai quoque esse prolem, eosdem mereri honores, atque ornamenta, peractisque solennibus, patrem ioco coronam capiti impossuisse, itaque placasse eam.*“

¹⁷⁹ Kronika Bartoše Pisaře – FRB VI, s. 220.

¹⁸⁰ Ačkoli Bartošova kronika meč během korunovace královny předpokládá („*A podle toho vyřčení královského meč před králem i královnou od jednoho z rytířstva jest nesen.*“ Kronika Bartoše Pisaře – FRB VI, s. 220), podrobnější popisy korunovace Anny Jagellonské o meči buď mlčí, nebo jeho přítomnost výslovně vylučují („*[...] ausserhalb des Schwerts, das kön. Mt. allein und nicht der Königin furgetragen ist [...]*“ SČ I, č. 159 – *Bericht von der Krönung Ferdinands und seiner Gemahlin zu Prag*, s. 225–229, zde s. 228; srov. též SČ I, č. 158 – *Coronatio reginae Annae*, s. 125). Možná byl však meč nesen jen před králem kvůli jeho přítomnosti, ačkoli při samotném obřadu korunování královny užít nebyl.

Jagellonská však byla bezpochyby korunována stejně jako Ferdinand svatováclavskou korunou.¹⁸¹ Obě korunovační mše celebroidl olomoucký biskup Stanislav Thurzo, jemuž asistovali biskupové tridentský (Bernard Clesius) a vratislavský (Jakub ze Salzy).¹⁸²

V roce 1562 se konala korunovace krále Maxmiliána a jeho manželky Marie Španělské. Jak se stalo od korunovace Jiřího z Poděbrad a Johany z Rožmitálu zvykem, byli královští manželé korunováni odděleně ve dvou po sobě následujících dnech. Marie Španělská, dcera císaře Karla V., byla tedy korunována den po svém manželovi, v pondělí 21. září 1562 o svátku svatého Matouše, a sice prokazatelně stejnou korunou jako on.¹⁸³ Po více než sto letech celebroidl českou korunovační mši arcibiskup, na obnovený pražský arcibiskupský stolec totiž právě dosedl Antonín Brus z Mohelnice. Asistovali mu ostatní biskupové České koruny – olomoucký a vratislavský. Podle německy psaného svědectví spočívaly základní rozdíly mezi korunovací krále a královny v tom, že královně nebyl předán meč, že neskládala korunovační přísahu a že jí pak zástupci stavů nepřisahali věrnost dotykem svatováclavské koruny na její hlavě, jako tomu bylo v případě korunovace krále.¹⁸⁴ Na druhou stranu se po výzvě nejvyššího purkrabí stavové k nové královně přiznali trojím zvoláním *rádi*.¹⁸⁵

¹⁸¹ V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 1091: „V neděli pak na den svatého Matěje apoštola Božího Král Jeho Milost, král Ferdinandus, v kostele svatého Víta na hradě Pražském s velikou slavností korunován a nazejtří Královna Anna Její Milost v témž kostele také touž korunou českou korunována.“ Podle německy píšícího svědka byla „*königliche Cron*“, již byl ozdoben Ferdinand, „*gar ein schön alt Werk von fast grossen Edelsteinen*“, což ji ztotožňuje s dochovanou korunou svatého Václava. SČ I, č. 159 – *Bericht von der Krönung Ferdinands und seiner Gemahlin zu Prag*, s. 225–229, zde s. 227.

¹⁸² SČ I, č. 157 – *Coronatio Ferdinandi I in regem Bohemiae*, s. 222–224; J. PORÁK – J. KAŠPAR (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 451.

¹⁸³ *Liber decanorum II*, s. 375: „*Eodem anno 7. Septembris Maximilianus II. archidux Austriae etc. venit Pragam ad coronationem, et pridie s. Matthaei apostoli h. 20. 7bris coronam regni accepit; postero die Maria, filia Philippi Hispaniarum regis, uxor Maximiliani, eadem corona ornata est.*“

¹⁸⁴ „*Man hat auch auf dieser der Kunigin Crönung alle Benedictiones, Orationes und Ceremonien wie mit dem Kunig gebraucht, allein die Opfer Brot und Weins, auch Reichung des Schwerts wie vorgemeldet, ausgelassen worden, neben dem sie das Jurament nit gethan noch dagegen die Ständ mit auflegenden Fingern, zu der Cron geschworen; aber sonst haben sie dreimal laut zu der Kunigin bekennt.*“ SČ III, č. 78, s. 154. Text edice se shoduje se dvěma popisy korunovace, které vyšly roku 1562 v Norimberku a ve Frankfurtu. Formální úpravou a pravopisem jsou popisy odlišné, obsahem však identické: *Warhafftige Beschreybung vnd verzeychnuß, welcher gestallt die Königliche Wirde, Maximilian, vnd Fräwlin Maria, geborne Königin auß Hispanien, dero Gemahel, zu Behemischen König vnd Königin in Prag, den zwentzigsten Septembris dises M.D.LXII. Jars, gekrönet seind worden*, Nürnberg 1562; *Warhafftige beschreibung vnd verzeichnuß [...]*, Franckfurt am Mayn: Georg Rabe – Sigenmund Feyerabend, 1562. Kromě toho se dochoval ještě jiný německý popis vydaný v edici SČ III (č. 78, s. 140–150) a další patrně z něj vycházející popis od Hanse Habersacka, jehož edici připravili Friedrich EDELMAYER – Leopold KAMMERHOFER – Martin C. MANDLMAYR – Walter PRENNER – Karl G. VOCELKA (edd.), *Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, Römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack, ediert nach CVP 7890*, Fontes rerum Austriacarum, Scriptorum 13, Wien 1990.

¹⁸⁵ Toto české zvolání asi původně nebylo součástí korunovací královen, neboť o něm není zmínka ani v Karlově řádu korunování královny, ani v popisu Žofie korunovace. Doloženo je až roku 1527, kdy měl v souladu s Karlovým řádem položit arcibiskup: „*Post haec archiepiscopus dicit ad populum: Chceteli tomuto kniežeti a zprávcí poddání býti a jeho království tvrditi, pevnú věru stanoviti a přikázáním jeho povolni*

3.3.2 Barokní korunovace

Korunovace Anny Tyrolské, manželky císaře Matyáše, se stala vůbec poslední samostatnou korunovací české královny, provedenou nezávisle na korunovaci krále. Obřad uskutečněný v neděli po Třech králich 10. ledna 1616 se konal během dlouhodobého pobytu císařského dvora v pražské rezidenci. Matyáš se v Praze se svým dvorem zdržoval nepřetržitě od konce května 1615 do prosince 1617.¹⁸⁶ Z Karlštejna byly ke korunovaci přivezeny svatováclavská koruna a vzácné relikvie, které pak 13. ledna společně odvezli císař s císařovnou zpět na Karlštejn.¹⁸⁷ Konsekrátorem byl pražský arcibiskup Jan Lohelius a jemu i královně při korunovaci asistovali Melchior Klesl, biskup vídeňský, a János Pyber, biskup pětikostelský (tj. z uherského města Pécs).¹⁸⁸

Z dlouhé řady českých katolických korunovací se vymykají dvě protestantské korunovace uspořádané během stavovského povstání na podzim roku 1619. Fridrich Falcký byl korunován v pondělí 4. listopadu, jeho manželka Anna Stuartovna až o tři dny později. Poprvé tak královna nebyla korunována, hned následující den po korunovaci krále. Zajímavé je, že žádná z korunovací se neodehrála v neděli, ani na významnější církevní svátek. Korunovace Alžběty ve čtvrtek 7. listopadu probíhala podobně jako korunovace Fridrichova. Nekatolíci opět zahrnuli do korunovační bohoslužby kázání, které se z ní jinak v raném novověku vytratilo.¹⁸⁹ Během Fridrichovy korunovace kázání zaznělo česky, během

býti vedle řeči apoštolské: Každá duše mocem vyšším poddána bud' královi jakžto převyšnému. Tunc respondet populus: Rádi, rádi, rádi!" SČ I, č. 156, s. 215. Jelikož ale tehdy v Praze žádný arcibiskup nebyl, je pravděpodobnější, že skutečný průběh zachytil německý pramen, jenž otázku vkládá do úst nejvyššího purkrabí Zdeňka Lva z Rožmitálu, a to jak v případě krále, tak i královny: „[...] hat Herr Lebe in behemischer Sprach ein lange Rede gethan, im Geredte und Wesen die Meinung, ob sie die Beheim obgemelte Königin zu einer Königin haben wollten, darauf sie mit lauten Worten geantwortet: Ja, wir wollen sie haben.“ SČ I, č. 159, s. 228. Při korunovaci královny v roce 1562 „thut der obrist Herr Burggraf ein Frage zum Volk, wie in des Königs Krönung,“ přičemž tehdy lid odpověděl: „Fiat, fiat, fiat, oder ja wir wollen ihn haben; wir wollen ihn haben.“ SČ III, č. 78, s. 149, 145. Karlem IV. předepsaná odpověď „rádi“ byla později nahrazena souhlasným „jest“ (tj. naše vůle), jak o tom svědčí Jiřík Závěta k roku 1616, kdy nejvyšší purkrabí řekl: „Poněvadž jest to Pán Bůh všemohoucí z milosti své svaté dáti ráčil, že Její milost římská císařová, uherská a česká královna, paní nás všech nejmilostivější za královnu českou bůhdá šťastně korunovaná nyní býti míti ráčí. Protož Vašich milostí a vás všech tří pánův stavův Království českého podlé chvalitebného, starobylého spůsobu a obyčeje se ptám, jest-li Vašich milostí všech jednomyslná vůle, aby Její milost korunovaná býti ráčila. Račte se ohlásiti, že jest. I veliký počet pánův stavův se přiznávali, že jest, jest, jest.“ Stejná odpověď zazněla i při korunovaci Ferdinanda Štýrského o rok později: „Es ist, es ist.“ *Das Königliche Böhmische Crönungs-Ceremoniel*, s. 149.

¹⁸⁶ Srov. Petr MAŤA, „Phasma Dionysiacum Pragense“ a počátky karnevalového kalendáře na císařském dvoře, *Divadelní revue*, 25/2004, č. 2, s. 46–55, zde s. 49.

¹⁸⁷ Ke 12. lednu Valdštejn ve svém deníku píše: „Dnes se v kaple svatého Václava vokazovaly svátosti Jeho Milosti Císařské a Její Milosti a koruna se zase schovala.“ A nazítří: „Jich Milosti jeli s koruna, [!] svátostmi a privigelími [!] na K[a]rlštejn, já sem pro nedostatek zdraví nemohl.“ M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (edd.), *Deník*, s. 242.

¹⁸⁸ P. SKÁLA ZE ZHOŘE, *Historie česká*, ed. K. Tieftrunk, 1. díl, s. 360.

¹⁸⁹ Počítá s ním i Karlův korunovační řád („Hoc facto fiat sermo ad clerum et alter ad populum sub eodem tempore breviter“ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 222). Při korunovaci Žofie Bavorské roku 1400 je doloženo české kázání, při korunovaci Ferdinanda I. v roce 1527 kázání latinské.

Alžbětiny německy. Bylo to nejspíše poprvé a naposled, co bylo při pražské korunovaci proneseno kázání v němčině. Stejně jako při korunovaci Fridricha Falckého podával nejvyšší purkrabí Bohuchval Berka z Dubé administrátorovi konsistoře podobojí korunovační klenoty, jenž je následně odevzdával do rukou královny. Na rozdíl od korunovace krále Pavel Skála ze Zhoře nepoznamenal, že by administrátor Jiří Dikast Mirkovský vstavil Alžbětě korunu na hlavu společně se seniorem jednoty bratrské, nejvyšším purkrabím a nejvyšším hofmistrem. Zmiňuje jen administrátora.¹⁹⁰ Korunovace Fridricha Falckého je vyobrazena na několika mědirytech – ty však zachycují výhradně korunovaci krále.¹⁹¹

První pobělohorská korunovace se odehrála v roce 1627. Téhož roku vydané Obnovené zřízení zemské značně pozměnilo chápání významu královských korunovací. Korunovace již nebyly završením volby nového panovníka, nýbrž potvrzením jeho dědičného nároku na český trůn. Přesto v žádném případě neztratily na důležitosti. Zvláště v dobách politické nestability dokázaly využít svůj hluboký symbolický potenciál k demonstraci oprávněnosti dynastických práv. Proto se ještě po dobu zuřící třicetileté války s korunovacemi příliš nevyčkávalo. Královští synové byli korunováni ještě za života otců, stejně jako tomu bylo v dobách, kdy korunovace mívaly konstitutivní charakter.¹⁹²

Rok 1627 se měl pro České království stát rokem usmíření. Mělo dojít k stabilizaci vnitropolitických poměrů. Bylo vydáno nové zemské zřízení, byl obnoven úřad českého místodržitelství a po delší době byl jmenován nejvyšší purkrabí. V říjnu pak do Prahy zavítal císařský dvůr a v polovině listopadu se ve sněmovně Pražského hradu po dlouhých sedmi letech sešel za přítomnosti císaře český zemský sněm. Na konci listopadu pak bylo velké smíření dokonáno obřadem, při němž na hlavě habsburského prince spočinula koruna království; spojení Českého království s habsburským domem nemohlo být vyjádřeno názorněji.

V roce 1627 nebyl korunován pouze syn vítězného císaře Ferdinanda II., ale i jeho druhá manželka Eleonora z mantovského rodu Gonzagů (roku 1617 byl Ferdinand Štýrský korunován sám, neboť byl čerstvým vdovcem a ještě se nestačil podruhé oženit). Podobně jako v roce 1363 tak nastala situace, kdy měli být zároveň korunováni manželka i syn vládnoucího krále. Na rozdíl od roku 1363 však nyní nebyl korunován jako první mladý následník trůnu, nýbrž jeho nevlastní matka. Datum korunovace císařovny Eleonory bylo stanoveno na neděli 21. listopadu, na svátek Zasvěcení Panny Marie. Mši celebroidal pražský

¹⁹⁰ P. SKÁLA ZE ZHOŘE, *Historie česká*, ed. P. Janáček, s. 213–215.

¹⁹¹ Srov. J. HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký*, s. 104–112 a 564–565.

¹⁹² J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 34–35.

arcibiskup a kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu. Přítomný olomoucký biskup, kardinál Dietrichštejn, odmítl během korunovace vystupovat v postavení podřízeném pražskému arcibiskupovi, a proto Harrachovi asistoval ostříhomský arcibiskup Péter Pázmány a pražský světitel biskup Šimon Brosius z Horštejna.¹⁹³ Stejně jako u pobělohorských korunovací králů i v případě královen vypadla z korunovačního ceremonálu již bezpředmětná otázka nejvyššího purkrabí adresovaná zemským stavům, zda s korunovací souhlasí.¹⁹⁴ Eleonořin nevlastní syn Ferdinand III. pak byl korunován ve čtvrtek 25. listopadu na svátek svaté Kateřiny.¹⁹⁵ Den předtím mu ve sněmovně holdovaly všechny stavy Českého království včetně duchovenstva jako svému „*jedinému, pravému, přirozenému a dědičnému pánu*“, jak krále označovalo téhož roku vydané Obnovené zřízení zemské.¹⁹⁶

Další korunovace královny byla uspořádána až po skončení třicetileté války v roce 1656, kdy byla korunována třetí manželka císaře Ferdinanda III., shodou jmen opět Eleonora Gonzaga. Stejně jako v roce 1627 i tentokrát byla korunována manželka vládnoucího císaře o pár dnů dříve než jeho syn. Obě korunovační mše celebroidal již zkušený korunátor, kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu, který kromě již zmíněných korunovací v roce 1627 provedl i korunovaci Ferdinanda IV. v roce 1646, celkem tak korunoval tři české krále a dvě královny. Císařovna Eleonora byla korunována v pondělí 11. září, Leopold byl korunován den po holdování ve čtvrtek 14. září na svátek Povýšení svatého Kříže.¹⁹⁷ Drahé šaty, v nichž byla korunována, pak císařovna darovala staroboleslavskému palladiu.¹⁹⁸

V roce 1723 se odehrála snad nejokázalejší pražská korunovace. Však se s ní také dlouho otálelo. Karel VI. a Alžběta Kristýna Brunšvicko-Wolfenbüttelská byli korunováni až 12 let po svém nástupu na trůn. Karlův bratr Josef s manželkou Amálií Vilemínou během své krátké vlády českou korunovaci vůbec nestačili absolvovat. Po korunovaci nebyla na počátku 18. století akutní politická poptávka. Habsburský nárok na český trůn byl neotřesitelný. Korunovace tak mohla plnit spíše jen reprezentační a propagandistické účely. Korunovační mše 5. a 8. září 1723 celebroidal pražský arcibiskup František Ferdinand Khuenburg. V roli duchovních asistentů vystupovali olomoucký biskup Wolfgang Hannibal kardinál Schrattenbach a litoměřický biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic.¹⁹⁹ Po

¹⁹³ J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 87.

¹⁹⁴ Srov. tamtéž, s. 91.

¹⁹⁵ J. BECKOVSKÝ, *Poselkyně* II/3, s. 40–43. Zajímavé je, že Eleonořinu korunovaci popisuje v několika dlouhých odstavcích, zatímco korunovaci Ferdinanda III. odbývá jednou větou.

¹⁹⁶ *Obnovené Právo a Zřízení Zemské Dědičného Království Českého*, Praha 1627, [s. 3].

¹⁹⁷ Srov. Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Několik poznámek ke korunovačním slavnostem v Praze v roce 1656*, Documenta Pragensia XII, Praha 1995, s. 127–136.

¹⁹⁸ J. BECKOVSKÝ, *Poselkyně* II/3, s. 433.

¹⁹⁹ Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 194–195.

korunovacích se podle starého zvyku konaly ve Starém královském paláci korunovační hostiny.²⁰⁰ Zatímco po korunovaci krále do čela stolů podle tradice zasedli nejvyšší zemští úředníci, po korunovaci královny to byly jejich manželky. Nově oproti předchozím korunovacím byly korunovační hostiny v roce 1723 uspořádány v prostornějším Vladislavském sále, namísto dosavadní Staré sněmovny.²⁰¹

České království mělo jen jedinou vládnoucí královnu – Marii Terezii. Dědictví po otci namáhavě uhájila a po opětovném ovládnutí Prahy se svou pozici jediné nezpochybnitelné panovnice rozhodla demonstrovat prastarým korunovačním obřadem. Marie Terezie však neměla být korunována jako pouhá královská manželka. Její korunovace měla odrážet skutečnost, že se země ujímá plnoprávný vladař, třebaže ženského pohlaví. V latinských projevech během korunovačních slavností dokonce Marie Terezie nebyla oslokována jako *regina*, nýbrž jako *rex*.²⁰²

3.3.3 Soumrak českých korunovací

V pondělí 12. září 1791 byla v Praze šest dní po svém manželovi Leopoldu II. korunována Marie Ludvika (Luisa) Španělská. Zatímco krále korunoval pražský arcibiskup Antonín Petr Příchofský, „*welchem die Krönung des böhmischen Königs von den ältesten Zeiten her zustehet*“, korunovační mši královny vedl nečekaně olomoucký arcibiskup Antonín Theodor Colloredo, „*welchem die Krönung der Königin von Böhmen zustehet*“.²⁰³ Dalšímu bádání nechávám nezodpovězenou otázku, proč Marii Ludviku nekorunoval rovněž pražský arcibiskup. Stála za neobvyklým řešením snaha v pražském korunovačním obřadu zohlednit nedávné povýšení olomouckého biskupství na arcibiskupství? Měla být zahájena nová tradice, že druhému arcibiskupovi v zemích České koruny bude přenecháno korunování královské manželky? Koneckonců v Uhersku krále a královnu také nekorunoval tentýž prelát – krále tradičně korunoval ostríhomský arcibiskup, zatímco královny biskup veszprémský.²⁰⁴ Proč se ale od této nové tradice záhy upustilo? Nebo se snad o žádnou programovou změnu přece jen nejednalo?

²⁰⁰ Ačkoli o korunovačních hostinách jsme informováni už dříve, poprvé je jako místo korunovační hostiny bezpečně doložen královský palác roku 1400, kdy byla korunována královna Žofie dovedena „*cum principibus, abbatibus, episcopis, rege Ungarie, marchione Moravie, burgravio de Nuremberga et aliis in palacium regium, ibi sub throno preparato resedit cum solempnitate et pransa fuit*.“ CDM XIII, č. 19, s. 27.

²⁰¹ J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 104.

²⁰² I v Uhrách byla Marie Terezie korunována nikoli jako *regina*, nýbrž jako *rex* (viz Štefan HOLČÍK, *Korunovačné slávnosti: Bratislava 1563–1830*, Bratislava 1986, s. 7 a 37), ostatně to nebylo nic neobvyklého, například vládnoucí polská královna Hedvika byla v roce 1384 rovněž korunována jako „*rex Poloniae*“ (viz M. ROŽEK, *Polskie koronacje*, s. 49).

²⁰³ *Böhmische Krönungsfeier Sr. Majestät Leopold II. Römischen Kaisers, und Marie Louise, Römischen Kaiserinn*, Wien 1791, s. 38 a 62.

²⁰⁴ Srov. K. KIRCHMAYER, *Hochzeit*, s. 44.

Císaři Leopoldovi II. nebylo dopřáno, aby se z české koruny radoval dlouho. Hned 1. března následujícího roku ve Vídni zemřel a na trůn nastoupil jeho mladý syn František. Po necelém roce Praha opět zažila korunovační veselí. František byl korunován ve čtvrtek 9. srpna a jeho již druhá manželka Marie Terezie Sicilská o dva dny později, 11. srpna 1792. Obě korunovační mše tentokrát sloužil staříčský pražský arcibiskup Antonín Petr Příchovský z Příchovic.²⁰⁵

Posledním korunovaným českým králem byl rakouský císař Ferdinand I., jenž byl svatováclavskou korunou ozdoben 7. září 1836. Jeho korunovace ale nebyla historicky poslední českou královskou korunovací. Zapomíná se na to, že ještě pět dní po Ferdinandovi byla 12. září 1836 na českou královnu korunována jeho manželka Marie Anna Savojská.²⁰⁶ Obě korunovace vedl pražský arcibiskup Ondřej Alois hrabě Ankwicz.

²⁰⁵ *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*, Prag 1792, s. 238 a 294; *Kraméryusowy Cýsařské král. Wlastenské Nowiny*, rok 1792, č. 33, 18. srpna, s. 271 a 274.

²⁰⁶ Srov. M. SEKÝRKOVÁ, 7. 9. 1836. *Ferdinand V.*, s. 109.

4 Svatojiřské abatyře jako účastnice korunovačnících obřadů

V literatuře se objevují rozporuplné zmínky o původu i povaze úkonu, kterým měla svatojiřská abatyře přispět k lesku korunovačnícího dne. Někteří autoři píší, že s korunováním pražskému arcibiskupovi pouze pomáhala, jiní, že novou královnu přímo sama korunovala.²⁰⁷ Mnohdy se uvádí, že tuto výsadu svatojiřské abatyře získaly od Karla IV. společně s knížecím titulem a právem nosit korunu.²⁰⁸ Je zřejmé, že tato informace byla přebírána od barokního historika Jana Floriána Hammerschmida.²⁰⁹ Sám Hammerschmid ve své Historii kláštera svatého Jiří zdůrazňoval, že abatyře byly vskutku *coronatrices* českých královen a že jim korunu na hlavu stavěly samy už od dob slavného císaře Karla. V této kapitole bych se chtěl zabývat otázkou, nakolik je tento tradiční pohled na úlohu svatojiřské abatyře při korunovačnícím obřadu v souladu se svědectvím dobových pramenů. Otázkou také je, zda ono právo korunovat českou královnu bylo opravdu pevně spojeno s povýšením abatyši do knížecího stavu a výsadou nosit vlastní korunku, jak udává Hammerschmid.²¹⁰

V následující kapitole se pokusím najít odpovědi na zmíněné otázky. Stejně jako v předchozí kapitole i nyní budu postupovat chronologicky. Nejprve se budu věnovat samotným počátkům účasti svatojiřských abatyši na korunovačnícím rituálu, zvláštní pozornost pochopitelně případně Karlovu korunovačnícímu řádu a předmětem úvah se stane otázka, zda byla tato tradice ještě přemyslovského původu. Plynule pak přejdu k rozboru vlastní úlohy svatojiřských abatyši během jednotlivých korunovací, a to na základě svědectví dobových pramenů. Nejpodrobněji vyličním průběh korunovace Anny Tyrolské v roce 1616, neboť ho zaznamenal ojedinělý česky psaný tisk, který mi umožňuje vkládat do textu práce dobové české citace. Jelikož se korunovací v roli abatyře účastnily konkrétní ženy, přiblížím i jejich jedinečný osud a situaci kláštera v době jejich života. Nakonec neopomenu ani otázku dalšího vývoje této starobylé tradice po zrušení svatojiřského kláštera.

²⁰⁷ J. VLČEK SCHURR, *The Passional*, s. 38; Veronika ČAPSKÁ, *Framing a Young Nun's Initiation: Early Modern Convent Entry Sermons in the Habsburg Lands. Vestiges of a Lost Oral Culture*, *Austrian History Yearbook* 45/2014, s. 33–60, zde s. 38; P. VLČEK a kol., *Umělecké památky*, s. 29.

²⁰⁸ K. V. ZAP, *Chrám sv. Jiří*, s. 163; F. EKERT, *Posvátná místa I*, s. 81–82; A. PODLAHA, *Ilustrovaný průvodce*, s. 4; O. BASTL, *Zrušení kláštera*, s. 64; Renáta MODRÁKOVÁ, *Úřad abatyře kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražského hradě v období 13.–14. století*, in: *Sacri canones servandi sunt: ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, ed. Pavel Krafl, Praha 2008, s. 580–587, zde s. 583; R. SÁDLOVÁ, *Svatojiřský klášter*, s. 23 (zde dokonce s velmi volným odkazem na Josefa Cibulku tvrdí, že výsadní postavení abatyře bylo zakotveno v Karlově Zlaté bule. Tento pochybný údaj už stačila převzít např. Veronika MRÁČKOVÁ, *Chorální notace v pramenech kláštera sv. Jiří*, diplomová práce, FF UK, Praha 2008, s. 28).

²⁰⁹ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 51 a 95; TÝŽ, *Prodromus gloriae Pragenae*, Pragae 1723, s. 384 a 387.

²¹⁰ TÝŽ, *Historia*, s. 51: „*Carolus IV. Romanus Caesar, & simul Rex Bohemiae adjecit Antistitibus, seu Abbatissis titulum etiam Principalem, ut quaelibet Abbatissa, etsi ortu non esset, esset tamen ob dignitatem Princeps, eo quod Regum uxores in publica Regni panegyri cum Archi-Episcopo Pragensi, ipsa etiam sub corona minutiore, una coronaret.*“

4.1 Počátky účasti svatojiřských abatyř

V době vlády Přemyslovců není účast svatojiřských abatyř na korunovačních slavnostech doložena žádným písemným svědectvím. Poprvé je abatyře v souvislosti s korunovačními slavnostmi výslovně zmíněna až v korunovačním řádu Karla IV., tedy někdy v polovině 14. století. Čtenáře Hammerschmidových dějin svatojiřského kláštera může překvapit, že v Karlově řádu abatyře nefiguruje jako korunátorka, dokonce s královskou korunou vůbec nepřichází do styku. Královnu měl i podle tohoto řádu korunovat nejvýznamnější biskup království, jak to bylo ostatně obvyklé všude jinde v latinské Evropě. Přesto, stejně jako se v detailech odlišovaly regionálně korunovace králů (např. pořadím úkonů nebo výběrem insignií), lišily se regionálně i korunovace královen. Zatímco v Čechách byla královna korunována stejnou korunou jako král, v Polsku byly královny korunovány zvláštní korunou královen.²¹¹ V sousedních Uhrách se posvátá svatoštěpánská koruna na hlavu královské manželky nekladla, ale byla pouze přidržována nad jejím pravým ramenem, královnina hlava pak byla ozdobena jiným klenotem.²¹² Obecně bývalo zvykem, že se během obřadu královně nedostal do ruky meč, přirozeně náležející válečníkům. V některých zemích však byly královnám upřeny i jiné insignie, které měly podle místního pojetí příslušet jedině králům. Tak například v Dánsku dostala královna do ruky jen žezlo – jablko bylo vyhrazeno pouze králi.²¹³

4.1.1 Předpis Karlova korunovačního řádu

Snad za nejvýraznější české specifikum spojené s korunovacemi královen bývá považována právě předepsaná účast abatyře benediktinského opatství na Pražském hradě. V korunovačním řádu ze 14. století se abatyře objevuje až po samotném aktu korunování, před intronizací nově korunované královny. Královna má být k trůnu doprovázena „ctihodnou paní abatyři kláštera svatého Jiří na Pražském hradě řádu svatého Benedikta, která kvůli svému důstojenství musí být povolána a požádána a korunovace královny se musí vždy účastnit.“²¹⁴ Tolik Karlův korunovační řád. Na tomto místě je možná vhodné poznamenat, že svatojiřská abatyře nebyla jedinou představitelkou řeholního stavu, jež měla

²¹¹ M. ROŽEK, *Polskie koronacje*, s. 93.

²¹² Srov. Š. HOLČÍK, *Korunovačné slávnosti*, s. 22 a 36; K. KIRCHMAYER, *Hochzeit*, s. 61.

²¹³ Tak rekonstruuje dánský středověký korunovační řád Erich HOFFMAN, *Coronation and Coronation Ordines in Medieval Scandinavia*, in: *Coronations: Medieval and Early Modern Monarchic Ritual*, ed. János M. Bak, Berkeley 1990, s. 136.

²¹⁴ „Post istam oracionem barones, qui coronam eius sustentant, deducunt eam ad solium, ubi sede parata collocatur, associante ipsam venerabili domina N. abbatissa monasterii sancti Georgii in castro Pragensi ordinis sancti Benedicti, que propter sui dignitatem vocata et rogata coronacioni regine debet semper interesse, circumstantibus eam baronibus regni Boemie.“ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 259–261.

při obřadu hrát aktivní roli. Podle Karlova řádu měli před královým pomazáním k hlavnímu oltáři přinést z kaple sv. Václava svatý olej dva infulovaní opati.²¹⁵ Obdobu a snad i inspiraci této tradice lze spatřovat v procesí opata kláštera sv. Remigia v Remeši, který společně se svými spolubratry nesl ke korunovaci francouzského krále svatou ampuli se svatým olejem.²¹⁶ Na rozdíl od dvou blíže neurčených opatů byla abatyše, která měla doprovázet královnu k trůnu, v Karlově řádu jasně specifikována.

Žádný jiný evropský korunovační řád o předepsané účasti abatyše na korunovaci královny nehovoří. Josef Cibulka vyvrátil domněnku vyvozenou na základě jistých iluminací, že se jednalo o písemně nekodifikovaný francouzský zvyk, který Karel IV. do českého řádu spolu s jinými převzal.²¹⁷ Přítomnost abatyše během korunovačního obřadu je podle Cibulky ryze českým specifíkem, nemajícím jinde v Evropě obdoby, a ani já jsem nedokázal najít žádnou zahraniční paralelu. Bylo ovšem obvyklé, že evropské královny, včetně českých, během korunovací obklopovaly různé vysoce postavené ženy – zejména příbuzné, manželky nejvyšších úředníků království nebo královnina hofmistryně. Ani přítomnost důležité abatyše po boku královny nebyla během významných církevních slavností úplně nevidaná. Je doložen případ, že při vánočních oslavách v Magdeburku roku 1199 šla quedlinburská abatyše Anežka spolu se saskou vévodkyní a dalšími vznešenými ženami po boku římské královny Ireny, dcery byzantského císaře.²¹⁸ Ve slavnostním průvodu s říšskými insigniemi doprovázelo královský pár také mnoho biskupů. Abatyše mocného říšského „štyftu“ svou přítomností jasně vyjádřila politickou podporu Ireninu manželovi, králi Filipu Švábskému, v boji proti jeho rivalovi Otovi Brunšvickému.²¹⁹ Tehdy se však jednalo spíše o mimořádnou událost. Zdá se, že předepsaná přítomnost abatyše po boku královny při významné církevně-politické slavnosti je opravdu českým unikem.

²¹⁵ „*Post epistolam, choro cantante graduale, duo abbates mitrati in capella sancti Wenczeslai recipiant oleum sanctum, quod erit in calice magno repositum, qui calix totus coopertus erit cum panno sericeo, et deferant reverenter ante altare sancti Viti tentorio super eos extenso. Calicem vero de manibus eorum reverenter cum osculo accipiens Archiepiscopus ponat in altari.*“ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 234–236.

²¹⁶ V. ŽŮREK, *Korunovační řád*, diplomová práce, s. 66.

²¹⁷ Josef CIBULKA, *Český řád korunovační a jeho původ*, in: J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 385–386.

²¹⁸ „*Rex autem festum nativitatis Domini Magdeburgh cum ingenti magnificentia celebravit, ipseque die sancto regalibus indumentis, imperiali dyademate insignitus, sollempniter incedebat; sed et coniux sua Erina augusta regio cultu excellentissime simul ornata, venerabili domna Agnete Quidelingheburgensi abbatissa et domna Iuditta, Bernardi ducis Saxonie uxore, aliarumque illustrium feminarum stipante caterva, regem fuit decentissime quam venustissime prosecuta. Episcopi quoque qui aderant, pontificalibus indumentis ornati, regem et reginam ex utroque latere tam reverenter quam honorabiliter conduxerunt.*“ *Gesta episcoporum Halberstadensium – MGH SS XXIII*, s. 113–114.

²¹⁹ Katharina Ulrike MERSCH, *Soziale Dimensionen visueller Kommunikation in hoch- und spätmittelalterlichen Frauenkommunitäten*, Göttingen 2012, s. 99.

Jak, kdy a proč se mohlo takové nevídané specifikum zrodit? Otázku, zda byla účast svatojiřské abatyše novým ustanovením Karlovým, či kodifikací staršího přemyslovského zvyku, nechal Josef Cibulka ve svém podrobném rozboru českého korunovačního řádu otevřenou. To, že se nejednalo o žádný složitý úkon, podle něj ale může nasvědčovat spíše tomu, že se jednalo o starší tradici.²²⁰ K tomu se povětšinou přiklání i současná odborná literatura, dotýkající se dějin kláštera.²²¹ Václav Žůrek ovšem nedávno některé Cibulkovy vývody zpochybnil. Především odmítá existenci zvláštního českého předkarlovského řádu, jež předpokládal Cibulka. Ačkoli Žůrek připouští, že se už během korunovací Přemyslovců mohly opakovat nebo i vžít určité zvyklosti, „domácí prvky“ v karlovském korunovačním řádu připisuje spíše až Karlu IV. a jejich přidání považuje za snahu demonstrovat dynastickou kontinuitu a sepětí s přemyslovskými předky.²²² Tzv. „přemyslovská rezidua“ v Karlově řádu tak chápe jen jako záměrnou ritualizaci přemyslovské paměti.²²³

Byla tedy účast abatyše starší přemyslovskou zvyklostí, nebo i ona patřila mezi prvky, zavedené až Karlem Lucemburským? Pro pochopení původu tohoto zvláštního ustanovení by bylo vhodné si ujasnit, jak byl Karlův korunovační řád sepsán. Jde v první řadě o velkou kompilaci skládající se ze tří složek. Hlavním zdrojem byl základní řád z římsko-německého pontifikálu původem z 10. století. Ten byl obohacen o prvky a modlitby z francouzského řádu a konečně o jedinečně české prvky, které mnohdy odkazují právě na přemyslovskou tradici.²²⁴ Karlův řád je kompilátem místy neobratným a nedůsledným. Takřka doslova byly opsány celé pasáže ze starých řádů německých a z řádu francouzského, někdy tak nesourodé, až si odporují. Nikdo si však už nedal práci výsledný text uhladit. Z toho důvodu je korunovační řád sám o sobě nerealizovatelný a do písmene by jej nemohl bez potřebného zlogičtění naplnit ani jeho tvůrce. Nejkřiklavější nesrovnalost je v souboru insignií, které mají být předány královně. Český řád doslovně cituje francouzský řád: „*Po této modlitbě předá arcibiskup královně žezlo, jež je malé a má jinou podobu než žezlo královo, a také prut, podobný královo.*“²²⁵ Rozpor tkví v tom, že králi bylo podle českého řádu předáno žezlo a jablko – žádný králův prut, kterému by se prut královniny mohl podobat, v Českém království neexistoval. Pisatel textu přehlédl, že zatímco ve Francii král

²²⁰ J. CIBULKA, *Český řád*, in: J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 386.

²²¹ Např. Petra OULÍKOVÁ, *Pečeť Kunhuty Přemyslovny, abatyše kláštera sv. Jiří na Pražském hradě (1302–27. 11. 1321)*, in: D. FOLTÝN – J. KLÍPA – P. MAŠKOVÁ – P. SOMMER – V. VLNAS (edd.), *Otevři zahradu*, s. 383.

²²² V. ŽŮREK, *Korunovační řád*, ČNM, s. 141.

²²³ TÝŽ, *Korunovace českých králů a královen*, s. 25.

²²⁴ TÝŽ, *Korunovační řád*, ČNM, s. 141.

²²⁵ „*Post istam oracionem datur regine ab archiepiscopo sceptrum modicum alterius modi, quam sceptrum regium, et virga consimilis virge regie.*“ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 256–257.

obdržel žezlo a prut, v Říši a v Čechách se místo prutu používalo jablko.²²⁶ A v praxi česká královna nutně „porušovala“ Karlův řád, jelikož v rukou musela jistě třímat namísto prutu jablko.²²⁷ Je to pro nás užitečným připomenutím, že Karlův korunovační řád nesmíme ani pro dobu jeho vzniku považovat za bezchybný závazný scénář, za naprosto věrný obraz průběhu českého korunovačního obřadu.

Samotný oddíl pojednávající o korunovaci královny je v porovnání s předpisem o korunovaci krále nápadně více závislý na francouzské předloze. Z ní byly přebírány nejen mnohé modlitby, ale i ustanovení o jednotlivých úkonech. Z francouzského korunovačního řádu z první poloviny 14. století byla do Karlova řádu doslovně převzata pasáž o uvedení královny na trůn. Doprostřed převzatého textu pak byla vložena zvláštní vsuvka, zmiňující svatojiřskou abatyši, která se ve francouzském originálu nenachází (zde české vsuvky zvýrazněny podtržením): „*Šlechtici, přidržující královskou korunu, dovedou po této modlitbě královnu před trůn a usadí ji na připravený stolec. S královnou bude ctihodná paní N., abatyše kláštera svatého Jiří na Pražském hradě, z řádu svatého Benedikta, která kvůli svému důstojenství musí být povolána a požádána a korunovace královny se musí vždy účastnit. Kolem budou stát šlechtici a urozené paní království českého. Při obětování, nesení pokoje a přijímání bude přesně zachován korunovační řád krále, uvedený výše.*“²²⁸ Jako by si pisatel při opisování pasáže francouzského řádu vyjmenovávající ty, kdo královnu mají obklopovat, uvědomil, že v Čechách vlastně vedle ní nestojí (jenom) šlechtici a šlechtičny, ale především abatyše nedalekého kláštera. Formulace, že abatyše musí být korunovaci vždy přítomna kvůli svému důstojenství („*propter sui dignitatem [...] debet semper interesse*“), na mě působí tak, že nejde o nový výmysl, nýbrž o vysvětlení, proč se obřadu nějaká abatyše vůbec účastní. Jako by se Karel dovolával tradice, která se zkrátka musí dodržet. Ovšem osobní dojem ještě není žádný argument, natož důkaz. Spíše by bylo vhodné se v obecné

²²⁶ Jistě už za posledních Přemyslovců, jak dokazují pohřební insignie Přemysla Otakara II. nebo popis korunovace Václava II. od Otakara Štýrského (*Ottokars Österreichische Reimchronik II*, MGH Deutsche Chroniken V/2, s. 916; česky D. DVORÁČKOVÁ-MALÁ – P. Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr*, s. 394). Srov. J. CIBULKA, *Český řád*, in: J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 373.

²²⁷ Při výročních úmrť Karlových manželek byly na jejich hrobech v pražské katedrále vystavovány koruna, žezlo a jablko (Petr ULÍČNÝ, *Chóry katedrály sv. Víta v Praze*, *Průzkumy památek XVIII*, 2/2011, s. 53). Při korunovaci královny Žofie v roce 1400 zmiňuje očitý svědek *coronam, sceptrum a pomum cum cruce* (CDM XIII, č. 19, s. 27). Toto složení insignií potvrzují i výše zmíněné středověké iluminace.

²²⁸ „*Post istam oracionem barones, qui coronam eius sustentant, deducunt eam ad solium, ubi sede parata collocatur, associante ipsam venerabili domina N. abbatissa monasterii sancti Georgii in castro Pragensi ordinis sancti benedicti, que propter sui dignitatem vocata et rogata coronacioni regine debet semper interesse, circumstantibus eam baronibus et matronis nobilioribus regni Boemie. In oblatione vero, in pace ferenda et in communione penitus est ordo regis superius annotatus observandus.*“ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 259–261 a 321–322.

rovině zamyslet nad tím, kdy, či spíše za jakých okolností mohla tato tradice či toto ustanovení vzniknout.

Jak je možné, že se abatyše ocitla uprostřed českého korunovačního obřadu, když pro to neexistovala žádná zahraniční analogie? Proč by Karel zaváděl do českých korunovačních slavností úplně nový prvek, s nímž se nemohl nikde předtím setkat a k němuž neexistovala žádná paralela? Udržel si klášter sv. Jiří skutečně takový punc „přemyslovskosti“, že mohlo být pozvání jeho abatyše chápáno jako přihlášení k přemyslovskému odkazu? A v případě, že korunovační řád vznikl až někdy po Karlově korunovaci, k čemuž se přiklání Žůrek,²²⁹ nepošpinil by interdikt vyhlášený nad klášterem Arnoštem z Pardubic na počátku 50. let jeho pověst natolik,²³⁰ že by nebylo možné takový nový prvek do řádu připojit?

4.1.2 Starší tradice?

České specifikum účasti abatyše na korunovaci nepochybně pramení z výjimečné polohy kláštera svatého Jiří. Stál nejen v přímém sousedství hlavní královské rezidence, ale zároveň i v těsném sousedství jediného českého korunovačního chrámu. Takto exkluzivně situovaných klášterů po Evropě jistě nebylo mnoho. Korunovační slavnosti se svatojiřským benediktinkám odehrávaly přímo „pod okny“.²³¹ Bez této jedinečné blízkosti kláštera k světskému i duchovnímu centru království by se tento zvyk jistě nikdy nemohl prosadit.

První pražská královská korunovace se konala v době, kdy svatojiřský klášter existoval již více než sto let. To znamená, že se svatojiřská abatyše teoreticky mohla zúčastnit hned první korunovace české královny v roce 1085. Pokud se pouštíme na tenký led úvah o tom, kdy tradice účasti abatyše na korunovaci vznikla, je třeba si ujasnit, jaká úloha vlastně svatojiřské abatyši připadla. Zachovaly se jen dva středověké prameny, které se o úloze abatyše alespoň trochu rozepisují. Je to jednak normativní text Karlova korunovačního řádu a jednak svědectví o průběhu korunovace Žofie Bavorské v roce 1400. Podle Karlova řádu má abatyše po samotném aktu korunování doprovodit královnu k trůnu. Ve zprávě z roku 1400 je abatyše naopak zmíněna ze začátku ceremonie – královna Žofie byla ve slavném procesí s korunovačními klenoty přivedena do chóru sv. Víta, kde vedle ní z jedné strany stála svatojiřská abatyše a z druhé vdova po Janu Zhořeleckém, dokola je pak obklopovali nejvznešenější hosté, členové královské rodiny, biskupové a opati. Spojíme-li svědectví obou pramenů, dojdeme k závěru, že se abatyše pohybovala po boku královny

²²⁹ V. ŽŮREK, *Korunovační řád*, ČNM, s. 137–138.

²³⁰ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic: arcibiskup, zakladatel a rádce*, Praha 2008, s. 86–89.

²³¹ Roku 1303 se korunovační hostina Elišky Rejčky konala v dřevěné stavbě postavené na prostranství mezi kostely svatého Víta a svatého Jiří. *Zbraslavská kronika*, s. 123

pravděpodobně v průběhu celé korunovační mše. Lze si představit, že se už záhy po vzniku tradice mohla abatyše začít podílet na provádění některých úkonů, např. mohla asistovat při královském pomazání.²³² Každopádně středověké prameny hovoří jen o pouhé přítomnosti abatyše po boku královny během obřadů, které se odehrávaly v blízkosti hlavního oltáře svatovítského kostela. Žádné právo svatojiřské abatyše účastnit se jakéhokoli konkrétního úkonu, natož samotného korunování, ze středověkých pramenů známo není.

Pokud bylo ve středověkých Čechách běžné, že královnu u oltáře obklopovaly i jiné ženy,²³³ zejména příbuzné, pak nás neudiví, že se k nim mohla připojit i nejvýznamnější představitelka duchovního stavu v Čechách, do druhé poloviny 12. století vůbec jediná česká abatyše. Vzdálenost kláštera od korunovačního chrámu nemohla být zanedbatelnější. V účasti by tak abatyším mohl bránit jen případný přísný požadavek klauzury. Jak však naznačují mnohé zmínky, zdá se, že se svatojiřské abatyše v době přemyslovské zcela neuzavíraly za klášterními zdmi. Jedna jménem neznámá abatyše neváhala vyjít z kláštera a veřejně zostudit mladého Spytihněva (možná totožná s abatyší Adlétou, která podle listiny z roku 1221 žila za vlády knížete Břetislava).²³⁴ Abatyše Windelmuth se v roce 1100 zúčastnila svěcení kostela na klášterních statcích, které provedl biskup Heřman. Ve stejné době žila v klášteře i princezna Ludmila, dcera krále Vratislava, která nechala zřídit nad hrobem svého bratra Břetislava II. u zdi svatovítské baziliky kapli.²³⁵ Je těžko představitelné, že by bratrův hrob nikdy nespátřila. Ve druhé polovině 12. století byla mezi kostely sv. Víta a sv. Jiří zřízena krytá kamenná chodba, která zajišťovala nerušenou komunikaci mezi pražskou biskupskou kapitulou a bazilikou sv. Jiří.²³⁶ Dochovala se též vzácná zpráva, že 15. srpna 1260 byla v katedrálním kostele „*vysvěcena*“ od pražského biskupa Jana III. nová svatojiřská abatyše Judita (stála v čele kláštera až někdy do let 1281–1285).²³⁷ Tato zmínka

²³² Její asistence při pomazání je ostatně doložena v raném novověku. Srov. J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 98.

²³³ Na iluminacích zobrazujících korunovaci francouzské královny je patrné, že královnu během obřadu obklopovalo několik žen. Tato vyobrazení otiskl V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů*, s. 34.

²³⁴ KOSMAS II, 14, in: M. BLÁHOVÁ – Z. FIALA (edd.), *Kosmova kronika*, s. 97; CDB II, č. 387, s. 436 (za pomoc s porozuměním latinskému textu listiny děkuji Mgr. Kláře Žytkové). Úmrtí jistě abatyše Adléty klade tzv. *Necrologium Bohemicum* k 20. únoru. ÖNB, Cod. 395, f. 9v; zpracoval František GRAUS, *Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense a stopy nekosmovského pojetí českých dějin*, Československý časopis historický XV, č. 6, Praha 1967, s. 803.

²³⁵ KOSMAS III, 13, in: M. BLÁHOVÁ – Z. FIALA (edd.), *Kosmova kronika*, s. 156.

²³⁶ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Přemyslovský dvůr*, s. 470.

²³⁷ Letopisy české 1196–1278 – FRB II, s. 297: „*Eodem anno consecrata est Judita, abbatisa sancti Georgii, in ecclesia Pragensi a Johanne III, episcopo Pragensi vicesimo quarto, XVIII Kal. Septembris.*“ Je otázkou, zda benedikce svatojiřských abatyší probíhaly ve středověku u sv. Víta tradičně, jak někdy literatura na základě této zmínky předpokládá, nebo zda naopak kronikář schválně zaznamenal mimořádnou událost.

dokazuje, že abatyše měly alespoň při výjimečných příležitostech do katedrálního chrámu přístup.

Poskládáme-li si tyto údaje, zdálo by se nám nakonec jako neuvěřitelné, že by na nejslavnější událost církevního i světského života nebyla přizvána představitelka bezprostředně sousedící církevní instituce. Ovšem pokud by byla pozvána, jaké místo by jí během obřadu příslušelo? Patřila sice k duchovnímu stavu, ale jako žena u oltáře přisluhovat nemohla. Těžko se však mohla objevit mezi běžnými světskými hosty. Místo v blízkosti královny (a přítomného kléru) by tedy bylo asi nejpřirozenějším řešením, jak napovídá i již zmíněná zpráva o quedlinburské abatyši ve vánočním procesí v Magdeburku roku 1199.

Nutnost účasti svatojiřské abatyše během korunovačního obřadu jistě musela být značně posílena za situace, kdy tento úřad zastávala příbuzná korunovaná královna. To se přihodilo za celou dobu existence kláštera celkem třikrát. Ostatně i Žůrek předpokládá původ tohoto nařízení nejen v blízkém sousedství kláštera ke královskému paláci, ale zejména v jeho úzkém vztahu ke královské rodině, prostřednictvím přemyslovských abatyší.²³⁸

V roce korunovace Václava I. a Kunhuty Štaufské (1228) byla svatojiřskou abatyší starší sestra ještě žijícího Kunhutina tchána Přemysla Otakara I., tehdy asi osmdesátiletá Anežka. Tehdejší úzké sepětí kláštera a královského rodu dodnes demonstruje dochovaný kamenný reliéf, který Anežka objednala.²³⁹ Bylo by myslitelné, aby Přemysl Otakar I. nepozval svou sestru na slavnost, která dovršila jeho celoživotní úsilí povýšit Přemyslovce mezi uznávané evropské královské dynastie? Snad jen případné zdravotní obtíže spojené s Anežčiným nevídaně vysokým věkem by jí v účasti mohly zabránit. Anežka je naposledy bezpečně doložena naživu právě v roce této slavné události.

Hned dvě korunovace zažila ve svém úřadě představené kláštera jiná Přemyslovna – slavná abatyše Kunhuta. Kunhuta je vedle Mlady nejznámější a nejvýznamnější svatojiřskou abatyší. Rozhodně se nejednalo o žádnou průměrnou abatyši. Její opatská pečeť majestátního typu připomíná spíše pečeti královen než řeholnic a v opisu se na ní prezentuje nejen jako abatyše kláštera sv. Jiří, ale i jako sestra pana Václava, českého a polského krále. Její společenské postavení na funkci představené konventu rozhodně nezáviselo. To ona dodávala úřadu svatojiřské abatyše lesk, nikoli naopak. Je jisté, že by patřila k předním účastníkům pražských korunovačních slavností, i kdyby právě nezastávala úřad abatyše. Kunhuta v úřadu svatojiřské abatyše zažila nedlouho po sobě korunovaci své švagrové

²³⁸ Václav ŽŮREK, *Korunovační řád Karla IV.*, Časopis Národního muzea, s. 121.

²³⁹ Viz např. D. FOLTÝN – J. KLÍPA – P. MAŠKOVÁ – P. SOMMER – V. VLNAS (edd.), *Otevři zahradu*, s. 188.

Elišky Rejčky v květnu 1303 a korunovaci své neteře Elišky Přemyslovny v únoru 1311. Ačkoli Zbraslavská kronika o její přítomnosti u obou aktů mlčí,²⁴⁰ vzhledem k jejímu postavení by bylo nepředstavitelné, aby obě korunovační slavnosti přečkala zcela nezúčastněně za klášterními zdmi. Klára Benešovská má dokonce za jisté, že Kunhuta doprovázela svou „chráněnkyni“ Elišku Přemyslovnu během její korunovace a Kunhutinu přítomnost u korunovace Elišky Rejčky připouští.²⁴¹ Je však třeba zdůraznit, že pro tyto hypotézy neexistují pramenné doklady.

Ač ve stínu korunovace roku 1297, byla korunovace Elišky Rejčky jistě jednou z nejrepresentativnějších událostí dvorského života za vlády Václava II. Už bylo zmíněno, že korunovační hostina se konala hned před vchodem do svatojiřského opatství. Jistě nepřicházelo v úvahu, že by se alespoň duchovního programu této velké slávy nezúčastnila sestra krále, přebývající přímo uvnitř královského a korunovačního areálu. Abatyše Kunhuta byla švagrovou korunované královny. Na mysl nám může vytanout srovnání s korunovací Žofie Bavorské roku 1400, při níž po královnině boku stála kromě svatojiřské abatyše (jíž byla účast předepsána „*pro její důstojenství*“) i královnina švagrová Kateřina Meklenburská, vdova po Janu Zhořeleckém.²⁴² Během korunovace roku 1303 by tedy Kunhuta nejspíše doprovázela Elišku Rejčku už jen ze samotného titulu nejbližší přítomné příbuzné. Pokud do té doby přece jen nebylo zvykem, že svatojiřská abatyše stávala přímo po boku nově korunované královny, je důvodné se domnívat, že se tak dělo přinejmenším od dob abatyše Kunhuty. Ve své osobě totiž Kunhuta mohla při korunovaci spojit už případnou starší úlohu abatyše a zároveň úlohu příbuzné královny. Kunhuta se navíc minimálně z titulu nejstarší žijící příbuzné mohla účastnit i korunovace Elišky Přemyslovny v roce 1311, čímž se nápadná přítomnost svatojiřské abatyše v těsné blízkosti královny mohla stát v očích diváků něčím obvyklým až samozřejmým. Později se snad málokdo rozpomněl, že tehdejší abatyše doprovázela nové královny především proto, že byla jejich příbuznou, a nikoli nutně proto, že ji k tomu předurčovalo „důstojenství“ jejího úřadu. Ostatně, ubíral-li by se tok dějin jiným směrem, mohla to být samotná Kunhuta, kdo by ve svatovítské bazilice přijal korunu Českého království. Nejstarší žijící Přemyslovna však vstupem do kláštera rezignovala na světskou vládu, i když svůj královský původ rozhodně nehodlala skrývat ani jako jeptiška.²⁴³

²⁴⁰ Srov. *Zbraslavská kronika*, s. 123 a 228.

²⁴¹ Klára BENEŠOVSKÁ, *Abatyše Kunhuta*, in: K. BENEŠOVSKÁ (ed.), *Královský sňatek*, s. 470. O Kunhutě v korunovačním doprovodu Elišky Přemyslovny nepochybuje ani Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic*, s. 86.

²⁴² CDM XIII, č. 19, s. 27.

²⁴³ Srov. Jennifer VLČEK SCHURR, *The Passional*, s. 37.

Pokud jsou tyto úvahy oprávněné, pak by Kunhuta díky opakované účasti na královských korunovacích přenesla své osobní *důstojství* na úřad svatojiřské abatyše jako takový a značně by zvýšila jeho prestiž, jež se udržela až do sepsání Karlova korunovačního řádu. Tím, že Karel IV. tuto zvyklost, která vhodně zapadala do jeho koncepce zdůrazňování přemyslovského odkazu, písemně kodifikoval, jí zaručil trvalé přežití. Je otázkou, zda by se tradice vůbec udržela i po ranách, které klášter začaly záhy postihovat, či jak by se tradice bez písemné opory mohla dále rozvíjet za změněné situace, kdy klášter ztratil na svém někdejší lesku i vážnosti (v polovině 14. století byl na klášter ze strany arcibiskupa uvalen interdikt, ke konci téhož století vypukl uvnitř konventu několikaletý zápas o obsazení postu abatyše a zásadní rozvrat pak přinesly husitské bouře).

Opět zdůrazňuji, že veškeré výše uvedené teze jsou pouhými hypotézami, které nestojí na žádném jasném svědectví pramenů. Přesto existuje jeden hmotný pramen, který by mohl alespoň poukazovat na účast abatyše Kunhuty na korunovaci Elišky Rejčky. Je jím dochovaná berla svatojiřských abatyší.²⁴⁴ Ačkoli během dlouhých staletí prodělala několik radikálních úprav, dodnes ji zdobí původní gotické nápisové pásky, hlásající, že berlu nechal vyhotovit v roce 1303 král Václav II. pro svou sestru Kunhutu, abatyši kláštera sv. Jiří, v prvním roce její benedikce.²⁴⁵ Z nápisu jasně plyne, že nová berla nebyla zhotovena u příležitosti Kunhutiny benedikce, tedy slavnostního uvedení do úřadu abatyše, což by se jinak dalo docela dobře předpokládat, nýbrž že byla zhotovena ani ne rok po této události. Kunhuta přijala řeholní roucho benediktinky 22. července 1302,²⁴⁶ abatyši byla ustanovena záhy, snad již 19. září 1302, nejpozději však v listopadu téhož roku.²⁴⁷ (Předchozí abatyše

²⁴⁴ Upozornila na to ostatně už Dana STEHLÍKOVÁ, *Berla abatyše Kunhuty Přemyslovny*, in: K. BENEŠOVSKÁ (ed.), *Královský sňatek*, s. 474–475. Další popisy berly např. Jaroslav SOJKA a kolektiv, *Ferdinand V. Dobrotivý a umění jeho doby*, Praha 2012, s. 144; Ferdinand JITSCHINSKY, *Kurze Darstellung der Gründung und des Bestandes des k.k. thesianischen adeligen Damenstiftes am Prager Schlosse [...]*, Prag 1855, s. 11–12.

²⁴⁵ Po doplnění nápis zní: „Anno Domini MCCCIII hunc baculum fieri fecit Wenceslaus II. Bohemiae et Poloniae rex et dedit germani suae dominae Cunigundae abbatissae monasterii sancti Georgii in castro Pragensi anno primo benedictionis suae.“

²⁴⁶ *Fragmentum praebendarum*, in: Gelasius DOBNER (ed.), *Monumenta historica Boemiae nusquam antehac edita* VI, Praeae 1785, s. 353: „per abbatissam Cunegundem, que recepit habitum monasticum Anno Domini MCCII. die Marie Magdalene [...].“

²⁴⁷ Okolnosti počátků Kunhutina působení v klášteře nejsou dostatečně známy. Jediným středověkým svědectvím o tom, kdy se stala svatojiřskou abatyši, je přípisek na posledním listu rukopisu z přelomu 14. a 15. století: „Anno d[omi]ni M^o CCCII XI Kal[enda] Aug[usti] Gunegundis soror reg[is] Wenceslai s[e]c[un]di religione[m] assu[m]psit apud s[an]c[tu]m Georg[iu]m in cast[r]o P[ra]gen[s]i et [var. 4] succed[en]tib[us] te[m]p[or]ib[us] abbatissa f[a]c[t]a monaste[r]io m[u]lta co[n]tulit.“ NK VI A 13a, f. 248v. Dobner (*Monumenta* VI, s. 373) čte jako „...Pragensi, quatuor succedentibus temporibus...“, tj. o nejbližších suchých dnech, tedy 19. září 1302. Balzer tyto suché dny datuje asi chybně až k 19. prosinci 1302 (Oswald BALZER, *Genealogia Piastów*, Kraków 2005, s. 742). Kunhuta ale zemřela 27. listopadu 1321 ve dvacátém roce své benedikce (podle rkp. NK VI G 16b, f. 6r), do úřadu tedy musela být uvedena před 27. listopadem 1302.

Žofie možná zemřela jako na zavalou hned 18. srpna.)²⁴⁸ Musela být tedy zhotovena a králem Václavem Kunhutě darována někdy mezi 1. lednem a 19. zářím, potažmo podzimem roku 1303. Budeme-li se tázat, k jaké příležitosti byla zhotovena, když ne ke Kunhutině benedikci, nedostane se nám rozumnější odpovědi, než že vznikla u příležitosti korunovace Elišky Rejčky. Byla to jediná významnější církevní slavnost, při níž se Kunhuta mohla v tomto časovém rozmezí prezentovat s odznaky svého úřadu.

Na základě těchto úvah si trůfám tvrdit, že tradice přítomnosti svatojiřských abatyší u korunovačních obřadů českých královen je skutečně přemyslovského původu. Ačkoli pro toto tvrzení neexistují žádné jasné pramenné doklady, přítomnost abatyše při korunovaci Elišky Rejčky může nepřímo podporovat text dochovaný na berle svatojiřských abatyší, jenž naznačuje, že se v roce 1303 korunovačního obřadu zúčastnila, z vůle svého bratra Václava II., abatyše Kunhuta. Pokud tato tradice neexistovala už dříve, je pravděpodobné, že se v podobě, v jaké ji předpokládal Karel IV., zrodila či alespoň upevnila právě díky abatyši Kunhutě, která ve své osobě spojila úřad svatojiřské abatyše s úlohou blízké příbuzné hned dvou korunovaných královen.

4.2 Předhusitské abatyše a jejich účast na korunovacích

Pokud bývalo zvykem, že královskou manželku vedly z obou stran k oltáři vysoce postavené ženy z okruhu královské rodiny (jak je to doloženo v roce 1400), je pravděpodobné, že se této úlohy v roce 1337 zhostila Blanka z Valois, kterou podle Petra Žitavského s Beatrix pojilo nejen příbuzenství, ale i přátelství.²⁴⁹ Zbylé místo po druhém boku královny pak snad mohla po vzoru své předchůdkyně Kunhuty obsadit svatojiřská abatyše Žofie z Pětichvost.

Je možné, že vědomí významu kláštera pro přemyslovskou tradici pomohl udržet i pobyt poslední žijící Přemyslovny Alžběty (nemanželské dcery krále Václava) v klášteře mezi lety 1332–1340.²⁵⁰ Ve zdech hradního kláštera pobývala i v době korunovace Beatrix Bourbonské a můžeme jen spekulovat, zda se i nějak neúčastnila samotného korunovačního obřadu.

Žofie byla již druhou svatojiřskou abatyší tohoto jména. Abatyší se stala někdy v průběhu dvacátých let 14. století, kdy vystřídala abatyši Vratislavu označovanou též jako

²⁴⁸ NM XIV D 13, f. 3v; NK XIII E 14f, f. 10v: „*Sophia quondam abbatissa*.“ Rok uveden není. Podle Hledíkové však slůvko *quondam* značí, že Žofie zemřela jako bývalá abatyše – že tedy abdikovala ve prospěch Kunhuty a zemřela až někdy za její vlády. Viz Z. HLEDÍKOVÁ, *Kalendáře*, s. 42.

²⁴⁹ Z. FIALA (ed.), *Zbraslavská kronika*, s. 412.

²⁵⁰ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Alžběta, dcera Václava III.*, in: *Svět české středověké církve*, Praha 2010, s. 247–253.

Vracka, jež nastoupila po smrti Kunhuty Přemyslovny v roce 1321. Žofie je poprvé v úřadě doložena k 10. březnu 1328²⁵¹ a zastávala ho až do své smrti 9. dubna 1345.²⁵² Někdy je v literatuře nesprávně ztotožňována s onou první Žofií,²⁵³ která klášter spravovala před rokem 1302, kdy se abatyší stala Kunhuta. Prokazatelně se však jednalo o dvě různé osoby.²⁵⁴

Po Žofii z Pětichvost se abatyší stala Anežka, která zemřela v listopadu roku 1358.²⁵⁵ V literatuře bývá od dob Hammerschmidových označována přídomkem z *Vřešťova*.²⁵⁶ V dobových pramenech jsem se však s tímto přídomkem nesetkal. V jedné listině z roku 1378 je však zmíněna svatojiřská jeptiška *Agnes de Wrzyessczow*.²⁵⁷ Hammerschmid ji pravděpodobně mylně ztotožnil s abatyší stejného jména, která zemřela už v roce 1358.

Abatyši Anežce adresoval 1. května 1348 král Karel listinu, jíž přijal svatojiřský klášter pod svou ochranu. Hammerschmid ve své *Historii* tuto listinu citoval a na závěr připojil bez uvedení zdroje poznámku, že Karel navíc udělil abatyším titul kněžny a právo korunovat královny, na jiném místě pak za první kněžnu abatyši označil právě Anežku.²⁵⁸ Z toho pak do další literatury proniklo například toto pochybné tvrzení: „*Císař Karel IV. vzal klášter pod svou zvláštní ochranu, a 1. května 1348 udělil tehdejší abatyši Anežce z Vřešťova a všem jejím nástupkyním hodnost kněžecí a spolu právo s arcibiskupem pražským společně korunovati královny české. Od té doby psala se každá představená kláštera „z Boží milosti kněžna i abatyše u sv. Jiří“ [...]*“²⁵⁹ Žádné takové privilegium se ovšem nedochovalo a dobové prameny o něm mlčí.²⁶⁰ Karlův korunovační řád počítá s pouhou přítomností abatyše, nikoli s její aktivní účastí při korunování. Z doby předhusitské neznáme jediný případ, že by byla svatojiřská abatyše označena jako kněžna. Mylný je i výrok ohledně titulatury abatyší; ve druhé polovině 14. století se abatyše obvykle psaly

²⁵¹ NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 223.

²⁵² Např. rukopis NK XIII E 14e, f. 3v.

²⁵³ Např. Petra OULÍKOVÁ, *Pečeti benediktinského kláštera sv. Jiří na Pražském hradě ve středověku*, in: M. JAROŠOVÁ – R. LOMÍČKOVÁ (edd.), *Ora et labora*, s. 136–146, zde s. 143.

²⁵⁴ Srov. G. DOBNER (ed.), *Monumenta VI*, s. 343 a 347 včetně pozn. d; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Kalendáře rukopisů kláštera sv. Jiří*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 2: Z pomocných věd historických VIII, Praha 1988, s. 42–43.

²⁵⁵ LC I/1, s. 75–76.

²⁵⁶ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 95.

²⁵⁷ NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 276.

²⁵⁸ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 50–51 a 95.

²⁵⁹ K. V. ZAP, *Chrám sv. Jiří*, s. 163.

²⁶⁰ Už Dobner se ve své poznámce k edici klášterního středověkého rukopisu nazvaného *Fragmentum prebendarium* podivil, že jeho autor o této významné výsadě mlčí: „*Mirum authorem nostrum mentionem nullam ingressisse: Agnetem postremo loco memoratam in Principissarum Romani Imperii ordinem et dignitatem fuisse a Carolo IV. evectam.*“ G. DOBNER (ed.), *Monumenta VI*, s. 343.

jako „*divina miseracione abbatissa*“, jako kněžny začaly samy sebe běžně titulovat až v 17. století.²⁶¹

Abatyše Anežka zažila ve svém úřadu korunovace hned tři manželek Karla IV. Karlův korunovační řád, který nejspíše vznikl u příležitosti Karlovy a Blančiny korunovace v roce 1347, s účastí svatojiřské abatyše počítá. Lze proto oprávněně předpokládat přítomnost abatyše Anežky během korunovace Karla IV. a Blanky z Valois 2. září 1347 a při korunovaci Anny Falcké 1. listopadu 1349. Nepravděpodobná se naopak jeví Anežčina účast na korunovaci Anny Svidnické 28. července 1353. Tehdy totiž probíhal ostrý konflikt mezi abatyší Anežkou a pražským arcibiskupem Arnoštem.²⁶² Jeho příčinou byla patrně neochota Anežky podřídit se autoritě pražského ordináře.²⁶³ Někaké problémy se v souvislosti se svatojiřským klášterem vyskytly už na začátku roku 1350. V roce 1351 uvalil Arnošt na klášter interdikt. Klášter byl vizitován, arcibiskup chtěl dokonce Anežku sesadit. V roce 1354 někteří kněží z řad svatovítského kléru zavítali s velikonočním procesím do kostela sv. Jiří, čímž porušili interdikt, což se neobešlo bez rázného arcibiskupova zásahu. Spor se dále vyhrocoval a klášter se odvolal k papežské kurii. V tu chvíli zasáhl samotný císař, který 29. října 1355 zprostředkoval vzájemný smír.²⁶⁴ Klášter se podřídil arcibiskupovi a odvolal své žaloby, arcibiskup zrušil interdikt a Anežka zůstala abatyší až do své smrti v roce 1358. V době dlouhodobého interdiktu nad klášterem by byla Anežčina účast na korunovační mši sloužené Arnoštem z Pardubic těžko představitelná.

V roce 1363 byl korunován Václav IV. a jeho macecha Alžběta Pomořanská. Kdo byl toho roku abatyší, není známo. Předchozího roku je v pramenech naposledy zmíněna abatyše Markéta, až o rok později se z nich vynořuje abatyše Alžběta. Hammerschmid tvrdil, že Alžběta Pomořanská byla první českou královnou, již korunovala svatojiřská abatyše podle výsady, kterou prý od Karla IV. získala už abatyše Anežka. Také si ale nebyl jistý, která ze zmíněných se této úlohy zhostila, jednou uvádí Alžbětu, jindy Markétu.²⁶⁵ Markéta, která přinejmenším od roku 1355 zastávala úřad převorky, byla po smrti abatyše

²⁶¹ Například abatyše Justýna Anna Ettlová z Rosenfelsu se ve své předmluvě ke knize *Officium B. Mariae Virginis* z roku 1654 podepsala jako: „*Iustina Anna Ettlina de Rosenfelz, Principissa & Abbatissa Monasterii S. Georgii*“.

²⁶² O tomto konfliktu Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic*, s. 86–89.

²⁶³ Hledíková mylně vykládá, že jablkem sváru byla i účast abatyší na korunovačním obřadu. Anežka prý vzdorovala arcibiskupovi, protože těžce nesla degradaci postavení kláštera oproti době přemyslovské, jež se projevila i tím, že Karel IV. opomenul jakkoli zmínit roli abatyše v korunovačním řádu. To je však omyl, protože – jak už bylo v této práci zdůrazněno – abatyše v Karlově korunovačním řádu zmíněna je.

²⁶⁴ RBM VI/1, č. 156, s. 90–91.

²⁶⁵ Samotná Anežka podle něj žádnou královnou nekorunovala. Korunovace Blanky totiž proběhla ještě před údajným udělením tohoto práva plně v režii Arnošta z Pardubic a o tom, že byly na české královny korunovány i Anna Falcká a Anna Svidnická, Hammerschmid nic netušil. J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 96 a 189.

Anežky ze strany arcibiskupství potvrzena novou abatyší 24. listopadu 1358.²⁶⁶ Naposledy je doložena 29. listopadu 1362.²⁶⁷ Její nástupkyně Alžběta se poprvé v pramenech objevuje až 1. dubna 1364.²⁶⁸ Alžběta se ale snad jistě zúčastnila korunovace Johany Bavorské 17. listopadu 1370.²⁶⁹ Abatyše Alžběta, zvaná Bětka, zemřela 24. listopadu 1378 – o pouhých 5 dní tak přešla císaře Karla IV.²⁷⁰ Hammerschmid mylně uvádí, že pocházela z rodu Kolovratů,²⁷¹ ve skutečnosti však byla sestrou svatojiřského kanovníka Hostislava, doktora dekretů, děkana v Sadské a oficiála pražského arcibiskupství,²⁷² syna Všemila z Prahy, který zemřel 14. prosince 1347, a neteří někdejšího svatojiřského kanovníka a probošta Hostislava z Petrovic (zemřel 9. června, nejpozději roku 1344).²⁷³

Po Alžbětě byla abatyší zvolena Kateřina z Lipoltic. Po její záhadné rezignaci na konci roku 1386 byla zvolena Kunhuta z Kolovrat.²⁷⁴ Kunhuta, dcera Ješka z Kolovrat, je mezi svatojiřskými chórovými sestrami doložena už roku 1367.²⁷⁵ V době zvolení tak od její profese (složení řeholních slibů) uplynulo jistě více než 19 let, můžeme předpokládat, že jí tehdy mohlo být už přes 35 let. Zemřela v předvečer svátku Narození Páně 24. prosince 1401,²⁷⁶ v klášteře tedy prožila určitě více než 34 let svého života a dožila se více než padesáti let. První polovina její vlády byla poznamenána táhlými spory s bývalou abatyší Kateřinou o to, která z nich má na úřad právo, což způsobilo rozkol konventu, který dosáhl takových rozměrů, že situaci musela řešit papežská kurie.²⁷⁷ Bývalá abatyše Kateřina z Lipoltic zemřela v Římě 17. září nejpozději roku 1390, kam se vydala s odhodláním domoci se zpět své ztracené pozice.²⁷⁸

²⁶⁶ LC I/1, s. 75–76.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 188.

²⁶⁸ LC I/2, s. 43.

²⁶⁹ Tehdy již musel existovat text Karlova korunovačního řádu, neboť některé jeho rukopisy v litaních opomíjejí jméno svatého Zikmunda, jehož kult byl v Čechách ustanoven až po Karlově burgundské korunovaci roku 1365. Václav ŽŮREK, *Předpis, literární dílo nebo pamětní záznam? Rukopisy Karlova korunovačního řádu v kontextu dochování*, in: *Moc a její symbolika ve středověku* (= Colloquia mediaevalia Pragensia 13), edd. Martin Nodl – Andrzej Pleszczyński, Praha 2011, s. 1–12, zde s. 4–5; David C. MENGEL, *Remembering Bohemia's Forgotten Patron Saint*, *Bohemian Reformation and Religious Practice* 6/2007, s. 17–32, zde s. 25.

²⁷⁰ NK XXIII D 142, p. 17. Dochovaný náhrobní nápis přečetl Antonín PODLAHA, *Opravné práce provedené v chrámě sv. Jiří na Hradě Pražském v letech 1917–1919*, *Památky archeologické XXXI*, Praha 1919, s. 103.

²⁷¹ „*Elisabetha Kolowratiana*.“ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 96.

²⁷² NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 265.

²⁷³ Milada SVOBODOVÁ, „*Zapomenuté*“ *breviáře z kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě a jejich kalendáře*, *Studie o rukopisech* 36 (2005–2006), Praha 2008, s. 3–56, zde s. 12.

²⁷⁴ LC III–IV, s. 193–195.

²⁷⁵ „*Cunka Jesconis de Colowrat*.“ NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 264.

²⁷⁶ Na náhrobním kameni uloženém dnes v klášterním ambitu se píše: „*Anno d[omini] mcccc'p[ri]mo i[n] vigilia nativitat[is] ob[is] [...] ven[er]abil[is] Gunegundis abbatissa hui[us] monasterii*.“ Nápis dosti nepřesně čte I. BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika*, s. 40.

²⁷⁷ MVB V, č. 462, s. 255–257; č. 511, s. 284–285.

²⁷⁸ „*Katherina diem suu[m] in Roma clausit extremu[m]*;“ „[...] *in anni[ver]sario ip[s]ius videlicet die et festo sancti Lamberti*.“ NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 316; MVB V, č. 462, s. 256.

Kunhuta z Kolovrat se 15. března 1400 zúčastnila korunovace Žofie Bavorské. Je to první korunovace, u níž je přítomnost svatojiřské abatyše jednoznačně potvrzena pramenným svědectvím. Dochovaný popis korunovace potvrzuje Karlův korunovační řád v tom, že úloha abatyše při korunovaci spočívala především v poskytnutí doprovodu královně. Popisuje, že královna byla slavnostně přivedena k oltáři sv. Víta, kde vedle ní z jedné strany stála svatojiřská abatyše a z druhé Kateřina Meklenburská, vdova po Janu Zhořeleckém, kolem pak stáli Zikmund a Jošt Lucemburští, antiochijský patriarcha Václav Králík, litomyšlský biskup Jan Železný a další biskupové a opati.²⁷⁹ Více se o abatyši ani z tohoto podrobného pramene nedozvídáme. Můžeme jen předpokládat, že Kunhuta u oltáře společně s Kateřinou královně asistovaly při některých úkonech, při nichž by asistence mužů nemusela být považována za nejvhodnější, zejména při pomazání.

Po Kunhutě se na přelomu let 1401 a 1402 stala abatyší Anna Bartovna.²⁸⁰ Na její šlechtický původ by mohly poukazovat dva erby, které užívala na své pečeti; jeden s překříženými větvemi, druhý se dvěma vzhůru postavenými rybami.²⁸¹ Hammerschmid ji tituluje predikátem *ze Šamberka*, ten však nemá opory v dobových pramenech.²⁸² Anna je na základě konfirmačních knih pražského arcibiskupství doložena v úřadu abatyše až do roku 1435.²⁸³ To znamená, že stála v čele komunity i v nejistých dobách husitských. Od dob Hájkových však bývá jako „husitská“ abatyše uváděna Bořka z Vartmberka.²⁸⁴ Z 15. století ale o abatyši Bořce či Barboře z Vartmberka nejsou žádné prameny, proto nelze Hájkovo „svědectví“ brát příliš vážně. Nejpádňější argumentem potvrzujícím její existenci je popis jejího údajného náhrobního kamene v rukopisné německy psané klášterní kronice z poloviny

²⁷⁹ „[...] qua processione facta cum fistulatoribus et thubicenis et candelis ardentibus in chorum sancti Viti conducta fuit, ibi ab una parte fuit abbatissa sancti Georgii, ab alia relictis quondam ducis Joannis Gorlicensis et de Lausicz etc. cum rege Ungarie et marchione Moravie, patriarcha, episcopo Leuthomisslensi et aliis episcopis et abbatibus ibi circumstantibus et principibus.“ CDM XIII, č. 19, s. 27.

²⁸⁰ Její zvolení bylo ze strany arcibiskupství potvrzeno 29. prosince 1401. LC VI, s. 60–61. Dne 16. ledna 1402 je potvrdil papež. MVB V, č. 1888, s. 1092–1093.

²⁸¹ P. OULÍKOVÁ, *Pečeti*, s. 145.

²⁸² J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 98.

²⁸³ Na to upozornil Viktor KOTRBA, *Tumba knížete Vratislava v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě*, in: Sborník k sedmdesátinám Jana Květa, Praha 1965, s. 123–132, zde s. 126–127.

²⁸⁴ V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 909: „A tu někteří hejtmané pražští, a zvláště předkem ten mnich, kazatel od karmelitův, poslali k abatyši a k pannám kláštera svatého Jiří, chtí-li s nimi čtyři „Artikule pražské“ držeti, že oni je chtí tu trpěti; pakli by nechtěly, aby hned z kláštera vyšly a braly se, kdežkoli se jim zdá a líbí. Bořka z Vartmberka, kněžna abatyše téhož kláštera, rozvaživši s svými třiceti pannami na cestách mnohá nebezpečensví, k těm artikulům, o kterýchž prve nikdá neslýchala, svolila. V sobotu pak před svatým Janem Křtitelem hejtmané předřečení povavše abatyši s jejími pannami, vyvedli je ven z kláštera s velikým posměchem a vedli je do Starého Města pražského. Někteří zuřiví a nevázní chtěli je s mostu do řeky vmetati, ale moudřejší toho učiniti nedopustili a uvedše je do kláštera svaté Anny, tu jich mezi jinými nechali, neb na ten čas jednak ze všech klášterův tu byli panny sehnali, kterýchž bylo ze všech zákonů spolu v tom svaté Anny klášteře okolo půl čtvrtá sta.“

18. století.²⁸⁵ Kronika zmiňuje, že se v dláždění konventní kaple svaté Anny nacházejí tři kusy jejího rozlámaného náhrobku z načernalého mramoru. Její úmrtí a pohřeb klade k roku 1439, avšak bez uvedení přesného data. V kapli svaté Anny byly skutečně v dlažbě nalezeny kusy gotického mramorového náhrobního kamene. Nepatří ovšem abatyši Bořce, nýbrž Bětce, která zemřela již roku 1378.²⁸⁶ Na to, že dodnes existující fragmenty náhrobku neznámý kronikář legendární Bořce přisoudil mylně, poukazuje skutečnost, že Hammerschmid v roce 1715 o roku jejího úmrtí, ani o jejím náhrobku ještě nic nevěděl.²⁸⁷ Barbora z Vartmberka není doložena ani jako jedna z chórových sester při volbě abatyše Anny Bartovny v prosinci 1401, tehdy jsou mezi svatojiřskými benediktinkami doloženy tři Barbory, všechny však měšťanského původu, jedna z Kutné Hory, druhá z Olomouce, třetí z Prahy.²⁸⁸ Je proto na místě pochybovat o tom, zda vůbec někdy nějaká Barbora z Vartmberka existovala.

4.3 Abatyše a korunovace po skončení husitských válek

Abatyše Anna je naposledy doložena v konfirmačních knihách 13. května 1435.²⁸⁹ Další doloženou abatyší je až Alžběta, zvaná Elška, vynořující se z pramenů 20. října 1441.²⁹⁰ Mezi těmito dvěma daty se 11. února 1437 odehrála v Praze korunovace královny Barbory a je doloženo, že se korunovačních slavností zúčastnila i svatojiřská abatyše. Bohužel nikdo nezaznamenal její jméno. Hammerschmid s odstupem staletí píše, že v roce 1437 korunovala královnu *Annu* abatyše *Barbora*.²⁹¹ Je to jen náhoda, že Hammerschmid mylně označil Zikmundovu manželku jako Annu, nebo zaměnil jména dvou při korunovaci skutečně přítomných žen?

Královnu ovšem nekorunovala podle dobových pramenů abatyše, jak se později domníval Hammerschmid, nýbrž coutanceský biskup Filibert. Filibert byl tehdy v Praze jediným řádným biskupem, oprávněným světit kněze, kostely, oltáře a hřbitovy. Basilejský

²⁸⁵ „Dessen Grab-Stein ist von Schwazlichen mamor, worauff Ihre Persohn mit ihrer firstlichen geistlichen zierden und umschrift Ihrs Vor- und Zu Nahm ausgehauen ist, der Grabstein ist in drei theil zerbrochen, dessen zwey theil seynd zur Ewangely Seiten unter dem Predig-Stuhl, und der dritte gegen über an der Mauer der Epistel Seiten an dem statl des hohen Vor-Altars in der S. Anna Capellen eingepflastert.“ NK XVI B 2/2, f. 108r.

²⁸⁶ Popis náhrobku, jenž se dnes nachází v ambitu kláštera, podává A. PODLAHA, *Opravné práce*, s. 103. Na náhrobku je zobrazena pouze opatská berla. Snad si kronikář z 18. století při pohledu na jeden z fragmentů domyslel celou postavu (viz předchozí poznámku). Mylnou identifikaci s Bořkou možná mohlo podpořit vyryté jméno „*Bietka*“, predikát z *Vartmberka* snad mohl být spatřován ve slově „*venerabilis*“.

²⁸⁷ Srov. J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 101.

²⁸⁸ „*Barbara de Montibus Kuthnis*“, „*Barbara de Olomuc*“, „*Barbara Zeidlonis de Praga*“. LC VI, s. 61.

²⁸⁹ LC VIII–X, s. 249–250.

²⁹⁰ NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 335.

²⁹¹ „*Haec Principissa [Borzka, seu Barbara Czenkonis de Wartemberg] coronavit in Reginam Boëmiae Annam Conjugem Sigismundi Imperatoris & Boëmiae Regis.*“ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 101.

koncil ho obdařil rozsáhlými pravomocemi, které z něj *de facto* učinily administrátora české církve, i když jím oficiálně nebyl.²⁹² S příchodem Zikmunda a jeho dvora do Prahy v srpnu 1436 se začal pomalu obnovovat život husitstvím postižených církevních institucí. Církev „pod jednou“ získala zpět své sebevědomí a začala upevňovat dávno ztracené pozice. Staré letopisy české například ke svátku sv. Lucie 13. prosince 1436 zaznamenávají, že pražští faráři „obnovili kostelní řády, jako je kropení svěcenou vodou. Při mši byly na oltáře dány obrazy svatých.“²⁹³ Velký význam mělo obnovení minoritského kláštera svatého Jakuba na Starém Městě pražském v roce 1437, jež si vyžádal samotný císař, který byl otevření kostela, znovu vysvěceného biskupem Filibertem, spolu se svou manželkou osobně přítomen.²⁹⁴ Začaly se vracet řeholní komunity. V témže roce byly po mnoha letech opět vystavovány vzácné relikvie na novoměstském Dobyčím trhu.²⁹⁵ Znovunastolení starých pořádků manifestovala na začátku roku 1437 již zmíněná královská korunovace. Pisatel tzv. *Starých letopisů českých* naštěstí neopomněl zmínit, že do vyzdobené katedrály zavítala i jedna žena, jejíž přítomnosti by jiní kronikáři nevěnovali žádnou pozornost: „A při tom jest byla abatyše svatojiřská a jiní opatové a preláti, vejvody, páni, rytířstvo etc.“²⁹⁶ Tato stručná zmínka sice neumožňuje detailně rekonstruovat roli abatyše během rituálu, ale v podstatě z ní vyplývá, že se úloha abatyše od dob Karla IV. nezměnila – hlavní úkol abatyše při korunovaci stále spočíval především v doprovodu královny, v onom bytí „při tom“. Zásadní význam pak má tato věta pro datování obnovy svatojiřského kláštera po husitských válkách. Díky ní víme, že již 11. února 1437 se představená hradních benediktinek nacházela opět v Praze.

A tak jako v souvislosti se Zikmundovou korunovací 28. července 1420 klášter poprvé zasáhly průvodní jevy neklidné husitské doby, když král z finanční tísně zcizil klášteru mnohé cennosti,²⁹⁷ tak korunovace jeho manželky v roce 1437 symbolicky uzavírá toto pro klášter tragické období a představuje počátek jeho poválečné obnovy.

Velmi důležité je také svědectví zahraničního autora, samotného pozdějšího papeže Pia II. Ačkoli ve své *Historii české* při popisu katolické restaurace v husitské Praze Piccolomini překvapivě úplně mlčí o korunovaci císařovny Barbory českou královnou, věnuje určité místo tehdejší svatojiřské abatyši: „také abatyše od sv. Jiří na hradě pražském

²⁹² Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V*, Praha 2000, s. 645–646.

²⁹³ J. PORÁK – J. KAŠPAR (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 124.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 125; PIUS II., *Historie česká*, Litvínov 2010, s. 101.

²⁹⁵ J. PORÁK – J. KAŠPAR (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 125

²⁹⁶ F. ŠIMEK (ed.), *Staré letopisy české*, s. 73; přítomnost svatojiřské abatyše nezaznamenal například Bartošek z Drahonic, srov. Ivan HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik doby husitské*, Praha 1981, s. 277.

²⁹⁷ „Item eodem die coronacionis sinistre et sequenti rex Sigismundus receptis ecclesie Pragensis et cenobii sancti Georgii capitibus, manibus, monstrancis, ceterisque de auro vel argento clenodiis concutere iubet et stipendia prebet promittens meliora facere, dum deus dederit regno pacem et quietem.“ FRB V, s. 396.

navrátila se z vyhnanství, která požívá knížecího titulu a užívá pastýřské berly, jsouc představenou svatých panen.“²⁹⁸ Slova o návratu z vyhnanství vzbuzují dojem, že se tehdy vrátila ještě stará abatyše, která byla nucena klášter před více než 15 lety opustit. Pokud tomu tak bylo, Anna se tehdy pyšnila titulem abatyše již dlouhých 35 let, pamatovala ještě předhusitské poměry v klášteře, a mohla tak snáze překlenout období rozvratu. Zažila i zatím poslední korunovaci Žofie Bavorské v roce 1400, kdy sice ještě nebyla abatyší, avšak už tehdy patrně zastávala po abatyši a převorce třetí nejprestižnější úřad v klášteře – byla totiž kustodkou (*custrix*).²⁹⁹ Pokud směly už ve středověku abatyše ke korunovaci do katedrály doprovázet i dvě vybrané jeptišky, jako tomu bývalo později, pravděpodobně by abatyši Kunhutu z Kolovrat tehdy doprovodila vedle převorky Ofky právě kustodka Anna.

Piccolominiho výpověď je však výjimečná z jiného hlediska. Je to jeden ze dvou nejstarších pramenů, který svatojiřské abatyši přiznává knížecí titul. Ať už to bylo s knížecím titulem abatyši do té doby jakkoli, je jisté, že přinejmenším od padesátých let 15. století, kdy Enea Silvio Piccolomini svou kroniku psal, už svatojiřské abatyše bývaly považovány za kněžny. Proč a kdy přesně se tak stalo poprvé, však zůstává dodnes záhadou, přestože se ji na počátku 18. století pokusil „vyřešit“ Jan Florián Hammerschmid svou historkou o privilegiu císaře Karla IV. Piccolomini touto už tak hodnotnou větou nekončí a ještě dodává, že tato abatyše „*dle starodávného obyčeje každoročně na svátek sv. Víta má podávati králi čerstvý chléb*“.³⁰⁰ Zmiňuje tedy údajně starobyrou tradici, na níž se ukazuje těsné spojení kláštera s královskou rodinou. Takový zvyk však moderní odborná literatura nezná a není ani zřejmé, o jaký pramen se autor opírá. Prokázání nebo vyvrácení této zprávy je tedy úkolem dalšího bádání o dějinách svatojiřského kláštera.

Po smrti abatyše Anny se novou abatyší stala Alžběta z Březnice,³⁰¹ zvaná Elška. Stala se první abatyší, jež byla dle dochovaných pramenů oslovena jako kněžna. Stalo se tak zhruba ve stejné době, kdy budoucí papež Pius II. sepisoval svou kroniku, konkrétně 23. srpna 1456. Toho dne jistý Vaněk Pecha z Harasova, obyvatel Litoměřic, vyznal svým

²⁹⁸ PIUS II., *Historie*, s. 102. Celá pasáž zní v originále takto: „*Sigismundus autem, cum ecclesias pollutas intrare nollet, templum sancti Jacobi, quod fratrum Minorum fuerat et in quo tum machinae bellicae reservabantur, restitui sibi poposcit. Annuit civitas et aliquot monachi introducti sunt, qui verbum Dei praedicarent. [...] Redierunt et alli mendicantes, tum Caelestini, Slavi, Servi sanctae Mariae, Theutones, Hierosolymitani et nonnulli monasteriorum abbates. Sacerdos quoque sancti Georgii in arce Pragensi, quae principis honore defungitur et pastoralis baculo utitur, sacris praefecta virginibus ab exilio remeavit. Haec ex veteri more quotannis in celebritate sancti Viti novellum regi panem offerre tenetur. Restituti sunt et cathedralis ecclesiae canonici ac vicarii et mansionarii. Ornamenta altaribus reddita, divinum officium instauratum.*“ FRB VII, s. 186.

²⁹⁹ Kustodkou byla alespoň v prosinci 1401, kdy byla po smrti Kunhuty zvolena abatyší. LC VI, s. 61.

³⁰⁰ PIUS II., *Historie*, s. 102.

³⁰¹ Tento přídomek čte na jejím náhrobku A. PODLAHA, *Opravné práce*, s. 103: „*Elsska de breznicz*“.

listem, že mu „*osvícená a nábožná kněžna a panna panna Elška abbatyše claštera svatého Jiří na hradě pražském s jinými pannami, a tak veškeren convent již jmenovaného claštera,*“ dala k užívání vinici.³⁰² Jedná se vůbec o nejstarší doklad toho, že svatojiřská abatyše byla titulována jako kněžna. Abatyše Alžběta z Březnice zemřela v roce 1461.³⁰³

Účast abatyše Alžběty z Březnice na korunovaci Barbory Celjské je nejistá, neboť se jí pravděpodobně účastnila ještě její předchůdkyně Anna. Alžběta zato byla téměř jistě 8. května 1458 při korunovaci Johany z Rožmitálu, manželky Jiřího z Poděbrad, ačkoli její účast nezaznamenal žádný pramen.

4.4 Abatyše a korunovace 16. století

Přítomnost svatojiřské abatyše musíme opět pouze předpokládat u další korunovace královny, Marie Habsburské, v neděli 1. června 1522. Přítomnost abatyše neupoutala takovou pozornost, aby ji někdo zaznamenal. Současníky více zaujala aféra s insigniemi a to, že je nakonec v procesí nesl samotný král Ludvík. Bohužel ani nevíme, která žena tehdy byla svatojiřskou abatyší. V roce 1521 prý byla ještě naživu „*kněžna a abatyše*“ Johanka z Rýzemberka.³⁰⁴ Abatyší tehdy ale už mohla být její nástupkyně Barbora z Šelmberka, které o necelý rok později 20. února 1523 královna Marie adresovala privilegium, v němž svatojiřský klášter přijala pod svou ochranu.³⁰⁵ Vzhledem k tomu, že ochranné privilegium bylo vydáno až několik měsíců po korunovaci, nelze jej s ní bezprostředně spojit, a ani z textu listiny nelze vyvodit žádnou souvislost. Svatojiřský klášter navíc nebyl jediným klášterem, který takovou listinu získal. Ludvík a Marie během svého pobytu v Čechách obdařili svými listinami hned několik českých klášterů. Královna přijala do své ochrany už v červnu 1522 cisterciácké opatství na Zbraslavi a následující měsíc i klášter cisterciáček v Pohledu. Král 4. listopadu potvrdil všechna privilegia augustiniánské kanonii na Karlově a na začátku března 1523 pak učinil totéž břevnovským benediktinům a premonstrátkám v Chotěšově.³⁰⁶ Klášter benediktinek na Pražském hradě tak nebyl ani prvním, natož jediným řeholním domem, jemuž se dostalo zvláštní královské přízně.

³⁰² NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 337.

³⁰³ V. V. TOMEK, *Dějepis IX*, s. 353. Na dochovaném náhrobku v bazilice sv. Jiří není letopočet čitelný úplně: „*Ann[o] d[omi]ni m cccc lx[...]*“.

³⁰⁴ AHMP, Sběrka rukopisů, sign. 2247, f. A XXr: „*za urozene panny, panny Johanky Welharticzky z Rynzberku kněžny a abbatysse klastera swatého Girzij [...] letha P 1521.*“ Abatyši Johanu z Riesenberka zasazuje do let 1514–1519 V. V. TOMEK, *Dějepis IX*, s. 353.

³⁰⁵ NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 352.

³⁰⁶ NA, AZK, ŘC Zbraslav, inv. č. 956; NA, AZK, ŘC Pohled, inv. č. 819; NA, AZK, ŘA Karlov, inv. č. 26; NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2299; NA, ŘBB, inv. č. 257.

Barbora z Šelmberka se s jistotou zúčastnila další korunovace, korunovace Anny Jagellonské v pondělí 25. února 1527. Dochovaná svědectví přinášejí nové informace o úloze svatojiřské abatyše při korunovačním obřadu i o tom, jak probíhaly samotné korunovace královen. Otázkou je, zda šlo o úkony nové nebo jen nově zaznamenané. Vůbec poprvé je doložen zvyk, že se stejně jako v případě krále nejvyšší purkrabí stavů otázal, zda souhlasí s korunovací královny. Podle Karlova korunovačního řádu se měl takto stavů před královým korunováním otázat arcibiskup (před korunováním královny nic takového předepsáno nebylo, což je dáno tím, že Karlův řád počítá se společnou korunovací královského páru). V důsledku husitských válek však jeho roli převzal nejvyšší purkrabí a po porážce stavovského povstání roku 1620 byl celý akt úplně vypuštěn.³⁰⁷

Poprvé také bylo zaznamenáno, že král na začátku korunovační ceremonie (přesněji řečeno v průběhu mše, do níž byla korunovace vložena, před čtením evangelia) v souladu s korunovačním řádem Karla IV. přivedl svou manželku ke koronátorovi a požádal ho, aby ji korunoval.³⁰⁸ Poprvé je v této zprávě jako účastnice korunovačního obřadu uvedena královnina hofmistryně. Zdá se, že převzala úlohu příbuzné královny, známé z popisu korunovace Žofie Bavorské v roce 1400.

Anonymní autor německy psané relace si navíc všiml, že se u oltáře vedle královny pohybovala i *nějaká abatyše s korunou na hlavě*.³⁰⁹ Je příznačné, že neznal abatyši jménem, ba ani netušil, ze kterého kláštera pochází, podrobně však popsal, co během obřadu dělala. Poté, co královna s králem přišli do kostela, se král posadil do připraveného sedadla, nad klečící královnou byly u oltáře pronášeny modlitby. Pak se i ona odebrala na své místo, kde však také ještě chvíli klečela. Krátce na to k ní přišla ona abatyše s korunou na hlavě a dovedla ji znovu k oltáři. Královna znovu poklekla, aby od olomouckého biskupa přijala královské pomazání, vedle ní přitom stály abatyše a královnina hofmistryně. Po pomazání byla dovedena od oltáře za zdobenou zástěnu, kde jí abatyše s hofmistryní upravily zevnějšek. Ačkoli zpráva zmiňuje jen to, že jí rozpustily perlovým šperkem sepnuté vlasy, můžeme se domnívat, že jí po pomazání i osušily. Pak už relace o abatyši mlčí, dále jen uvádí, že nad královnou biskup pronášel modlitby, nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev

³⁰⁷ Srov. pozn. 185 na s. 41.

³⁰⁸ SČ I, č. 158, s. 225: „*Regia Majestas coronam in capite habens et sceptrum in manibus descendit de throno suo et reginam duxit cum episcopis ad coronatorem, qui sedebat ante altare et petiit reginam coronari.*“ Podstatným rozdílem oproti Karlovu korunovačnímu řádu však bylo, že královna nebyla korunována okamžitě po korunování krále: „*Ordo ad benedicendum Reginam, que debet consecrari statim post factam consecrationem regis hoc modo: statim eo coronato et eam benedicere et coronari iubente, crine soluto et capite discoperto a duobus episcopis deducitur ante altare, et postea prostrata ante debet orare.*“ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 254.

³⁰⁹ „...ein Äbtissin, so ein Cron auf ihrem Haupt getragen...“ SČ I, č. 159, s. 228.

z Rožmitálu si v delším českém proslovu vyžádal souhlas stavů s korunovací, načež biskup Anně nasadil korunu a předal jí žezlo a jablko. Za zvuků pozounů a trumpet a za zpěvu *Te Deum laudamus* byla dovedena na trůn.³¹⁰ Můžeme opět předpokládat, že ji k trůnu dovedla svatojiřská abatyše, jak to ukládá korunovační řád Karla IV.

Velice významná je poznámka, že abatyše měla na hlavě korunu. Jde totiž o vůbec nejstarší doklad existence koruny svatojiřských abatyší. Dodnes existující koruna byla zhotovena až v roce 1553 pro abatyši Ludmilu Blíživskou.³¹¹ Při korunovaci roku 1527 tak hlavu abatyše Barbory z Šelmberka zdobila jiná, ještě starší nedochovaná koruna. Už roku 1527 tedy koruna patřila k insigniím svatojiřské abatyše a jistě se vztahovala k jejímu knížecímu titulu, jenž je ostatně doložen již v polovině 15. století.

Zdeněk Lev z Rožmitálu ve svém dopise z 2. února 1527 psal Kryštofu ze Švamberka o proběhlém příjezdu královského páru do Čech a o plánovaném králově vjezdu do Prahy i jeho korunování, při němž už neočekává spory mezi pány a rytíři, jako tomu bylo před několika lety. Na závěr listu se zabývá tím, kde se právě nacházejí místopisáři s nejvyšším písařem, břevnovský opat a svatojiřská abatyše. Ačkoli není smysl této pasáže zcela jasný, z kontextu lze usuzovat, že se svatojiřskou abatyší chtěli páni něco projednávat snad v souvislosti s nadcházející korunovací.³¹² Smíme tak nahlédnout do zákulisí korunovačních příprav, které se – jak se zde poprvé dovídáme – pochopitelně nevyhnuly ani představené nejstaršího českého kláštera.

Abatyše Barbora z Šelmberka a z Kosti byla členkou jednoho z nejbohatších a nejmocnějších českých katolických panských rodů.³¹³ Její bratr Jaroslav z Šelmberka zastával řadu let úřad nejvyššího komorníka Království českého.³¹⁴ Ve spojení s jejím jménem byl podle dochovaných pramenů poprvé užit titul „z Boží milosti kněžna a abatyše“.³¹⁵ Její náhrobek se nezachoval, ovšem o jejím skonu se nepřímo zmínila její

³¹⁰ SČ I, č. 159, s. 228.

³¹¹ J. SOJKA a kol., *Ferdinand V.*, s. 145. Viz obrázek v příloze na s. XIV.

³¹² „Jakož ste mi, muoj milý pane švagře, psali, což se panny abatyše kláštera svatého Jiří dotýče, i ta jest obyčejně na hradě Pražském, ta muože k jednání snadně hotova býti; než pan Václav Robmhap, ten jest s panem písařem zemským také proti králi JMti jel, a kněz opat Břevnovský, jakož vám v druhé ceduli píše, jest nyní na Břevnově.“ AČ X, s. 155, č. 647.

³¹³ Srov. Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). Díl 2: šlechta*, Praha 1994, s. 37 a 41.

³¹⁴ Srov. AČ X, s. 147, č. 633. Mimochodem jeho jméno, titul a znak jsou vyobrazeny na slavné Klaudiánově mapě Čech.

³¹⁵ NA, AZK, ŘB sv. Jiří, karton 14, inv. č. 2569, fasc. 2, f. 76. Jde o opis listiny, jíž Rudolf II. roku 1581 potvrzuje Marianě Pikhartové z Pereffu zápisy svatojiřských abatyší Doroty z Krumlova (1571) a Ludmily z Blíživa (1561). V listu z roku 1561 stálo: „*My Lidmilla z Blíživa, abatyše i všecken konvent kláštera svatého Jiří na hradě Pražském [...] od nábožné a osvícené panny Barbory z Šelnberka a z Kosti z Boží milosti kněžny a abbatyše kláštera již psaného svatého Jiří [...]*“ Je zajímavé, že se sama kněžnou netitulovala a že ji tak dokonce později nenazvala ani její nástupkyně: „*My Dorota z Krumlova, abatyše i všecken konvent kláštera svatého Jiří na hradě Pražském [...] někdy nábožná a osvícená panna Lidmilla z Blíživa, abbatyše i všecken*

nástupkyně Ludmila, když do suplikace císaři v lednu 1562 napsala, „*kderak dobré paměti předešlá abbatyše kláštera sv. Jiří, jejížto místo z milosti Boží nám poručeno jest, panna Barbora z Šelnbergka a z Kosti vesnice [...] létha etc. xlvj^o jest obdržela [...] a vyplativše ty vsi brzo z dopuštění Božího skrze smrt z tohoto světa jest sešla.*“³¹⁶ Z Ludmiliny poznámky plyne, že Barbora zemřela nedlouho po roce 1546. Dne 4. února 1550 informoval arcivévoda Ferdinand Tyrolský svého královského otce, že předchozího dne zemřela svatojiřská abatyše.³¹⁷ Je velice pravděpodobné, že touto nejmenovanou zesnulou byla právě Barbora z Šelnberka. Její nástupkyně Ludmila se pak v pramenech bezpečně objevuje jako abatyše 1. prosince 1550.³¹⁸ Jméno této abatyše se v literatuře dočkalo několika podob. V dobových pramenech bývá česky obvykle uváděna jako *Lidmilla z Blizywa* či latinsky jako *Ludmilla a Blyzyw*, jak je vyryto na dochované koruně svatojiřských abatyší, kterou nechala zhotovit.³¹⁹ V pozdější literatuře se lze nejčastěji setkat s podobami *Ludmila z Blíživy* či *Ludmila z Blíživé*. Osobně upřednostňuji variantu *Ludmila z Blíživa*, která užívá moderní formu jejího křestního jména a přitom zachovává dobový tvar jejího přídomku, jenž ji původem řadí mezi českou nižší šlechtu (obec, po níž se psala, se dnes nazývá Blížejev). Ludmila z pramenů mizí 27. ledna 1562 a 8. listopadu téhož roku je již v úřadě doložena Apolena z Chvatliny.³²⁰ Dochoval se sice Ludmilin opukový náhrobek, ale z otlučeného českého nápisu nelze datum úmrtí vyčíst.³²¹ Jistě však zemřela v roce korunovace další české královny, Marie Španělské, korunované v pondělí 21. září 1562.

Svědectví o průběhu Mariiny korunovace nepochybují o přítomnosti abatyše nedalekého kláštera, bohužel nezmiňují její jméno, a proto nemůžeme s jistotou říci, zda se jí ještě Ludmila Blíživská dožila. Buď jak buď, při korunovaci již svatojiřská měla na hlavě korunku („*ein schmal Crönlein*“), kterou Ludmila nechala roku 1553 zhotovit.

Do katedrály se ranní průvod ubíral z Rožmberského paláce ve východní části Pražského hradu, kde královská rodina pobývala kvůli většímu pohodlí. Z jedné strany královnu Marii vedl její manžel Maxmilián, z druhé jeho sestra Anna, provdaná za

konvent téhož kláštera svatého Jiří, předkyně naše, zápis ten od někdy osvícené panny Barbory z Šelnbergka a z Kosti z Boží milosti kněžny a abbatyši často jmenovaného kláštera svatého Jiří na hradě Pražském [...]“ Mohlo být užití knížecího titulu v případě Barbory motivováno jejím – v porovnání s ostatními abatyšemi – poměrně prestižním původem? Je ovšem jisté, že se titul vztahoval k jejímu úřadu, nikoli k její osobě samotné.

³¹⁶ NA, AZK, ŘB sv. Jiří, karton 14, inv. č. 2569, fasc. 2, f. 78.

³¹⁷ J. ZDICHYNEC, *Ferdinand I.*, s. 105.

³¹⁸ NA, AZK, ŘB sv. Jiří, karton 14, inv. č. 2569, fasc. 2, f. 64.

³¹⁹ „*VIRGO LUDMILLA A. BLYZYW ABBATISSA ME FECIT M. D. LIII.*“ J. SOJKA a kol., *Ferdinand V.*, s. 145.

³²⁰ NA, AZK, ŘB sv. Jiří, karton 14, inv. č. 2569, fasc. 2, f. 78; AHMP, Sbirka rukopisů, sign. 2247, f. 97r.

³²¹ Náhrobní kámen se nachází v klášterním ambitu a lze na něm přečíst pouze: „*tuto pochovaná jest důstojná a náb[...]* panna panna lidmi[...]*“* Fotografie náhrobku viz v příloze na s. XV.

bavorského vévodu, před nimi šli synové Rudolf a Arnošt, za ní dcery Anna a Isabela. Poprvé je zmíněno, že se královna cestou k oltáři zastavila v kapli svatého Václava, od ní byla ke svému místu do chóru katedrály vedena ještě svým královským manželem a švagrovou.³²² Tam bylo svatojiřské abatyši vyhrazeno místo za sedadlem královny, kde měla zůstat společně s hofmistryní a nejnětějším fraucimorem.³²³ Zatímco podle jedné relace byla Marie v souladu s Karlovým řádem ze svého sedadla k oltáři dovedena dvěma biskupy (olomouckým a vřatislavským),³²⁴ kteří z obou stran královnu doprovázeli i při jiných přesunech během obřadu, jiný svědek výslovně upozorňuje na to, že královna byla všude doprovázena abatyší.³²⁵

Po pomazání a před samotným korunováním pak vzala „*abatyše od svatého Jiří na Pražském hradě*“ korunu z oltáře a podala ji nejvyššímu komorníku Vilémovi z Rožmberka, který svatováclavskou korunu předtím ve slavnostním průvodu na oltář také přinesl. Ačkoli pán z Rožmberka nebyl nejvyšším purkrabím, dostalo se mu této pocty kvůli jeho rodinnému původu.³²⁶ Výhradně nejvyšším purkrabím byla tato úloha přiznávána až po vymřeni Rožmberků. Vilém pak korunu předal arcibiskupovi. Nejvyšší purkrabí Jan mladší z Lobkovic si pak od shromážděných stavů vyžádal souhlas s korunovací a arcibiskup s modlitbou začínající slovy „*accipe coronam regalis excellentiae*“ položil královně korunu na hlavu. Velmi významné je, že dochovaná svědectví svorně popisují, že se při tom koruny dotýkal nejen arcibiskup, dva asistující biskupové, ale dokonce i nejvyšší purkrabí a svatojiřská abatyše.³²⁷ Poprvé tak je ono „právo spolukoronovat královnu“ doloženo právě v roce 1562. Často se ale zapomíná, že vedle arcibiskupa a abatyše se koruny dotýkal i nejvyšší purkrabí.

³²² F. EDELMAYER – L. KAMMERHOFER – M. C. MANDLMAYR – W. PRENNER – K. G. VOCELKA (edd.), *Die Krönungen*, s. 120.

³²³ „*Ihr Hofmeisterin, die Äbtissin von St. Georgen, sambt anderm nötigisten Frauenzimmer hinder ihrem Sitz steend beliben, jedoch die Herzogin von Bayern, die Princessin aus Behem sambt dem Freulein Elisabeth in die Chorstuel daneben geordnet worden.*“ SČ III, č. 78, s. 154.

³²⁴ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád*, s. 254. „*[...] crine soluto et capite discoperto a duobus episcopis deducitur ante altare.*“ F. EDELMAYER – L. KAMMERHOFER – M. C. MANDLMAYR – W. PRENNER – K. G. VOCELKA (edd.), *Die Krönungen*, s. 122: „*Dazumal wirdt sy von baiden bischoffen wider zum altar geführt [...]*“

³²⁵ „*Hiebei zu merken, dass die Äbtissin die Kunigin albegen geführt und neben ihr geblieben.*“ SČ III, č. 78, s. 154.

³²⁶ F. EDELMAYER – L. KAMMERHOFER – M. C. MANDLMAYR – W. PRENNER – K. G. VOCELKA (edd.), *Die Krönungen*, s. 105: „*[...] der oberist lanndcamerer, herr Wilhalm von Rosenberg, seiner aussershalb des obristen lanndcamereramts von des haus Rosenbergs wegen habenden precenentz halben, die cron [...]*“

³²⁷ Tamtéž, s. 123: „*[...] ertzbischoff, welcher [...] ir nun die Cron auch aufsetzt, greiffen die zween beysteende bischoffe, gemelte äbtissin und der obrist burggraf auch mit an die cron.*“ SČ III, č. 78, s. 154: „*Es hat auch die eegemelt Äbtissin, so auch ein schmal Crönlein aufhette, an die Cron, da mans der Kunigin aufsetzet, neben dem Erz- und Bischofen auch Landshauptmann zuegriffen.*“

Po korunování byla královna biskupy dovedena k trůnu. Po intronizaci ji bavorská vévodkyně a její hofmistryně doprovodily do zákoutí vytvořeného ze zdobných látek, kde ji svatojiřská abatyše osušila čistou bavlnou od svatého oleje.³²⁸ Zajímavá je zmínka, že před ofertoriem si pak královna sundala korunu, protože byla příliš těžká, a nechala nejvyššího komorníka Viléma z Rožmberka, aby ji držel.³²⁹

Ať už se korunovace zúčastnila v roli korunovace ještě Ludmila z Blíživa nebo už Apolena z Chvatliny, je jisté, že po Ludmilině smrti v korunovačním roce 1562 začalo svatojiřské opatství zažívat možná nejsložitější období své existence. Potýkalo se s nebezpečně nízkým počtem řeholnic, jejichž morálka nebyla uspokojivá a mezi nimiž se často dokonce nenalézala jediná přijatelná kandidátka na abatyši. Klášter přežíval jen díky vnějším zásahům motivovaným vůlí udržet konvent při životě. Oživení se klášter dočkal, až když byla do jeho čela dosazena bývalá cisterciácká abatyše z Pohledu, Judita Eibenštolerová z Eibenštolu. S rozkvětem rudolfínské Prahy se pomalu začal zotavovat i klášter. Po Juditě převzala pastýřskou berlu dosavadní svatojiřská převorka Žofie, pocházející z jihočeské katolické rodiny Albínů z Helfenburku. Její dědeček Václav byl rožmberským kancléřem od útlého Vilémova dětství až do své smrti v roce 1577. Pro své zásluhy o rožmberský dům byl povýšen do vladyckého stavu³³⁰ a jejího ovdovělého otce Tomáše, doktora práv a rožmberského úředníka, dokonce Vilém prosadil na post olomouckého biskupa.³³¹

Datum úmrtí Žofiiny předchůdkyně není přesně známo, z dochovaného náhrobního kamene je nenávratně setřeno. Literatura tradičně klade Juditinu smrt a Žofiin nástup do úřadu k roku 1600.³³² Klášterní pamětní kniha z roku 1660 uvádí, že Judita zemřela 1. dubna 1600 a že Žofie byla abatyší zvolena 15. srpna 1600.³³³ Rok 1600 je zjevně nesprávný, neboť podle dochovaných klášterních archiválií byla Judita naživu ještě 10. března 1601, Žofie pak poprvé vystupuje jako abatyše 21. května 1601.³³⁴ Samotné datum úmrtí 1. dubna tedy až na rok věrohodné být může. Judita tak nejspíše zemřela 1. dubna 1601. Žofiina volba se však nemohla konat 15. srpna 1601, neboť už v květnu toho roku byla titulovaná abatyší. Čistě

³²⁸ SČ III, č. 78; F. EDELMAYER – L. KAMMERHOFER – M. C. MANDLMAYR – W. PRENNER – K. G. VOCELKA (edd.), *Die Krönungen*, s. 123–124;

³²⁹ Tamtéž, s. 124: „*Alda sy die cron, weil sy ir so lanng auf dem haubt zu tragen zu schwär gewest, abgethon und sy dem obersten lanndtcamerer halten lassen.*“

³³⁰ Antonín RYBIČKA, *Albínové (Bílkové) z Helfenburku*, Památky archaeologické a místopisné XIV, Praha 1889, sl. 19–26, zde sl. 20.

³³¹ Václav BŘEZAN, *Životy posledních Rožmberků I*, Praha 1985, s. 271.

³³² Srov. J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 107.

³³³ AHMP, Sběrka rukopisů, sign. 7875, p. 4.

³³⁴ NA, AZK, ŘB sv. Jirí, inv. č. 2572, f. 257 a 258.

hypoteticky by snad šlo uvažovat o tom, že autor pamětní knihy v případě Žofiiny volby zaměnil měsíc *Aprilis* za *Augustus*. Hammerschmid, který z pamětní knihy přebírá výše zmíněné datum volby 15. srpna 1600, pak uvádí, že slavnostní předání odznaků její moci (zejména koruny a pastýřské berly) – tyto „korunovace“ abatyši jsou pro svatojiřský klášter doloženy v 17. a 18. století – se konalo v roce 1601 na svátek Nejsvětější Trojice, tedy v neděli 17. června 1601.³³⁵ Tento Hammerschmidův údaj je možné považovat za věrohodný.

4.5 Žofie Albínka z Helfenburku a korunovace její doby

Žofie Albínka z Helfenburku jako abatyše zažila celkem tři korunovace královen. Zúčastnila se však jen první a třetí z nich. Tou druhou byla korunovace Alžběty Stuartovny, manželky Fridricha Falckého, jež se odehrála ve čtvrtek 7. listopadu 1619, pouhý rok před bělohorskou bitvou. Nekatoličtí stavové při této protestantské korunovaci přítomnost nejvýznamnější představitelky katolického duchovenstva v Čechách nejspíše rádi oželeli.³³⁶

4.5.1 Korunovace roku 1616

První korunovace, které se Žofie zúčastnila, byla korunovace Anny Tyrolské, manželky císaře Matyáše, 10. ledna 1616. V souvislosti s přípravami korunovace se zachovalo vzácné osobní svědectví jednoho z aktérů slavnosti. Adam mladší z Valdštejna si do deníku zapsal, že dva dny před korunovací 8. ledna „*se sněm začal i taky dokonat a byla koruna ven vyndána v kaple svatého Václava. Její Milost císařová ráčila jíti do kapli svatého Václava a tu ráčila koštovati koruny český na hlavu, já jsem ji Její Milosti třikráte na hlavu vstavil při přítomnosti nejvyšších pánů ouředníků a jinejho drahně osob.*“³³⁷ Popis zkoušení koruny trochu nabourává tradiční představu o posvátnosti a nedotknutelnosti svatováclavské koruny. To ovšem není jediné, co čtenáře těchto řádků může udivit. I když je třeba mít na paměti, že záznamy Valdštejnova deníku jsou silně zaměřeny na osobu jeho autora, přesto překvapuje, jaká role Valdštejnovi při zmíněném zkoušení koruny připadla. Třikrát ji položil císařovně na hlavu. Proč on? Proč ne arcibiskup nebo nejvyšší purkrabí? Vždyť Valdštejn nebyl jedním z korunátorů. A byl sám? Škoda, že nezaznamenal, zda se tohoto „nacvičování“ neúčastnila i svatojiřská abatyše. Částečné vysvětlení podává popis Anniny

³³⁵ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 111: „*sequenti annô 1601. in festo SS. Trinitatis in praesentia magnae Nobilitatis, Principali coronâ, & pedo fuit dignata.*“

³³⁶ Srov. P. SKÁLA ZE ZHOŘE, *Historie česká*, ed. P. Janáček, s. 213–215.

³³⁷ M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (edd.), *Deník*, s. 241–242.

korunovace vydaný téhož roku Jiříkem Závětou ze Závětic – Adam mladší z Valdštejna byl totiž z titulu nejvyššího hofmistra Království českého hlavním organizátorem slavnosti.³³⁸

Podle instrukce ke korunovaci v roce 1627 se musí „*časně ty osoby, kderěz při korunování sloužiti mají, napomenouti, a ti, ježto při Jeho Velebnosti dvoře com[m]ando mají, jako i nejvyšší landhoffmistr království tohoto, každý svým, co oni činiti, den před tím [...] věděti dáti mají.*“³³⁹ V německy psané klášterní kronice z 18. století se dochoval přepis, či spíše německý překlad takového povolání ke korunovaci, které před korunovací Anny Tyrolské obdržela abatyše Žofie Albínka. Císař Matyáš v něm abatyši vyzývá, aby se korunovace zúčastnila „*podle starobylého obyčeje a na základě obdržených privilegií,*“ tedy, aby se „*uvedeného dne velmi brzy odebrala se svými dvěma klášterními pannami do kostela sv. Víta a tam vykonala svůj náležitý úřad.*“³⁴⁰ V roce 1616 tedy ani samotný panovník nepochyboval o existenci privilegií, která abatyši opravňovala k účasti na korunovačním rituálu. Tento list navíc zmiňuje další dvě svatojiřské benediktinky, které měly svou představenou do katedrály doprovodit. Jistě se nejednalo o žádnou Matyášovu inovaci, vyžadování přítomnosti ještě dalších řeholnic kromě abatyše se muselo zakládat na existující starší tradici. O té ovšem mlčí jak Karlův korunovační řád, tak jiné starší popisy korunovací. Jen v jednom z popisů korunovace Marie Španělské z roku 1562 se objevuje „*ein Schwester*“, záhadná postava, která by mohla představovat řeholnici z nedalekého kláštera.³⁴¹ Můžeme s jistotou předpokládat, že abatyši obvykle doprovázela převorka kláštera, po abatyši nejdůležitější žena konventu.

³³⁸ „[...] i také jisté osoby, jak duchovní, tak i světské, kteříž témuž korunování přítomní býti, aneb jaké dědičné ouřady na sobě měli, k tomu se povolali. Nicméně, mezi tím časem i jiné věci k takovému slavnému korunování náležité a potřebné (vedle nařizování toho všeho od nejvyššího pana hoffmistra Království českého, toho času urozeného pána pana Adama z Valdštejna na Hrádku nad Sázavou, Lovosicích a Hustopečech, J[eho] M[ilosti] C[ísařské] raddy a komorníka) hotovené byly.“ J. ZÁVĚTA ZE ZÁVĚTIC, *Korunovánj*, s. p.

³³⁹ AHMP, sbírka rukopisů, sign. 8304, s. p.

³⁴⁰ NK XVI B 2/3, f. 36v–36r: „*Der Hochwürdigem firstin und Jungfrauen Sophia Albinka von Helfenburg, Abbtissin des firstlichen Klosters Sanct Georgii ob dem königlichen Prager Schloß. Ihr Mayestät Romischer Kayser wie auch zu Hungarn und Böheim König, unser allergnädigster herr, der hochwürdigem firstin, Abbtissin des Klosters bey S. Georgii ob dem Königlichen Prager Schloß zu wissen, wie es auch Ihr firstlichen gnaden schon zu vor durch die Publicirte Patenten wird bewust seyn, daß den Sonntag nach dem fest der heiligen dreÿ königen die Coronation Ihre Mayestät der Kayserin, wie auch zu Hungarn Königin soll vorgehomen werden. Also ist dem, daß Ihre Firstliche Gnaden dem uralten Gebrauch und ertheilten Privilegien nach, sich auch bey solcher Crönung fünden lassen, und was Ihr dem uralten gebrauch nach gebühret, von Ihrer Person darbey vorrichtn. Derohalben werden Ihre firstliche gnaden Sich den obernannten tag in die Kirchen S. Viti mit Ihren zweyen Kloster=Jungfrauen, aufs zeitlichste verfügen und alldorten Ihr gebührliches Amt zu verrichten wissen. Wessentwegen Ihr Kayserliche Majestät werden der firstlichen Abbtissin mit Kayserlichen und Königlichen gnaden jederzeit gewogen bleiben.*“

³⁴¹ „*Hiebei zu merken, dass die Abtissin die Kunigin albegeen geführt und neben ihr geblieben, der Hofmeister und sonst auch ein Schwester auf sie gewart haben, anders Frauenzimmer, frembde Frauen und Jungfrauen auf der Parkirschen und noch zweien beigemachten Pinen gleicher Höhe wieder wie vorigs Tags gestanden.*“ SC III, č. 78, s. 154.

Závěta nám umožňuje si vytvořit velmi ucelenou a podrobnou představu o průběhu celého obřadu i o tom, jaké úkoly během něho abatyši připadly. S abatyši se samozřejmě počítalo, proto pro ni byla u oltáře, za trůnem pro královnu a sedátky pro „*dva biskupy, jakožto Její Milosti asistenty neb přistojící*“, připravena „*ještě jedna taková nízká stolice, též kobercem červeným a zlatem protkávaným [obestříná]*“ a u ní další „*obdýlné stolice*“ pro manželky zemských úředníků.³⁴²

Anna Tyrolská se do katedrály vydala ráno z Nového královského paláce v průvodu s nejvyššími zemskými úředníky. Potom ráčila „*po bílém a červeném sukně až k kaple sv. Václava jíti, a tu osvícené a nábožné panně, panně Žofii Albince z Helfenburgku, kněžně a abatyši klášterův sv. Jiří na Hradě pražském a sv. Ducha v Starém Městě pražském, kteráž před dotčenou kaplou na Její Milost se dvoumi téhož řádu pannami, totiž pannou Annou Hrachovcovou, převorou téhož kláštera, a pannou Rozinou Preklovou z Proksdorffu očekávala, ruky podati. A hned potom do též kaply,*“ kde zatím oba karlštejnští purkrabí, hejtman Pražského hradu a karlštejnský děkan „*byvše tam zavření*“ hlídali královskou korunu, za „*nejvyšším panem hoffmistrem téhož království vjíti ráčila. Za Její Milostí tam předně dotčená panna kněžna toliko sama, bez již jmenovaných svých panen,*“ vešla a za ní teprve paní manželky nejvyšších zemských úředníků. „*Její Milost pak císařová tam před oltářem sv. Václava kleknouti, se modliti a potom do stolice aksamitové červené, jenž uprostřed kaply stála, posaditi ráčila. Za Její Milostí císařovou tolikéž dotčená panna kněžna klečela a potom pak při stolici Její Milosti se postavila a vinš svůj pokorný učinila.*“

Do tohoto okamžiku byla svatojiřská abatyše bez korunky, teprve ve svatováclavské kapli jí „*nejvyšší paní kancléřová Království českého*“, Polyxena Lobkovicová z Pernštejna, vsadila údajně podle „*starobylého spůsobu*“ na hlavu korunu „*knížetci zlatou, kamením drahým a perlami okrášlenou*“. Je to poprvé, co se o takovém obřadu dozvídáme, těžko se dá proto posoudit věrohodnost Závětovy informace, že se jednalo o starobylý zvyk. Na základě ní však můžeme předpokládat, že podobné „*korunování*“ abatyše proběhlo už pravděpodobně i při předchozích korunovacích (přítomnost abatyše s korunou na hlavě je poprvé zaznamenána v roce 1527).

Poté, co do katedrály dorazil i císař Matyáš, se ze sakristie vydal průvod nejvýznamnějších představitelů katolického duchovenstva (včetně opatů a představených velké části českých klášterů) směrem ke svatováclavské kapli, kde pražský arcibiskup Jan Lohelius uvítal císařovnu modlitbou. Pak se celé procesí odebralo k hlavnímu oltáři. Za

³⁴² Není-li uvedeno jinak, pocházejí následující citace z nepaginovaného tisku J. ZÁVĚTA, *Korunování*.

duchovenstvem byly v průvodu nesený korunovační klenoty, za nejvyšším purkrabím Adamem ze Šternberka nesoucím korunu šla císařovna doprovázená dvěma biskupy, vídeňským a pětikostelským,³⁴³ za nimi šla svatojiřská abatyše Žofie Albínka „*sama jediná pod korunou*“ a za ní následovaly „*nejvyšších pánův ouředníkův zemských paní manželky*“. Přímo k oltáři Annu Tyrolskou dovedli zmínění dva biskupové, ale je následovala i abatyše. Pak císař Matyáš v souladu s Karlovým korunovačním řádem požádal arcibiskupa, aby jeho manželku korunoval.

Závěta píše, že císařovna byla během přesunů od oltáře k trůnu a obráceně vedena oběma biskupy a zdůrazňuje, že ji „*také i po všecken ten akt panna kněžna vždycky následovala*“. Při litaniích například z obou stran vedle Anny klečeli její dva biskupští asistenti, za ní pak klečela kněžna abatyše. Abatyše začala hrát aktivnější roli při královském pomazání. Anna byla od arcibiskupa pomazána svatým olejem na pravé ruce a mezi lopatkami, „*jsoucí ku pomazání k tomu od panny kněžny hotovená*“. Po vykonání tohoto aktu „*panna kněžna z těla Její Milosti olej ten posvátný bavlou setřela*“ a po další modlitbě královnu nejvyšší hofmistr doprovodil za hlavní oltář, „*kdež všecko obestřeno bylo, [...] kdežto již jmenovaná panna kněžna z těla Její Milosti týž ten olej posvátný dokonce soli a žemličkou setřela, a potom bavlou vysušujíc, když Její Milosti zase jak okolo rukou, tak i okolo hrdla zapnula*“. Při korunovaci krále bývalo osušování úkolem dvou asistujících biskupů, tzv. duchovních asistentů.³⁴⁴ Bylo však společensky nepřijatelné, aby královnu osušovali muži. Díky tomu se tohoto úkolu mohla ujmout svatojiřská abatyše, a zařadit se tak po bok biskupů jako další královnina „*duchovní asistentka*“.

Pak byla královna biskupy a nejvyšším hofmistrem opět přivedena před oltář a poklekla. „*Dotčená pak panna kněžna vzavši z oltáře korunu, ji nadepsanému nejvyššímu purkrabímu pražskému podala, a on panu arcibiskupu do rukou dal*“. Purkrabí se pak otázal kolemstojících stavů, zda je jejich vůle královnu korunovat, načež oni zvolali, že „*jest, jest, jest*“. „*A tak hned na to jich ohlášení pan arcibiskup spolu s pannou kněžnou a dotčeným panem purkrabím pražským na hlavu Její Milosti korunu českou vstavil s zříkáním k tomu od pana arcibiskupa řeči této: Accipe coronam regalis excellentiae [...]*“ Poté abatyše vzala z oltáře i zlaté jablko, které podala nejvyššímu sudímu, a žezlo, jež podala nejvyššímu písaři. Ti tyto klenoty dále předali arcibiskupovi, který je s požehnáním sám vložil do královniných rukou.

³⁴³ P. SKÁLA ZE ZHOŘE, *Historie česká*, ed. K. Tieftrunk, 1. díl, s. 360.

³⁴⁴ Ke korunovaci Matyáše v roce 1611 srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace*, s. 97.

Po předání insignií měla být královna dovedena na trůn, což byl okamžik, kdy účast abatyše zaznamenává už Karlův korunovační řád. Konkrétní realizace v roce 1616 vypadala následovně: „*Po vykonání těchto ceremonií Její Milost pod korunou, nesoucí v rukouch jablko a sceptrum, zase k svému majestátu od biskupův a panny kněžny, kteráž za Její Milostí šla, doprovozená býti a v něm státi ráčila.*“ Před zpěvem *Agnus Dei* si císařští manželé sundali koruny. Anně českou korunu sňal nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic společně se svatojiřskou abatyší, a pak ji sám ve stoje držel vedle královnina trůnu. Závěta pak píše, že Anna přijala „*velebnou Těla Páně svátost*“. Zda však skutečně přijímala jen „pod jednou“ (bez kalicha), není jisté. Stejnou větu napsal Závěta i v popisu Matyášovy korunovace. Dobová svědectví ohledně této otázky se ale zásadně různila. Jako by přítomní svědkové viděli panovníka přijímat svátost oltářní právě v té podobě, jak si to sami přáli.³⁴⁵

Po skončení mše se slavnostní průvod ubíral z katedrály do královského paláce, kde se měla konat hostina. Anna Tyrolská šla „*pod korunou českou, v pravé ruce sceptrum a v levé jablko [...], jsoucí od dotčených dvou biskupův a od panny kněžny, jenž za Její Milostí šla, až k dvěřům kostelním doprovozená.*“ Tato Závětova zmínka přesně vymezuje moment, kterým končila úloha svatojiřské abatyše během korunovačních slavností. Stejně jako její korunovační „vystoupení“ začalo u vchodu do katedrály, na stejném místě i skončilo. Na korunovační hostině se svatojiřská abatyše na rozdíl od pražského arcibiskupa nikdy neobjevila. Neobvyklá byla už samotná účast abatyše a jejích dvou spolusester na církevním obřadu, který se konal mimo klášterní klauzuru, o to nepředstavitelnější by byla účast na světském hodování, vždyť na rozdíl od mnoha opatů se korunovací účastnila „*pro své důstojenství*“ jen jediná abatyše, abatyše svatojiřská.

Těmto vývodům však, zdá se, odporuje vyprávění klášterní kroniky z roku 1660, podle níž Anna abatyši „*po korunování k sobě se dvěma pannami duchovními k tabuli pozvala*“.³⁴⁶ Jelikož ale jejich přítomnost na korunovační hostině dobovými prameny doložena není, můžeme o věrohodnosti této pozdní zprávy pochybovat, případně pod onou tabulí nemusíme rozumět přímo korunovační hostinu, nýbrž nějaké jiné, pozdější neveřejné stolování.

Zbožná císařovna během pražského pobytu nezapomínala na návštěvy řeholních domů. Klášterní pamětní kniha z roku 1660 bez uvedení dat zdůrazňuje, že „*sama potomně taky dotčená královna česká a císařovna římská osobně v klášteře svatého Jiří s pannou*

³⁴⁵ K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace*, s. 100.

³⁴⁶ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7875, p. 4.

kněžnou klášterskou dvakrát jedla při přítomnosti všech duchovních panen sester“.³⁴⁷ Na jiném místě knihy se však dozvídáme, kdy přesně Anna navštívila přinejmenším konventní kostel. Poprvé to bylo během Annina prvního pobytu v Čechách mezi 30. lednem a 19. březnem 1612.³⁴⁸ Tehdy se v neděli 19. února 1612 zúčastnila „vejlování“ (z latinského *velatio*, tj. obřad, při němž benediktinka s již složenými sliby přijímá od biskupa černý závoj na znamení celoživotního zasvěcení Kristu) svatojiřské benediktinky Roziny Preklové z Prokšdorfu, rodačky z pražských Hradčan,³⁴⁹ tedy té řeholnice, která o čtyři roky později doprovodila spolu s převorkou Annou abatysi Žofii ke korunovaci královny Anny. Proč byla tímto úkolem při korunovaci poctěna právě Rozina, přestože v klášteře žily „služebně“ starší a zasloužilejší řeholnice? Souviselo to s královninou účastí na její velaci? Podruhé Anna klášter navštívila nejpozději 10. listopadu 1616, kdy se zúčastnila obláčky vedené pražským arcibiskupem Janem Lohelem na svátek Přenesení svaté Ludmily, při níž řeholní roucho přijaly čtyři mladé ženy.³⁵⁰

Korunovace Anny Tyrolské se týká jediné mně známé zobrazení korunovace české královské manželky, na němž můžeme zároveň nalézt svatojiřskou abatysi. V porovnání s obrazy korunovací králů jsou vyobrazení konkrétních korunovacích královen mnohem vzácnější – vedle několika zpodobnění vůbec poslední korunovace české královny v roce 1836 existuje nejspíše jen tento mědiryt korunovace Anny Tyrolské. Byl však zhotoven až více než celé století po této události, pro druhé vydání Khevenhüllerových *Annales Ferdinandeí* v roce 1723.³⁵¹ Mědiryt s názvem „*Der Römischen Keyserin Annae Krönung Zur Königin in Böhmen*“ zachycuje moment vlastního pokládání koruny, která ovšem skutečnou podobu té svatováclavské odráží jen vzdáleně. V souladu se Závětovým svědectvím se jí dotýkají tři osoby – arcibiskup, abatysa a purkrabí. Přes ně pak trochu zvláště natahuje ruku jiný šlechtic. Svatojiřská abatysa oděná v řeholním hábitu má na hlavě ozdobu okrouhlého tvaru, která nepochybně reprezentuje knížecí korunu svatojiřských abatysí, ačkoli ji příliš nepřipomíná. Dvě řádové sestry, které do katedrály svou představenou doprovázely, bychom na vyobrazení hledali marně. Tento obraz je ovšem nutné pojímat jako uměleckou představu o podobě obřadu, nikoli jako autentické svědectví. To potvrzuje fakt, že v popisku je událost nesprávně datována už do roku 1611, kdy byl korunován Annin

³⁴⁷ AHMP, Sběrka rukopisů, sign. 7875, p. 4.

³⁴⁸ Srov. M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (edd.), *Deník*, s. 192–193.

³⁴⁹ AHMP, Sběrka rukopisů, sign. 7875, p. 85r.

³⁵⁰ Tamtéž, p. 85v–86v.

³⁵¹ F. Ch. KHEVENHÜLLER, *Annales Ferdinandeí* [...], p. 470. Viz obrázek v příloze na s. XXIII.

manžel Matyáš. Jelikož předlohy korunovačních obřadů po Evropě často kolovaly, vycházel i tento mědiryt ze starších vzorů, zjevně z vyobrazení české korunovace Ferdinanda II.³⁵²

4.5.2 Korunovace roku 1627

Druhou a poslední korunovací, které se Žofie Albínka z Helfenburku zúčastnila, byla vůbec první pobělohorská korunovace v neděli 21. listopadu 1627, kdy byla korunována druhá manželka Ferdinanda II. Ze svatojiřské klášterní knihovny se dochoval česky psaný rukopis obsahující plánovaný scénář Eleonořiny korunovace, sepsaný v říjnu 1627, měsíc před korunovací.³⁵³ Plán korunovace české královny se do kláštera dostal jistě v souvislosti s účastí abatyše na korunovačním obřadu, na druhou stranu je zřejmé, že jeho text nebyl primárně určen pouze svatojiřské abatyši. Nelze jej označit za žádný návod pro abatyši, protože se popis na její úlohu nijak zvlášť nesoustředí.

Eleonořina korunovace měla proběhnout velice podobně jako korunovace Anny Tyrolské. Pro abatyši bylo opět připraveno místo za královním trůnem.³⁵⁴ Abatyše měla „*spolu s dvěma jinými s kůru pannami čekati*“ před svatováclavskou kaplí a pak podat „*Její Velebnosti ruku*“. Které chórové sestry abatyši doprovodily, nevíme. Téměř s jistotou však můžeme tvrdit, že jednou z nich byla stále žijící převorka Anna Hrachovcová, která se již zúčastnila i korunovace Anny Tyrolské.³⁵⁵

Oproti roku 1616 už klenoty ve svatováclavské kapli nestřežili karlstějští purkrabí, s jejichž funkcemi pobělohorské poměry již nepočítaly.³⁵⁶ Poté, co královna vejde do kaple, poklekne k modlitbě a za ní i abatyše, a „*když se Její Velebnost usadí, panna abbatyše jí štěstí vinšovati bude*“. Stejně jako je doloženo v roce 1616, šla v průvodu z kaple k hlavnímu oltáři abatyše „*pod korunou svou*“ za královnou a jejími dvěma duchovními asistenty, a stejně tak tuto trojici následovala při všech obřadech před hlavním oltářem v chóru.³⁵⁷

³⁵² „*Eigentliche abbildung wie Kayß Mayt Ferdinandus Secundus den 21 Iunii 1617 zum Böhmischem König gekrönt worden zu Praag*“ in: Michael Caspar LUNDORP, *Österreichischer Lorberkrantz Oder Kayserliche Victori [...]*, Franckfurt am Mayn: Erasmus Schönwetter – Johann Theobald Kempffer, 1627, p. 22.

³⁵³ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 8304 s názvem: „*Popis ceremonii, kderěz se při korunování královny české zachovávají*“, s. p.: „*Jakož jest Jeho Císařská M[il]ost, náš nejmilostivější pán, toho dokonalého oumyslu 21. příštího měsíce, Novembris, léta 1627., korunování Její Velebnosti římské císařovny, paní naší nejmilostivější, za královnu českou před sebe vzíti [...]*.“

³⁵⁴ Tamtéž: „*Římské císařovny trůn opět pod nebesy právě proti velkému oltáři se vystaví a vedle toho dvě nižší stolice po každé straně pro dva pány biskupy, jakožto Její král[ovské] Velebnosti assistenty. Pak za Její Veleb[nosti] trůnem na pravé straně ještě jiná stolice pro pannu abbatyši kl[áštera] sv. Jiří na Hradě pražském postavena býti má.*“

³⁵⁵ Zemřela 15. června 1634 ve věku 67 let. Srov. AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7875, 83v.

³⁵⁶ „*Brzy potom Její Velebnost do kaple vejde, kdež pod uvarováním koruny a klenotův místo těch prve bývalých dvou purkrabí karlstějnských dva soudce zemské nařídí, jimž též hejtmán zámecký spolu s jedním duchovním s zdejších prelátův připojen býti má.*“ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 8304, s. p.

³⁵⁷ Beckovský tuto část obřadu popisuje následovně: „*Když císařovna Marie Anna [správně Eleonora] pod drahý nebesa k svému trůnu vstaupila, císař před velkým oltářem stoje v svém trůnu pod nebesy žádal, aby*

Podrobněji je v této zprávě popsán obřad pomazání. Nejvyšší zemský komorník měl přinášet a odnášet zlatohlavový polštář, na němž měla královna klečct. Královnin oděv pak od „*abbatyše a nejvyšší paní komorníkovy zemsky, spolu s jednou Její Velebnosti komorní slečnou okolo pravé ruky a hrdla se otevře a k pomazání přihotová. A na to pan arcibiskup předně na pravé ruce, kde se svírá, a potom na bedrách svatým olejem Její Velebnost pomáže.*“ Po pronesené modlitbě „*Její Velebnosti od panny abbatyše svatý olej z bavlnou se utře*“. Po další modlitbě „*Její Velebnost až na místo, kderěz za oltářem zastřené bude, doprovodí, kdež panna abbatyše Její Velebnosti ten svatý olej z jejího těla z solí a žemličkou odmeje a z bavlnou vosuší. A jak Její Velebnost okolo ruky a hrdla paní nejvyšší komorníková zemská spolu s Její Velebností jednou komorní slečnou přioděje, povedou ji její assistentové k oltáři.*“

Závažná změna oproti předbělohorským korunovacím nastala v okamžiku těsně před korunováním: „*Ačkoliv prve pan nejvyšší purgkrabí k stavům mluvíval, však nyní víc mluvíti nebude.*“ České království se stalo habsburskou dědičnou zemí a na souhlas jeho stavů s přijetím nové královny, respektive krále, se už nikdo ptát neměl. Manželka nejvyššího zemského komorníka má potom aksamitovou čepičkou přikrýt královninu hlavu, „*a hned na to pan arcibiskup spolu s pannou abbatyší a panem pražským nejvyšším purgkrabím Její Velebnosti českou korunu na hlavu postaví*“. Adam mladší z Valdštejna se tak nakonec díky dosažené funkci nejvyššího purkrabí dočkal, že korunu královně vstavil nejen nanečisto, jako se tomu stalo při korunovačních přípravách v lednu 1616, ale i během samotného oficiálního obřadu. Podle Beckovského pozdního svědectví společně s výše zmíněnými osobami přiložili ruku k dílu i oba duchovní asistenti.³⁵⁸ Hodné pozornosti je i to, že pozdější německý spis o českých korunovacích z roku 1723 uvádí svatojiřskou abatyši jako jedinou koronátorku.³⁵⁹

Po korunování následovalo předání jablka a žezla podle obvyklého způsobu a s královskými insigniemi pak byla královna oběma asistujícími biskupy a svatojiřskou

manželka jeho, císařovna římská, na království české korunována byla, která také ihned, jak se on císař do svého trůnu posadil, od svých dvou biskupův, také i od kněžny abatyše svato-Jiřské k oltáři doprovázena, od kardinála z Harrachu, arcibiskupa pražského, olejem svatým pomazána, za velký oltář vedena, kdež v místě schválně k tomu přihotoveném do jiného oděvu se oblékla a do svého trůnu zase doprovázena byla.“ J. BECKOVSKÝ, *Poselkyně II/3*, s. 41–42.

³⁵⁸ „*Po epistole císařovna k velkému oltáři přikleknau, korunau českau korunována byla (tu korunu nad její hlavou držel on kardinál, dva přistojící biskupové, abatyše kláštera u sv. Jiří na hradě pražském a nejvyšší purgkrabí pražský) a královské majestáty, totiž sceptrum a zlaté jablko do svých rukau ona císařovna vezmauc, zase od oltáře do svého trůnu dovedena byla.*“ Tamtéž, s. 42.

³⁵⁹ „*Nach der Epistel seyn Ihro Majestät die Käyserin wieder zum Altar geführt, und von der Gefürsteten Aebtissin bey St. Georgen gecrönt, und mit den königlichen Regalien begabt, dann wiederumb zu der Session geführt.*“ *Das Königliche Böhmische Crönungs-Ceremoniel*, s. 194–195.

abatyši dovedena k trůnu. Za zpěvu *Te Deum laudamus* předala královna žezlo a jablko příslušným zemským úředníkům – nejvyššímu písaři a nejvyššímu sudímu. Po ofertoriu oba císařští manželé měli odložit i koruny. „*Pan nejvyšší komorník pak zemský s pomocí panny abbatyše král[ovskou] korunu a nejvyšší komorníková zemská tu pod ní mající axamitovou čepičku z Její C[ísařské] M[il]osti hlavy přijmou, a tu na levé straně v rukouch zanechá.*“ Po skončení mše opouštěl katedrálu průvod podle přesně určeného pořádku. Po trubačích a bubenících, královské rodině, vyslancích a českých zemských úřednících má po nejvyšším hofmistrovi s hůlkou v ruce následovat korunovaná královna ozdobená všemi odznaky nabyté moci (korunu ji tentokrát nasadil asi jen nejvyšší komorník). Za ní pak měli jít vedle svatojiřské abatyše oba asistující biskupové. Tito tři podle instrukce královnu „*až ke dveřím kostelním doprovodí*“.

Mši celebroidal pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu, pro něhož to byla korunovační premiéra. Harrach kromě tří českých králů korunoval ještě jednu českou královnu v roce 1656. Tehdy už ovšem byla Žofie Albínka z Helfenburku dávno po smrti. Kardinál Harrach si do svého diáře poznamenal, že zemřela 15. prosince 1630, slovy: „*È morta la badessa di S. Giorgio.*“³⁶⁰ Toto datum úmrtí potvrzuje jak její náhrobek, tak nekrologické přípisky ve dvou svatojiřských kalendářiích.³⁶¹ Harrach po Žofiině smrti stačil ještě za svého života postupně potvrdit celkem pět jejích nástupkyní. Jednou z nich se v lednu roku 1642 stala i Justýna Anna Ettlová z Rosenfesu, jež se v roce 1656 zúčastnila korunovace české královny Eleonory, toho jména druhé.

4.6 Justýna Anna Ettlová a korunovace v roce 1656

Třetí manželka císaře Ferdinanda III. byla korunována 11. září 1656.³⁶² Vzácnou poznámku o korunovaci učinil do svého deníku čelný aktér ceremonie, samotný konsekrátor kardinál Harrach. Je hodné povšimnutí, jakou pozornost Harrach ve své poznámce věnuje svatojiřské abatyši; jako by se korunovace týkala především jí: „*Dnes se konala korunovace Její Milosti císařovny, která proběhla tak dobře, že ačkoli začala až v devět hodin, již v jedenáct skončila. Abatyše od sv. Jiří při tom pilně zastávala svůj úřad, a se svou korunou na hlavě, vedle kardinála a nejvyššího purkrabí pomohla Její Milosti nasadit českou*

³⁶⁰ K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien*, Band 2: Diarium 1629–1646, s. 21.

³⁶¹ I. BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika*, s. 17; NK XIII B 9, NK XXIII D 155.

³⁶² Beckovský později průběh ceremonálu úsporně shrnuje do jedné věty: „*tam dle starobylé zvyklosti českou korunou císařovna byla korunována, kterou jí na hlavu vstavil kardinál arcibiskup pražský hrabě z Harrachu, také kněžna abatyše kláštera sv. Jiří a řádu sv. Benedikta v tom hradu pražském i nejvyšší pan purkrabí pražský.*“ J. BECKOVSKÝ, *Poselkyně* II/3, s. 433.

královskou korunu.“³⁶³ Možná by se dalo na základě kardinálova svědectví uvažovat o tom, že hlavní korunátorkou byla vlastně abatyše a že Harrach a Martinic jí při aktu korunování spíše jen asistovali. Natolik jednoznačný však tento pramen není. O to jednoznačnější je zápis pamětní knihy svatojiřského kláštera pocházející z roku 1660, tedy z doby časově velmi blízké této korunovaci, který zpětně o Žofii Albínce z Helfenburku vypovídá, že „dvě královny české korunovala“.³⁶⁴

Stejně jako z korunovačního roku 1616 se i z roku 1656 dochovalo pozvání ke korunovaci adresované svatojiřské abatyši. Oba texty jsou totožné, liší se jen konkrétní údaje jako jméno abatyše a data. Povolání ke korunovaci bylo abatyši zasláno 7. září 1656, čtyři dny před korunovaci. Jeho text se zachoval ve dvou verzích – německou variantu otiskl v rámci své práce o historii svatojiřského kláštera Jan Florián Hammerschmid,³⁶⁵ český opis se nachází v rukopise založeném abatyší Kateřinou Febronii Šmídovou k opisování památných písemností kláštera.³⁶⁶

Zajímavé je, že toho roku stále ještě žila Rozina Preklová z Prokšdorfu, jedna z účastnic korunovace Anny Tyrolské. Když po boku abatyše Žofie Albínky z Helfenburku a převorky Anny Hrachovcové vstupovala v roce 1616 do katedrály, bylo jí třicet let, nyní v sedmdesáti letech do vyzdobené katedrály vstoupila znovu po boku abatyše Justýny, neboť

³⁶³ „Heint ist ihr Mayestet der Khaiserin crönung gehalten worden, welche so woll abgangen, das obwoll wier erst umb 9 angefangen, solche doch schon umb 11 vollendet worden. Die abtiffin von S. Geörgen hatt ihrem ambt darbei fleißig abgewartet, und mitt ihrer cron auf den haut, neben den cardinal und dem obrist burgrafen ihr Mayestet die behemische khönigliche cron helfen aufsetzen.“ K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien*, Band 6: Tagzettel 1655–1660, s. 218.

³⁶⁴ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7875, p. 4.

³⁶⁵ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 115: „Ihro Majestät Römischer Kayser wie auch zu Hungarn und Böhheim König, unser allergnädiger Herr, der Hochwürdigén Fürstin und Jungfrauen Annae Etlingerin von Rosenfels, Fürstin, Abtiffin deß Closters bey S. Georgij ob dem Königlichen Prager Schloß zu wissen, wie es auch Ihro Fürstlichen Gnaden schon zuvor durch die Publicirte Patenten wird bewust seyn, daß den Eylfften dieses Monaths die Coronation Ihro Majestät der Käyserin wie auch zu Ungarn Königin soll vorgenommen werden. Also ist an dem, daß Ihro Fürstliche Gnaden, dem uralten Gebrauch und ertheilten Privilegien nach, sich auch bey solcher Coronation finden lassen, und was Ihr dem uralten Gebrauch nach gebühret, von ihrer Person darbey verrichte. Derohalben werden Ihro Fürstliche Gnaden sich den obernennten Tag in die Kirchen St. Veits, mit Ihren zween Closter=Jungfrauen, auffß zeitlichste verfügen, und alldorten ihr gebührlisches Amt zu verrichten wissen. Wessentwegen Ihro Käyserliche Majestät werden der Fürstlichen Abtiffin mit Käyserlichen und Königlichen Gnaden jederzeit gewogen bleiben. Decretum per Imperatoriam Regiamque Majestatem in Consilio Bohemico Pragae die 7. Mensis Septembris, Anno Domini 1656.“

³⁶⁶ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 2246, f. 69r: „Jeho Milost římský císař, též uherský a český král, pán nás všech nejmilostivější, ráčí vysoce velebné kněžně a panně Justýně Anně Ettlince z Rozenfelzu, abbatyši knížecího kláštera svatého Jiří na Hradě pražském, ve známost uvozovati. Jakož Její knížetci Milosti prv z publicovaných patentův vědomé jest, že jedenáctého dne tohoto měsíce korunování Její císařské Milosti, královny uherské, předsevzaté a konané býti má. Jsouce pak na tom, aby její knížetci Milost, dle starobylého řádu a privilejí nadaných, při takové coronati se najíti dáti, a co dle starobylého obyčeje přináleží, při tom od osoby své konati ráčila. Pročež Její knížetci Milost se v kostele svatého Víta téhož dne spolu se dvěma pannami téhož kláštera a řádu, co nejdříve najíti dáti, a tu povinnost svou vykonávati věděti bude, vedle čehož Jeho Milost císařská Její Milosti panně kněžně milostí svou císařskou a královskou nakloněna býti ráčí. Decretum per Imperatoriam Regiamque Majestatem in Consilio Bohemico Pragae, die 7. Mensis Septembris Anno Domini 1656.“

již od roku 1636 zastávala úřad převorky.³⁶⁷ Její životní osud, pozoruhodný už tím, že v klášteře vyrůstala od svých čtyř let, dokresluje dovětek v pamětní knize kláštera: „*Chtěli ji dvakrát za abatyši voliti, ale ona s pokory svoliti nechtěla a s pláčem odpírala.*“ Zemřela 10. ledna 1659 ve věku 73 let a ještě před svou smrtí stačila slavnostně obnovit řeholní sliby, v připomínce před padesáti lety vykonané profese.³⁶⁸

O generaci mladší abatyše Justýna Anna převorku Rozinu dlouho nepřežila. „*Prací a starostmi vyčerpána, onemocněla.*“³⁶⁹ Dne 30. ledna 1659 navštívil kardinál Harrach klášter kvůli přípravám na chystanou oblačku, a aby s abatyší projednal okolnosti volby nové převorky po nedávno zemřelé Rozině Preklové. Harrach si toho dne do deníku poznamenal: „*ta dobrá abatyše už úplně hyne, vypadá to, že už nemůže nevydržet dlouho*“.³⁷⁰ Abatyše už na tom byla očividně špatně. Čtvrtý den před smrtí jmenovala novou převorkou Kateřinu Šmídovou, budoucí abatyši. O den později, 10. února, se nechala odnést do kostela, kde vedla oblačku čtyř nových sester a dalším čtyřem spolu s Harrachem předala černý závoj.³⁷¹ Zemřela záhy nato 12. února 1659 ve věku 50 let.³⁷² Harrach si 14. února do deníku poznamenal: „*včera v noci*“, nejspíše ještě 12. února před půlnocí, „*nám náhle zemřela dobrá abatyše od svatého Jiří, poslední ránu jí zasadila nedávná dlouhá ceremonie s oblačkou tolika panen najednou*“.³⁷³ Její tělo bylo po několik dní vystaveno před hlavním oltářem klášterního kostela a ráno 17. února zahájil samotný kardinál Harrach v klášterním kostele pohřební obřady.³⁷⁴

Justýna Anna Ettllová (tehdy zvaná *Ettlinka*) svatojiřské opatství spravovala sedmnáct let a dokázala ho provést těžkým údobím závěru třicetileté války. Hammerschmid dokonce zaznamenává dojemný příběh, jak se v roce 1648 švédští vojáci chystali vtrhnout do kláštera, aby ho vyplenili, abatyše je však zaskočila tím, že jim vyšla – důvěřujíc Bohu –

³⁶⁷ HHStA, ÄZA, karton 5, f. 317v: „[...] *recipit eam abbatissa S. Georgii cum priorissa, et una alia [...]*“

³⁶⁸ AHMP, Sbirka rukopisů, sign. 7875, f. 85r; J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 116.

³⁶⁹ Tamtéž: „*Dein laboribus, & curis fessa, in morbum incidens, quarto die ante obitum suum, Venerabilem Virginem Catharinam Schmidianam Priorissam constituit, quae illi postea successit.*“

³⁷⁰ „*Die guete abtißin gehet schon gar sehr zu grundt, und scheint das sie nicht lang dauren werde khünnen.*“ K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien*, Band 6: Tagzettel 1655–1660, s. 581.

³⁷¹ Tamtéž, s. 585: „*Diesen morgen hatt der cardinal in dem kloster bei S. Geörgen 4 jungfrauen, darunder auch die, so graf Gözin und frau Mäxl hinein befürdert, gewesen, eingekleidet, und 4 anderen den schwarzen weihll gegeben, ein zimlich lange ceremoni, mitt deren wier auch, weill wier etwas spatt angefangen, erst umb halbe zway fertig worden.*“

³⁷² J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 116: „*Tertio die ante mortem curavit se in ecclesiam deportari, & ibi quatuor Virgines vestivit, & quatuor velavit. Post hoc dies vitae suae clausit, annô 1659. die 12. Februarij, aetatis suae annô 50. Regiminis, 17. Religionis, 29. Corpus ejus tribus diebus ante Majus Altare quievit.*“

³⁷³ „*Gestern in der nacht ist unß unversehens die guete abtißin von S. Geörgen dahin gestorben, die neüliche lange ceremoni mitt der einklaidung soviler jungfrauen auf einmall, hatt ihr gleich den lezten truckh gegeben.*“ K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien*, Band 6: Tagzettel 1655–1660, s. 587.

³⁷⁴ „*Heint frühe hatt man der abtißin von S. Georgen angefangen ihre exequien zuhalten, und hatt der cardinal selbst das seelambtt gesungen, sein wider verhofen sehr wenig damas darzue erschinen.*“ Tamtéž, s. 588.

statečně vstříc a svými moudrými slovy je odvrátila od jejich bezbožného úmyslu.³⁷⁵ Když v roce 1654 nechala abatyše Justýna Anna vydat tiskem *Officium B. Mariae Virginis* – soubor modliteb ke každodenní liturgii hodin v klášterním chóru – v předmluvě dedikované kardinálu Harrachovi poznamenala, že onoho osudového 26. července 1648 ustrašené služebnice Páně od barbarských Gótů a Vandalů zázračně zachránil klášterní patron, statečný rytíř sv. Jiří.³⁷⁶ Za kněžny abatyše Justýny Anny byla zahájena barokní proměna klášterního areálu, v níž pak pokračovaly její nástupkyně. Záhy po nástupu do úřadu začala s dílčími opravami konventních budov. Také nechala v konventním kostele upravit kryptu pod hlavním kněžištěm, v níž pak byla sama pohřbena.³⁷⁷ Impulzem k rozsáhlejší přestavbě se stal finanční dar císaře Leopolda ve výši dvou tisíc zlatých, věnovaný v korunovačním roce 1656.³⁷⁸ K západní straně kláštera byl též připojen dům patřící kdysi nejvyššímu písaři a byl přeměněn v rezidenci abatyše.³⁷⁹ Velmi zajímavou informaci přináší Hammerschmid, podle něhož tento dům klášteru darovala na památku své korunovace císařovna Eleonora spolu s krásným rouchem vyšívaným zlatem. Jistým způsobem se tak prý chtěla odvděčit za Justýninu asistenci při obřadu.³⁸⁰

4.7 Poslední korunovace s účastí svatojiřské abatyše

Korunovace manželky císaře Karla VI., Alžběty Kristýny, v roce 1723 byla vůbec poslední korunovací, které se svatojiřská abatyše zúčastnila. Praha nadcházející královskou korunovaci očekávala šedesátým sedmým rokem. V klášteře tehdy už nežila jediná sestra, která by si pamatovala abatyši Justýnu Annu Ettlovou z Rosenfelsu a její slavnou úlohu při korunovaci královny Eleonory v roce 1656. Klášter zažil krátce před korunovačním rokem 1723 úmrtí dvou abatyší. Dne 2. srpna 1720 zemřela Františka Helena Pieroni de Galliano,

³⁷⁵ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 114: „*Annò Regiminis illius Sexto, hoc est annò 1648. dum ab incurso Svecico Pragam irruente Monasterium nefariè expilari tentaretur, illa audacter in Deum confidens, illi obviam processit, suâ prudenti eloquentiâ sopivit, & quidem itâ, ut postea in maximis periculis ab eodem Monasterium defensatum fecit, neque aliquod noncumentum passum sit.*“

³⁷⁶ *Officium B. Mariae Virginis In usum Monast S. Georgii Pragae, Pragae 1654*, s. p.: „*Ipsos inter ne frustra tot annis feriatu ibi staret, sacrae Aedis Praestes S. Georgius Heros, militari profecto suo munere perfungens, tum pridem alias, tum adhuc nuperrime Anno 1648. die 26. Iulii, in improvisa illa irruptione Svedica, ipse hoc nostrum Monasterium, tanquam proprios lares, parvulumque timidumque gregem Domini, ancillulas Christi, martialiter ab istis Gothis et Wandalis, hoc est, a rugientibus et praeparatis ad escam, non minus pius quam pervigil mirabiliter liberavit.*“

³⁷⁷ I. BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika*, s. 57.

³⁷⁸ M. VILÍMKOVÁ – F. KAŠIČKA, *Tisíciletí Jiřského kláštera*, s. 538.

³⁷⁹ P. VLČEK a kol., *Umělecké památky*, s. 228–229.

³⁸⁰ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 116: „*Annò 1656. 11. Septembris, in Reginam Bohemiae coronavit Eleonoram Augustissimi Imperatoris Ferdinandi III. Conjugem, quae in recognitionem, & memoriam, pulchram auro textam togam Monasterio, unâ cum domo vicina, in qua Supremus Regni Scriba habitare assolebat, donavit.*“ Podle Vilímkové a Kašičky však zisk domu nejvyššího písaře s korunovací nesouvisel a byl vyjednáán už dříve. Viz M. VILÍMKOVÁ – F. KAŠIČKA, *Tisíciletí Jiřského kláštera*, s. 538.

abatyše spravující konvent již od roku 1691, dcera slavného Valdštejnova architekta Giovanniho Battisty Pieroniho,³⁸¹ a o dva roky později, 26. července 1722, zemřela její nástupkyně Rozina Klára Šlindlová z Hiršfeldu.³⁸² O měsíc později pak byla abatyší zvolena dosavadní převorka Isidora Konstancie Roudnická z Březnice, bylo jí něco přes 50 let a právě jí připadl úkol účastnit se nadcházející korunovace.

Necelý měsíc po příjezdu do Prahy se na svátek svaté Anny 26. července 1723 „*oboje císařské a královské katolické Milosti*“ rozhodly klášter poctit svou návštěvou a „*spolu s papežským pánem nuntiussem a benátským pánem legátem, též svým obyčejným dvorem*“ se zúčastnily velké mše svaté, kterou v kostele svatého Jiří sloužil pomocný pražský biskup Daniel Josef z Mayernu.³⁸³ Navštívili též kapli svaté Anny uvnitř kláštera a během návštěvy císař políbil ruku všem profeskám a císařovna si s nimi potřásla rukou,³⁸⁴ tehdy jich mohlo být přes 30.³⁸⁵ Kněžna abatyše také císaři (a snad i císařovně) ukázala lebku svaté Ludmily a nabídla mu ji k políbení.³⁸⁶ Na začátku srpna se pak císař dozvěděl, že jeho manželka otěhotněla.³⁸⁷ Jejich v Praze počatá a 5. dubna 1724 narozená dcera byla pokřtěna jako *Maria Amalia Carolina Ludovica Ludmilla Anna*,³⁸⁸ poslední dvě jména jí rodiče dali jistě ve vděčné vzpomínce na návštěvu svatojiřského kláštera.

Nebylo to poprvé, co se císařovna Alžběta Kristýna s abatyší Isidorou Konstancíí setkala. Když 26. července abatyši pozdravila, podala jí ruku a laskavě připomněla, že už se poznaly před dvěma lety, tedy když císařovna v roce 1721 navštívila Prahu a Isidora byla ještě pouhou převorkou.³⁸⁹ Abatyše Isidora pak 28. srpna 1723 osobně poblahopřála císařovně k narozeninám. Jak zaznamenal klášterní spisek o událostech korunovačního

³⁸¹ Srov. Adam Hynek MLADOTA ZE SOLOPISK, *Humilitas exaltata et virtus coronata. Ponjženost wyzdwižená a Ctnost korunowaná*, Praha 1691, p. A 3v: „*pan otec od J. Mil. císařské slavné paměti Ferdinanda Druhého k fortificacím a nebo pevnostem z Florentie do Čech požádaný byl, a zde v Praze mnoho let ingenierem spolu pak také při dvoře císařským raddou vojanskou byl.*“ Viz též Jarmila KRČÁLOVÁ, *Giovanni Pieroni – architekt?*, Umění, roč. 36, Praha 1988, s. 511–542, zde s. 515. Za upozornění na tento článek děkuji ing. arch. Petru Uličnému.

³⁸² AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7875, p. 99r.

³⁸³ *Auterní Pražské Postovské Nowiny*, rok 1723, č. 60, 27. července, [s. 3].

³⁸⁴ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7953, p. 2: „*[...] da der Kayßer voran hinauff gienge, und denen geistl. Stifft Professinen, welche alle in Einer Reihe von der Steigen, bieß zu dem Chor Knieten :/ den handkuß aller gnädigst gegeben, hernach die Kayßerin, auch mit gröster freündlichkeit, jeder die handt gereicht, und dan[n] zu S. Anna gegangen [...]*“

³⁸⁵ Srov. J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 128–130.

³⁸⁶ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7953, p. 4: „*[...] nach dießem hat die fürstin den Kayser in das Chor geführt, und ihme das haubt der hl. Ludmilla zu küßben geben welches sie kniendt, auff eine[r] bedekten bankh und Sam[fm]jettenen Pölstern mit größter veneration andächtigt betracht und verehrt haben [...]*“

³⁸⁷ Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 133.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 250 včetně pozn. 90 na s. 341.

³⁸⁹ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7953, p. 2: „*[...] die Kayserin aber, mit ihrer angebohrenen freündlichkeit, der fürstin die handt, in die ihrige eingeschlagen mit dießen worten, Grüeß sei Gott, Mein Liebe fürstin wier seint Shon zwey Jahrn bekandt [...]*“

pobytu, nemohla císařovna kvůli svému těhotenství klášter navštěvovat, a proto ji několikrát navštívila abatyše přímo v královském paláci.³⁹⁰ Při této gratulaci jí prý císařovna řekla: „*Musíte ještě před korunovací přijít na zkoušku, abychom se nedopustily žádné chyby.*“³⁹¹ Zkouška se pak konala den před korunovací 7. září v jedenáct hodin dopoledne. Den předtím jí císařovna nejvyšší hofmistryně Marie Terezie kněžna z Auerspergu poslala jménem císařovny zprávu, aby se na toto nacvičování dostavila v půl jedenácté. Abatyše do Nového královského paláce přišla ještě se dvěma spolusestrami a čekala v zrcadlovém pokoji, než byla nejvyšší hofmistryní uvedena k císařovně. Císařovna seděla u zrcadla a nejvyšší dvorský hofmistr Josef Folch de Cardona jí nasazoval korunu. Když císařovna abatyši spatřila, vstala, obrátila se k ní a řekla: „*Korunu už máme nasazenou, teď mi ji sundejte.*“ Abatyše jí sňala korunu z hlavy, císařovna se opět posadila a abatyše jí na císařovnin pokyn opakovaně, celkem třikrát, položila korunu na hlavu. Pak se prý Isidora zeptala: „*Když mají korunu společně vstavit také arcibiskup a nejvyšší purkrabí, tak pokud se stane chyba, nebudu za to moci?*“ Císařovna jí důrazně odpověděla: „*Och, ti se jí budou jenom dotýkat.*“³⁹² A ujistila ji, že to udělá správně. Zajímavé je porovnat toto svědectví se zprávou o podobném nacvičování v roce 1616 od Adama mladšího z Valdštejna. Stejně jako tehdy měl zkoušku na starosti hofmistr, nyní však dvorský, nikoli zemský. Na rozdíl od roku 1616 při nacvičování korunovace v roce 1723 nebyla použita svatováclavská koruna, nýbrž „*císařská domácí koruna*“.

Nazítí 8. září se konala samotná korunovace. Po přivítání před kaplí abatyše dovedla císařovnu ke klekátku uvnitř kaple. Poté, co se císařovna krátce pomodlila a posadila se, k ní přistoupila abatyše a měla k ní řeč, v níž jí blahopřála k přijetí české koruny a na přímluvu českých zemských patronů a zejména Jana Nepomuckého jí vyprošovala mužského

³⁹⁰ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7953, p. 4: „[...] wieder gantz freündlich mit der fürstin geredet, und öffter zu kom[m]en versprochen, es hat sich aber nicht Shüken wollen, weil sie baldt eines geseegneten Leibs worden, [...] in dessen ist die fürstin etliche mahl zu der Kayßerin in die Residentz kom[m]en, und die Kayßerin sich ihr alle mahl gar gnädig, zeigte.“

³⁹¹ Tamtéž, p. 4–5: „Den 28. Augusti alß Ihre Maytt. Kayßerin geburthstag, da ihr die fürstin gratulierte, sagte die Kayserin sie müssen annoch vor der Crönung zu der Prob kom[m]en, das wier kein fähler begehen [...]“

³⁹² Překlad posledních dvou citovaných vět podle Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁCOVÁ, Karel VI., s. 208. Celá pasáž v originále zní takto: „[...] und die fürstin mit 2. geistl. dahin gang. ein wenig in dem Spiegl zimmer gewartet, baldt darauff von der obrst-hoffmeisterin, mit dem fürst. Cordona, alß obrsthoffmeister, in ihr Cabinet beruffen, alwo die Kayßerin annoch un angelegter beym Spiegl gesessen, und ihr der obrst hoffmeister, die Kayßl. hauß Cron aufsatzte, die Kayßerin Stehet auff, wendet sich zu der fürstin, und sagt, wier haben Shon die Corn auff. jetz hoben sie mirs ab, die fürstin nimbt von haubt, und die Kayß. setzt sich auff im kleien sessl, und die fürstin setzt die Cron zu dreÿ mahlen, nach dero befehl auff und ab, und sagt /: Ihre Maytt. wan der Ertzbischoff, und obrster burggraff die Cron auch mit auffsetzen sollen, und ein fähler geschicht, kundte ich nicht darvor? worauff die Kayßerin mit Einem nachdruck gesagt /: welches Sonderl. zu Merken :/ och, sie rührens nur an.“ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7953, f. 5–6.

potomka.³⁹³ Císařovna jí dlouze poděkovala. Poté manželka nejvyššího kancléře, nejspíše Marie Terezie z Fünfkirchenu, provdaná za Františka Ferdinanda Kinského, vzala knížecí korunu ze sametového polštářku, který držela převorka Aloisie Terezie Widmannová, uklonila se s ní císařovně a položila ji abatyši na hlavu. Abatyše pak políbila císařovně ruku a zařadila se k nejvyšší hofmistryni Auerspergové. Podle Jiříka Závěty v roce 1616 jeptišky, doprovázející abatyši, do svatováclavské kaple nevstoupily, v roce 1723 už je však jejich přítomnost v kapli doložená, alespoň co se týče převorky. Další benediktinkou, která se vedle své abatyše a převorky korunovace zúčastnila, byla původem nejurozenější členka konventu, sestra Josefa Archanděla, rozená Juliana Františka hraběnka Hodická z Hodic.³⁹⁴

Obě benediktinky pak doprovodily ve slavnostním průvodu svou matku představenou k hlavnímu oltáři.³⁹⁵ Při pomazání abatyše jako obvykle bavlnou stírala stékající olej z královniny pravé ruky a z jejích zad, poté ji pečlivěji omyla vodou a osušila žemličkou a solí ve skrytu za oltářem. Pak ji přivedla zpět před oltář k sedícímu arcibiskupovi, před nímž císařovna poklekla. Podle klášterního pramene pak abatyše vzala holýma rukama svatováclavskou korunu z polštářku na oltáři a „úplně sama“ ji císařovně položila na hlavu, nejvyšší purkrabí se jí prý jen dotýkal. Je otázka, jakou úlohu by nedokončené svědectví přisoudilo arcibiskupovi.³⁹⁶

Tento klášterní spis zdůrazňuje úlohu abatyše při korunování tak nápadně, až se vnucuje myšlenka, zda její roli nepřeceňuje. Jiný, oficiálnější popis korunovace ji tolik nevyzdvihuje. Hovoří o tom, že abatyše vzala z oltáře korunu a předala ji arcibiskupovi.

³⁹³ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7953, f. 8–9. Lehce obsáhleji se text zachoval pod názvem „*Agratulation bey der Crönung der Kayßerin Elisabethae Christinae Meiner aller Gnädigsten Kayßerin Königin und Frauen*“ v klášterním archivu. NA, AZK, ŘB sv. Jiří, karton 20, inv. č. 2584, fasc. 17, f. 1509.

³⁹⁴ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7953, p. 7. Klášterní pamětní kniha vyzdvihuje pokoru této příslušnice starého moravského šlechtického rodu: „[...] žádný ouřad, který by nějaké jméno neb k její cti a chvále byl, přijíti nechtěla, která pro její rozum a obzvláštní dary boží vrchní býti mohla, nýbrž jen šaty z prádla a do prádla vyndavat sobě vyprosila, sprostým oděvem zavděk přijala, nic obzvláštního míti nechtěla.“ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7875, p. 112r.

³⁹⁵ „[...] nach welcher die fürstin, mit zwey geistl. die nächste gang bieß zum hohen altar [...]“ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7953, p. 10.

³⁹⁶ Tamtéž, p. 10–12. „[...] nach dem offertorium gehet die Kayßerin, mit denen zwey bischoffen alß Assistenten begleitet, denen die fürsten nach gefolgt, zu dem altar, welche die fürstin umb die händt und die obrst landt Cam[m]erin mit zwey Cam[m]er=freylen umb den halß zu der Salbung, zu Shüketen, und der Ertzbischoff erstlich an der rechten handt, und hernach zwischen denen Shultern auff dem rukhen gesalbet, und die fürstin das hl. öhl mit dem baumbwohl abgewischet, nach dem hinter das altar mit ihr gang und das hl. öhl mit Sem[m]el=saltz= und waßer abgerieben, wieder zu geShükt, und herauß zum altar geführt, da die Kayßerin vor dem Ertzbischoffen Kniete, und er die hierzue gehörige Ceremonien leßete, hat die fürstin die böhm. Cron, rechtrseits am altar, vom Polster mit bloßen händen genom[m]en und dieße der Kayßerin auff das haubt allein auff gesetzt, und der obrst Purgraff es nur angerührt, [...] alß dan der Keyserin die Cron gantz allein auffgesetzt, auch der Ertzbischoff, gantz lauth.“ Slovem *lauth* zpráva nečekaně končí, možná přímo uprostřed věty.

Arcibiskup, abatyše a purkrabí pak královnu společně korunovali.³⁹⁷ To, že by abatyše korunu před korunováním podala arcibiskupovi, v klášterním svědectví uvedeno není. Jak se přesně obřad odehrál, je proto velmi těžké rekonstruovat. Abatyše potom nicméně vzala z oltáře královské jablko a předala je nejvyššímu sudímu, podobně vzala žezlo a podala ho nejvyššímu písaři. Ti pak obojí předali arcibiskupovi, který je vložil do rukou královny.

Zmíněný klášterní dokument nebyl napsán pro pouhé zachování paměti na slavné okamžiky kláštera, ale měl se stát též zdrojem poučení pro Isidořiny nástupkyně, jež měla potkat stejná pocta. To dokládá varování pro budoucí abatyše zaznamenané v rámci kuriózního svědectví, jak svatovítští kanovníci abatyši chtěli během samotného korunování zesměšnit: „*Ačkoli, co má být pro budoucnost obzvláště poznamenáno, zdejší kanovníci a někteří závistivci chtěli kněžnu oklamat, aby ji vylekali. Když uchopila korunu, zakřičel jeden a zatřepal přitom polštářkem: že má vzít korunu i s tím polštářkem. Na to mu pohotově odpověděla: ,To zrovna, císařovně se posadí na hlavu polštářek,‘ čímž nepřítel zneškodnila (před tím ať se má každá [abatyše] na pozoru), a potom docela sama nasadila císařovně korunu.*“³⁹⁸

Pro abatyši Isidoru Konstancii Roudnickou byla účast na korunovaci Alžběty Kristýny vrcholným okamžikem její řeholní kariéry. To dokazují připomínky této události na jiných památkách spojených s jejím jménem. Ve sbírkách Pražského hradu se dochoval její portrét snad z roku 1731 od malíře Františka Antonína Müllera. Vedle Isidořiny podobizny s berlou a knížecí korunou se na něm nachází znak abatyše s textem: „*A[nno] 1723 Coronavit Elisabetham Caroli VI Imperatoris Coniugem*“.³⁹⁹ Podobně na jejím náhrobku, jenž se dnes nachází v klášterním ambitu, čteme: „*AVGVSTISSIMI IMPERATORIS AC REGIS BOHEMIAE CAROLI VI CONIVGEM ELISABETHAM 1723 CORONASSET*“.

Lukrécie Konstancie Roudnická z Březnice přijala řeholní roucho spolu se jménem *Isidora* 13. listopadu 1694 a do kláštera ji tehdy slavnostně přivezla hraběnka Kounicová,

³⁹⁷ Gottfried Joseph MARTIN, *Außführlich und Gründliche Vier Beschreibungen [...]*, Prag 1723, s. p.: „*Die Fürstliche Frau Abbtissin aber nahme von dem hohen Altar die Königliche Cron, reichete dieselbe dem Herrn Obristen Burggraffen, dieser aber dem auff seinem Faldistorio sitzenden Herrn Ertz-Bischoffen. Wo dann zu Ihro Majestät der Kayserin die Frau Obriste Land-Cammerin sich nähete, und Ihro Majestät Allerhöchstes Haupt, mit dem von dem Herrn Vice-Land-Cammerer im Königreich Böhheim, auff einer goldenen Schaalen zugebrachten Kappel von rothem Atlas bedeckte. Gleich darauff setzte der Herr Ertz-Bischoff, die Fürstliche Frau Abbtissin, und der Herr Obriste Burggraff zu Prag, Ihro Majestät der Kayserin, die Königliche Böhmische Cron auff's Haupt, und sprach gedachter Herr Ertz-Bischoff hierzu folgendes Gebeth: Accipe Coronam Regalis Excellentiae [...]*“

³⁹⁸ AHMP, Sbíрка rukopisů, sign. 7953, p. 11–12. Překlad téměř úplně podle Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 208.

³⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 425–426.

rozená ze Šternberka. Zemřela přesně 37 let po své obláčce, 13. listopadu 1731.⁴⁰⁰ O měsíc později „21. Decembris byla volena za abatyši a kněžnu kláštera sv. Jiří na Hradu pražském ctná a velebná dir. etc. panna Aloisia Vitmannová, Češka rodilá z Egru,“⁴⁰¹ tedy dosavadní převorka, která se po boku abatyše Isidory zúčastnila korunovace Alžběty Kristýny.

Celkově lze tvrdit, že první polovina 18. století představuje vrchol reflexe zvláštní úlohy svatojiřských abatyší při korunovacích českých královen. Kromě zmíněných památek bezprostředně spjatých s abatyší Isidorou a korunovací Alžběty Kristýny v roce 1723, nesmíme opomenout nejdůležitější dílo tematizující tuto korunovační tradici, které bylo a ještě dnes někdy bývá hlavním pramenem k jejímu poznání: Hammerschmidova historie svatojiřského kláštera vydaná v roce 1715 a věnovaná abatyši Františce Heleně Pieroni.

Poslední česká korunovace, která se odehrála ještě v době existence svatojiřského opatství, byla korunovace Marie Terezie v roce 1743. Korunovace této královny se však svatojiřská abatyše nezúčastnila. Její absence nebyla způsobena žádným osobním sporem, jako například neúčast „zrádného“ pražského arcibiskupa Jana Mořice Gustava Manderscheid-Blankenheima, nýbrž celkovým pojetím obřadu. Marie Terezie neměla být korunována jako pouhá královská manželka, nýbrž jako plnoprávný král. Korunovační obřad proto neměl napodobovat dřívější korunovace českých královen, přesněji manželek českých králů, ale měl se řídit korunovacemi králů. Přítomnost svatojiřské abatyše byla v případě Marie Terezie nežádoucí.⁴⁰² Svou účastí by abatyše obřad degradovala na pouhé pozehnání „první dámy“ království, a zpochybnila by tak význam pragmatické sankce.

Další ženou, která při korunovací „krále“ Marie Terezie nemohla zastávat svůj tradiční úřad, byla manželka nejvyššího komorníka. Během novověkých korunovacích královen zastávala tato vysoce postavená šlechtična stejnou funkci jako nejvyšší komorník při korunovací krále. Především měla na starosti červenou čepičku, kterou měla královna nosit pod královskou korunou; tu jí měla podle potřeby nasazovat a zase sundávat.⁴⁰³

⁴⁰⁰ AHMP, fond Sběrka rukopisů, sign. 7875, f. 107v.

⁴⁰¹ F. V. FELÍŘ, *Letopis*, s. 114.

⁴⁰² V reskriptu nejvyššímu purkrabímu ze 4. března 1743 se jménem královny pravilo: „*nicht unvergessen zu lassen ist, dass weilien wir, wie zu zeiten J. Maj. K. Leopoldi I. und Caroli VI. [...] mithin als könig uns krönen lassen wollen, also nicht nötig seie, dass fürstl. abbtissin v. St. Georg, dann des obristen landcammers gemahlin eine function darbey verrichten*“. ČDK, I A 872, 23 ex 1743, citováno podle Jaroslav PROKEŠ, *Marie Terezie a přípravy k české korunovací roku 1742*, in: *Sborník prací věnovaných prof. Dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám*, ed. Václav Vojtíšek, s. 331–350, zde s. 349.

⁴⁰³ Tak úlohu „nejvyšší komorníkové“ shrnuje v roce 1656 kardinál Harrach: „*Die obriste cammerin hatt bei der crönung allzeit der Khaiserin ein rothes käppell welches sie under der cron getragen auf und absezen müeßen.*“ K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien*, Band 6: Tagzettel 1655–1660, s. 218.

4.8 Dozvuky tradice

V roce 1782 byl život pražské komunity benediktinek náhle a nenadále přerušena zásahem shora. Císař Josef II. shledal svatojiřský klášter neúčinným a nepotřebným a 8. března 1782 rozhodl o jeho zrušení. Poslední marnou žádost o obnovu kláštera adresovala 10. září 1791 císaři Leopoldovi II. bývalá abatyše Marie Terezie z Harnachu.⁴⁰⁴ Stalo se tak v době Leopoldova pražského korunovačního pobytu, pouhé dva dny před korunováním jeho manželky Marie Ludviky. Se svatojiřskou abatyší se již při obřadu nepočítalo. K obnově kláštera nedopomohla ani přímluva českých stavů, ani pozdější petice pražských měšťanů.⁴⁰⁵ Marie Terezie z Harnachu dožila ve společnosti svých věrných spolusester v ústraní nového bydliště na Novém Městě pražském, aniž by asistovala při dvou korunovacích, které se za jejího života ještě odehrály.

Zánik kláštera a s tím i funkce svatojiřské abatyše zdaleka neznamenal konec prastaré korunovační tradice. Role abatyše během korunovační mše zůstala zachována v dosavadní podobě, jen již nepříslušela představeným zaniklého opatství. Pražský novinář Kramerius v souvislosti s korunováním královny Marie Ludviky v roce 1791 napsal: „*Před časem kněžna abatyše panenského kláštera u sv. Jiří na Hradčanech při korunování české královny měla právo královně korunu na hlavu vstaviti; poněvadž však tento klášter před několika lety zrušen byl, protož nyní to právo na každou abatyši hradčanského štyftu neb založení urozených panen přeneseno jest.*“⁴⁰⁶ Starou úlohu svatojiřských abatyší tak převzaly představené – označované též jako abatyše – Ústavu šlechticů na Pražském hradě, tedy světského institutu založeného Marií Terezií v roce 1755, který svým charakterem připomínal řeholní dům. Na rozdíl od abatyší svatojiřského kláštera, pocházely abatyše sousedního tereziánského ústavu výlučně z císařsko-královské rodiny (poslední svatojiřskou abatyší královského původu byla Kunhuta Přemyslovna, jež zemřela roku 1321).

Na osud starobylé výsady myslel už při rušení kláštera samotný císař Josef II. Ve dvorském dekretu z 8. března 1782, jímž rozhodl o zrušení několika českých ženských konventů, včetně svatojiřského opatství, ustanovil, že „*právo okněžněné abatyše sv. Jiří nasazovat korunu při korunovaci Veličenstva královny*“ má být přeneseno na abatyši ústavu

⁴⁰⁴ ČG publicum 1786–1795, karton 2645, inv. č. 2259, sign. 145/3. Srov. O. BASTL, *Zrušení kláštera*, s. 69.

⁴⁰⁵ V listu zemskému guberniu ze 4. ledna 1791 se píše: „*die Herren Stände S[ei]n[e] Majestät um die wiederherstellung dieser Abtei, und Frauenklosters allerunterthänigst gebetten haben [...]*“ ČG publicum 1786–1795, karton 2645, inv. č. 2259, sign. 145/3. Zachovaly se dvě žádosti pražských měšťanů o obnovu kláštera adresované přímo císaři, jedna z března 1798, druhá z února 1802 (ČG publicum 1796–1805, karton 4646, inv. č. 2388, sign. 126).

⁴⁰⁶ *Kraméryusowy Cýsařské král. Wlastenské Nowiny*, rok 1791, č. 38, 17. září, s. 304.

šlechtičen na Novém Městě pražském.⁴⁰⁷ Představeným tohoto institutu ale nikdy nebylo dopřáno jejich „práva“ využít. Během korunovačních příprav v roce 1791 ho totiž císař Leopold II. přiřkl již zmíněným abatyším tereziánského ústavu šlechtičen na Pražském hradě. Dne 29. července 1791 jmenoval „hradčanskou“ abatyši svou dceru Marii Annu. Její stejnojmenná teta zemřela v roce 1789 jako první a do té doby jediná abatyše tereziánského ústavu. Téhož dne pak vydal „jakožto panující český král“ své dceři privilegium, kterým na ni a její nástupkyně přenesl někdejší právo svatojiřských abatyší korunovat české královny.⁴⁰⁸ Učinil tak prý „ke zvelebení šlechtického ústavu panen, založeného na Pražském hradě od naší, v Bohu odpočívající paní matky, císařovny, královny Marie Terezie, Veličenstva přeslavné paměti.“⁴⁰⁹

„Královská princezna a arcivévodkyně rakouská“ Marie Anna byla v Praze jako abatyše slavnostně instalována 8. září 1791, dva dny po korunovaci svého otce, a hned 12. září pomohla s korunovaci své matky Marie Ludviky. O rok později, 11. srpna 1792, pak asistovala při korunovaci své švagrové Marie Terezie Neapolsko-Sicilské, manželky bratra Františka. Marie Anna zemřela roku 1809 a úřad představené ústavu šlechtičen zůstával následně dlouhá léta neobsazen. Až v roce 1836 vyvstala potřeba jmenovat novou abatyši v souvislosti s připravovanou korunovaci císaře Ferdinanda a jeho manželky Marie Anny, jejíž korunovace by se bez tradiční účasti abatyše neobešla. Do úřadu byla 6. června 1836 jmenována arcivévodkyně Marie Terezie, nejstarší dcera Ferdinandova strýce Karla Ludvíka, vévody Těšínského.⁴¹⁰ Její instalace 10. září 1836 v kapli Všech svatých na Pražském hradě se stala součástí korunovačních slavností jako nutný předstupeň korunovace královny.⁴¹¹

⁴⁰⁷ „Das Recht der gefürsteten Frauen Abtissin von Skt. Georg, bei der Krönung der Königin Majestät die Krone aufzusetzen, wollen Allerhöchstdieselben auf die Frau Fürstin des prager Damenstifts, wenn eine vorhanden ist, und in deren Abgang auf die Stiftsdamen in der k. Neustadt übertragen haben.“ Peter Karl JAKSCH (ed.), *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzsache, wie auch in Güter- Stiftungs- Studien- und Zensursachen für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800*, Dritter Band, Prag 1828, s. 443 (viz celý text v příloze na s. X); srov. Nowakova poznámka v AHMP, Sběrka rukopisů, sign. 7953, [p. 17].

⁴⁰⁸ „So erklären Wir hiemit, als regierender König in Böhmen, daß gedacht Unserer geliebtesten Frau Tochter Liebden als Abtissinn dieses adelichen Fräuleinstifts, und alle ihre Nachfolgerinnen in diesem Stifte, je und allzeit des Rechts, die Königin in Böhmen zu krönen, sich erfreuen haben sollen.“ NA, TŠ, karton 2, inv. č. 4, sign. 4. Viz celý text v příloze na s. X–XI.

⁴⁰⁹ Tamtéž: „zur Verherrlichung des von Unserer, in Gott ruhenden Frau Mutter, der Kaiserinn, Königin Maria Theresia Majestät glorwürdigsten Andenkens, auf dem Prager Schloß errichteten weltlichen adelichen Fräuleinstifts“.

⁴¹⁰ Jan ŠTĚPÁNEK, *Tereziánský ústav šlechtičen na Pražském hradě. Císařská nadace a její vývoj s důrazem na Ferdinanda V. Dobrotivého*, in: J. SOJKA a kol., *Ferdinand V.*, s. 63–65, zde s. 63.

⁴¹¹ *Pražské nowiny*, rok 1836, č. 71, 15. září, [s. 1]; J. MUK, *Poslední korunovace*, s. 67; M. SEKYRKOVÁ, 7. 9. 1836. *Ferdinand V.*, s. 105–107.

Úloha abatyše se zrušením svatojiřského kláštera překvapivě nedočkala zásadnějších proměn.⁴¹² Stejně jako v době existence kláštera čekala abatyše na královnu přede dveřmi svatováclavské kaple. Jelikož však představená ústavu šlechticů jako členka císařské rodiny vydržovala na rozdíl od svatojiřských abatyší vlastní dvůr, doprovázely ji nejen dvě chovanky z ústavu, ale i její nejvyšší hofmistryně.⁴¹³ V ostatním v podstatě dokonale zastávala roli svatojiřské abatyše, jak je známa už z podrobného Závětova popisu z roku 1616. Na rozdíl od ní se však arcivévodkyně ze sousedního ústavu v závěru ceremonie nezastavila spolu s ostatním klérem u východu katedrály, ale pokračovala dále v procesí ven z katedrálního kostela hned za nově korunovanou královnou. Oproti svatojiřským abatyším se totiž abatyše tereziánského ústavu účastnily korunovačních hostin a náleželo jim při nich čelní místo – arcivévodkyně seděla po pravici císařského páru, zatímco arcibiskup po levici.⁴¹⁴

Rakouské arcivévodkyně stojící v čele hradčanského ústavu sice po svatojiřských abatyších zdědily exkluzivní postavení během korunovačních slavností, ne tak snadno ale získaly starobylé odznaky jejich důstojenství. Hlavní symboly úřadu svatojiřských abatyší – pastýřská berla a knížecí koruna – se abatyším sousedního dámského institutu nedostaly ihned po zrušení kláštera. Poslední abatyše Marie Terezie Harnachová z Harnachu s nadějí na obnovu kláštera tyto insignie schovávala u sebe. Teprve krátce před svou smrtí v roce 1803 se jich definitivně vzdala, načež přešly do majetku svatovítské kapituly. Až v roce 1836 byly tyto insignie v souvislosti s nadcházející královskou korunovací a instalací nové abatyše restaurovány a předány do užívání „tereziánským“ abatyším.⁴¹⁵ Znamená to tedy, že během korunovací v letech 1791 a 1792 neměla abatyše a arcivévodkyně Marie Anna na hlavě knížecí korunu svatojiřských abatyší, ale snad jen její napodobeninu. Skutečná koruna svatojiřského kláštera se v průběhu korunovační ceremonie opět objevila až v roce 1836. To už však bylo vůbec naposled. Arcivévodkyně Marie Anna, přítomná korunovacím v letech 1791 a 1792, užívala vlastní berlu, která vzala za své záhy po její smrti, a tedy nikoli starou berlu ze svatojiřského kláštera.⁴¹⁶

⁴¹² Podrobný popis úlohy abatyše Ústavu šlechticů na Pražském hradě sepsaný pro korunovaci Marie Ludviky roku 1791 otiskl F. JITSCHINSKY, *Kurze Darstellung*, s. 144–145. Třebaže byl sepsán až po zániku svatojiřského kláštera, v zásadě ještě vypovídá o tradiční úloze svatojiřských abatyší.

⁴¹³ *Kraméryusowy Cýsařské král. Wlastenské Nowiny*, rok 1791, č. 38, 17. září, s. 304: „Její král. Vyvýšenost Arcikněžna Abatyše, kteráž dříve bezevší pompy skrze pokoje do chrámu šla, s svou nejvyšší hofmistrní a se dvěma dámama ze štyftu na její Milost Cýsařovnu přededveřmi kaple sv. Václava očekávala. V též kapli její Milost Cýsařovna od Arcikněžny Abatyše gratulaci přijala.“

⁴¹⁴ *Die Königskrönung*, s. 315 a 318.

⁴¹⁵ J. SOJKA a kol., *Ferdinand V.*, s. 144–145; F. JITSCHINSKY, *Kurze Darstellung*, s. 11.

⁴¹⁶ Tamtéž.

S prastarou tradicí se pro korunovace královen počítalo i do budoucna. Když se v roce 1861 připravovala česká korunovace Františka Josefa I. a jeho manželky Alžběty Bavorské, vznikly i návrhy na korunovační medaile. Pro nás má význam navrhované vyobrazení momentu korunování české královny – spolu s arcibiskupem a nejvyšším purkrabím královně klade na hlavu svatováclavskou korunu i arcivévodkyně v roli abatyše.⁴¹⁷

⁴¹⁷ E. NOVÁK, *Korunovace*, 1. díl, s. 60. Viz obrázek v příloze na s. XXVI.

5 Závěr

V první části této práce jsem pojednával obecně o korunovacích českých královen. Pokud bychom porovnali jejich počet s korunovacemi králů, všimneme si, že od té doby, co královský dvůr přestal dlouhodobě pobývat v Praze, se počet korunovaných královen v poměru k jejich manželům značně snížil. Zatímco během vlády posledních Přemyslovců, Lucemburků a ještě i prvních Habsburků, kdy dvůr v Praze sídlil trvale či přinejmenším často, byly korunovány snad všechny královské manželky. Od začátku třicetileté války se však spolu s intenzitou královských pobytů v Praze snižoval i počet korunovaných českých královen. Je tedy zřejmé, že oproti korunovacím králů rozhodovala o korunovacích královen daleko spíše příhodnost okamžiku než politická nutnost.

Přestože se korunovace královen zjevně nemohly svým významem rovnat korunovacím králů a samy o sobě nebyly událostmi dalekosáhlého politického dosahu, některé z nich přece jen nesly v kontextu dalších událostí zásadní politický význam. V případě potřeby mohly dokonce suplovat korunovace králů, jak je patrné na korunovacích Barbory Celjské roku 1437 nebo Marie Habsburské v roce 1522.

Původně se korunovace královen odehrávaly společně s korunovacemi králů jako jejich přirozená součást. První samostatná korunovace královny se konala až v roce 1303, kdy byla korunována nová manželka již korunovaného krále. Vůbec poslední společná korunovace královských manželů proběhla roku 1347 a poprvé byla korunovace královské manželky z korunovace krále vyčleněna v roce 1458. Postupně se rozestup mezi korunovacemi krále a královny zvyšoval; zatímco ještě v 16. století bývala korunovace královny konána hned nazítří po korunovaci krále, v roce 1619 to bylo až třetí den. Tři noci pak obvykle obě korunovace dělily až do roku 1723. Teprve u třech posledně korunovaných párů tento rozestup nabýval odlišnějších délek. Poslední samostatná korunovace královny, organizovaná zcela nezávisle na korunovaci krále, se udála v roce 1616.

Rozdělení korunovace královských manželů do dvou samostatných mší nebylo celoevropským fenoménem. Například v sousedním Polsku nebylo od společných korunovacích královských manželů upuštěno nikdy. Dle mého názoru rozdělení obřadů, k němuž v Čechách došlo, souviselo s tím, že české královny neměly (na rozdíl od Polska) žádnou zvláštní korunační korunu. Pravděpodobně nejpozději od poloviny 15. století (jistě od 16. století) totiž byly korunovány stejnou korunou jako král, korunou svatého Václava. Někdy ve druhé polovině 14. století nebo v první polovině 15. století tedy musela nastat situace, že nebyl k dispozici žádný jiný klenot, kterým by mohla být nová královna

důstojně korunována. Je asi nejpřirozenější předpokládat, že taková situace nastala v souvislosti s husitskými válkami, i když schematický popis těžké koruny s drahokamy užitá při korunovaci Žofie Bavorské v roce 1400 nevylučuje, že se svatováclavská koruna užila již tehdy. Nicméně je velmi pravděpodobné, že nejpozději v roce 1458 byl v Čechách přítomen už pouze jediný královský diadém; o ten se nový král musel s královnou dělit, a proto bylo nutné uspořádat korunovace dvě.

Docházím tedy k závěru, že svatováclavská koruna byla podle původního Karlova záměru určena výhradně pro korunovace králů, a že přinejmenším Blanka z Valois byla roku 1347 korunována jinou korunou (díky tomu mohli být oba manželé korunováni během jedné mše). Vzhledem k druhořadému významu korunovací královských manželek nebyla ani konkrétnímu diádemu, kterým mohla být královna ozdobena, věnována zvláštní pozornost. Ve středověkém Českém království muselo být obvyklé, že královská rodina vlastnila a užívala vícero diadémů, jak může napovídat dochovaná koruna z relikviáře Karla Velikého v Cáchách, ženská koruna ze Slezské Středy, zmínka o koruně královny Anny ve svatovítském inventáři z roku 1354 nebo postesk Petra Žitavského, k jak nezvyklé a nedůstojné situaci došlo při korunovaci roku 1337: aby mohla být korunou ozdobena královna, musel král ceremonii přečkat prostovlasý. Asi není nutné předpokládat existenci jediné korunovační koruny královen jako protějšku „mužské“ koruny svatováclavské. Je možné, že pro korunovace královen byl užíván *ad hoc* ten diadém, který měla ta která královna právě k dispozici; tak se to alespoň tradičně dělávalo při korunovacích uherských královen.

Ve druhé části práce jsem již svou pozornost obrátil přímo ke svatojiřským abatyším a jejich korunovační úloze. Pro starší období trpíme nedostatkem pramenů. Často se zachovaly stručné zprávy, které jen někdy vypisují nejvýznamnější účastníky ceremonie. Abatyše je zmiňována spíše zřídka (poprvé v roce 1400, dále roku 1437 a pravidelně pak až po roce 1527) a případ, že kronikář zaznamenal i její jméno, je ještě výjimečnější. Poprvé se tak stalo až v roce 1616. Pro letopisce byla důležitější jména mužů. Přítomnost i těch nejvýznamnějších žen pro ně byla, jak vidno, spíše okrajovou záležitostí. Poslední svatojiřskou abatyší, jež při korunovaci asistovala, byla Isidora Konstancie Roudnická z Březnice v roce 1723, a zdá se, že teprve v této době začal svatojiřský konvent korunovační tradici sám hlouběji reflektovat a více ji využívat k posilování vlastního sebevědomí. Jelikož byla Marie Terezie korunována jako vládnoucí královna po způsobu králů, abatyše už při její korunovaci nevystupovala. Dalším účastem pak zabránilo zrušení kláštera Josefem II. v roce 1782.

S otázkou zrodu tradice účasti svatojiřských abatyší na korunovacích českých královen je neodmyslitelně spjata teze pražského barokního historika Jana Floriána Hammerschmida, že za jejím vznikem stál císař Karel IV. Z ní pak vychází v literatuře často rozšířené přesvědčení o existenci Karlova privilegia, jimž snad v roce 1348 udělil svatojiřským abatyším knížecí titul s výsadou nosit knížecí korunku a právo korunovat české královské manželky. Takové privilegium se ovšem nedochovalo a koneckonců ho necituje ani sám Hammerschmid. Tomu, že by abatyše vlastnily nějakou skutečnou listinu potvrzující jejich „korunovační právo“, vůbec nic nenasvědčuje a lze o tom právem pochybovat.

Nejstarší prameny, které svatojiřské abatyše titulují jako kněžny, pocházejí až z poloviny 15. století. Vedle listu adresovaného kněžně abatyši Alžbětě z Březnice je jedním z nich slavná Piccolominiho *Historie česká*. Sporadicky byl titul kněžny užíván i později, ale obvyklým se stával až od konce 16. století. Pokud tento titul abatyším skutečně propůjčil Karel Lucemburský, jednalo by se z jeho strany o projev zcela mimořádné přízně, vždyť knížecí hodnost nedopřál ani pražským arcibiskupům. Mohl knížecím titulem svatojiřské abatyše poctit skutečně on? Ale kdo jiný a kdy? Jeho syn Zikmund v souvislosti s katolickou obnovou po husitských válkách? Mohl se takový titul začít užívat „spontánně“? To jsou dosud nezodpovězené otázky. Už samo téma knížecích titulů vysokých církevních hodnostářů by si zasloužilo zvláštní pozornost. Proč začali být někteří preláti, podobně jako svatojiřské abatyše, považováni za knížata a za jakých okolností k tomu došlo?

Ačkoli tvrzení, že účast na korunovacích abatyším ve formě privilegia udělil císař Karel IV., můžeme odsunout do říše mýtů, jednalo se nepochybně o starobylý a nenapadnutelný obyčej. Samotná neexistence takového privilegia může podpořit teorii, že Karel nezavedl žádný nový zvyk, když připustil svatojiřskou abatyši ke korunovačnímu obřadu, nýbrž že respektoval starší tradici. Přestože pro to nemáme žádné jasné pramenné doklady, docházím k závěru, že tradice přítomnosti svatojiřských abatyší u korunovačních obřadů českých královen je již přemyslovského původu.

Abatyši, která možná stála u zrodu staletí trvající tradice, mohla být Kunhuta Přemyslovna. Jako abatyše tato sebevědomá královská dcera zažila korunovace své švagrové Elišky Rejčky (1303) a své neteře Elišky (1311). Nic neodporuje tomu, že by se jich nemohla zúčastnit, naopak by její neúčast byla vzhledem k jejímu postavení a nepatrné vzdálenosti, jež dělila klášter od korunovačního chrámu, těžko představitelná. To, že se zúčastnila korunovačních slavností v roce 1303, by navíc mohla naznačovat skutečnost, že právě toho roku jí její bratr Václav II. daroval novou pastýřskou berlu. Náhoda, nebo cílená snaha o zvýšení lesku sestřina nového důstojenství při veřejné ceremonii, jakou byla korunovace?

Pokud Kunhuta doprovázela obě královny během jejich korunovací, mohla se stát v očích diváků přítomnost benediktinské abatyše mezi nejvýznamnějšími účastníky korunovačních slavností něčím obvyklým, až samozřejmým. Později se možná už málokdo rozpomněl, že tehdejší abatyše doprovázela nové královny ne proto, že by ji k tomu snad předurčovalo „důstojenství“ jejího úřadu, nýbrž zejména proto, že byla jejich velmi blízkou příbuznou. Tím, že pak Karel IV. tuto zvyklost písemně kodifikoval ve svém korunovačním řádu, zaručil její přežití.

Není ovšem vůbec vyloučeno, že by tato tradice nemohla být ještě starší. Lze si dobře představit, že abatyše bývaly k významným církevně-politickým slavnostem konaným v sousední katedrále přizvávány už dříve. Vždyť vzdálenost zde nehrála žádnou roli. Jedinou překážkou by snad mohl být pouze přísný požadavek klauzury. I z mála zachovaných středověkých pramenů však víme, že zdi středověkého svatojiřského opatství nezůstávaly pro jeho představené neprodyšně uzavřené.

Pokud se tedy svatojiřské abatyše korunovací účastnily už od nejstarších dob, což je docela dobře možné, mohla této případné prosté účasti dodat nový rozměr okolnost, kdy v čele svatojiřského kláštera stála blízká příbuzná korunovaná královna. Tak tomu bylo alespoň třikrát – jednou za abatyše Anežky (1228) a dvakrát za abatyše Kunhuty (1303 a 1311). Tyto přemyslovské abatyše mohly nejen značně zvýšit prestiž kláštera a samotného úřadu jeho představené, ale i posílit roli abatyší během korunovačního obřadu. Velmi důležitý posun v této dosud nepsané tradici znamenalo její písemné zachycení v Karlově korunovačním řádu. Toto vše jsou ovšem spíše jen hypotézy, protože přímá písemná svědectví bohužel chybějí.

Na základě dochovaných pramenů lze konstatovat, že se postupem času podíl svatojiřských abatyší na samotném korunovačním aktu zvyšoval. Otázkou ovšem je, nakolik je toto zdání způsobené skutečnými rozdíly mezi obřady a nakolik různou kvalitou dochovaných pramenů. Každopádně nejzávažnější rozdíl mezi tím, jak úlohu svatojiřské abatyše známe ze zpráv středověkých a jak z novověkých, se týká samotného aktu korunování. Zatímco středověké prameny zdůrazňují to, že svatojiřská abatyše královnu *doprovázela*, pozdější, že královnu *spolukorunovala*.

Zdá se, že v době předhusitské abatyše skutečně nepřišla s korunou do styku. Význam abatyše při obřadu se patrně zvýšil až po husitských válkách, kdy byla vzhledem k sedisvakanci pražské arcidiecéze značně oslabena role pražského arcibiskupa. Tehdy se u aktu korunování začíná i objevovat nejvyšší purkrabí, který ostatně již roku 1400 v závěru ceremonie královně přidržoval v souladu s Karlovým řádem korunu nad hlavou. Je

hypoteticky možné, že za této změněné situace, kdy byl například při korunovaci v roce 1437 přítomen jediný biskup, mohla při manipulaci s korunou vypomoci i svatojiřská abatyše, která již někdy v té době začala být označována za kněžnu a která přinejmenším od roku 1527 i během korunovací demonstrovala své zvláštní postavení nošením vlastní knížecí koruny. Teprve v roce 1562 je však doloženo, že se během obřadu královské koruny skutečně dotýkala, a dokonce že ji pomáhala pokládat na královninu hlavu. Od poloviny 17. století pak prameny považují svatojiřské abatyše za skutečné *koronátorky* českých královen. Lze si však povšimnout, že svědectví, která pocházejí z kláštera nebo k němu mají bližší vztah, často přisuzují abatyším důležitější místo než texty, které popisují samotné korunovace bez zvláštního zřetele ke svatojiřským abatyším. Není to sice překvapivé zjištění, ovšem přivádí nás k otázce: Zveličují „klášterní“ prameny úlohu abatyše, nebo ji naopak „mimoklášterní“ svědectví podceňují?

Zajímavé je, že úloha svatojiřské abatyše byla omezena pouze na posvátný prostor katedrály. Alespoň v raném novověku začínala tím, že abatyše v doprovodu svých dvou spolusester (přinejmenším od roku 1616, jednou z nich bývala klášterní převorka) královnu uvítala u dveří svatováclavské kaple. V kapli spolu poklekly k modlitbám a manželka jednoho z nejvyšších zemských úředníků abatyši ozdobila knížecí korunou. Abatyše poté následovala královnu v průvodu k oltáři, kde ji doprovázela i během všech obřadů. Asistovala při pomazání, osušovala ji od svatého oleje. Před korunováním vzala z oltáře královské insignie a předala je dál příslušným osobám. Spolu s arcibiskupem a purkrabím pak královnu korunovala. Po korunování ještě královně pomáhala s odkládáním koruny při přijímání a nakonec ji ve slavnostním procesí vyprovodila k východu z katedrály. Tím pro ni čestný úkol skončil. Na rozdíl od abatyši tereziánského ústavu šlechtičen, na něž Leopold II. v roce 1791 přenesl po zrušení kláštera výsadu korunovat královny, neusedaly svatojiřské abatyše po boku královen ke korunovačním hostinám ve Starém královském paláci, což by zcela odporovalo duchu klášterní klauzury.

Roli, kterou v raném novověku plnila svatojiřská abatyše během korunovace královny, plnili při korunovaci krále z velké části dva asistující biskupové, tzv. duchovní asistenti. Při korunovaci královny byla abatyše k těmto biskupům připojena a suplovala je při těch úkonech, které oni vykonat nemohli, zejména při manipulaci s královniným oděvem a při stírání svatého oleje z královnina těla. Je možné, že vzhledem k charakteru těchto úkonů při nich abatyše pomáhala už odedávna, třebaže to Karlův řád nezaznamenal. Svatojiřská abatyše se tak v případě královny stala *de facto* třetím duchovním asistentem, možná nejvýznamnějším, neboť oba biskupy (v raném novověku) nahradila při aktu korunování.

Zatímco krále při pozdějších korunovacích obvykle korunovaly dvě, respektive čtyři osoby – pražský arcibiskup za pomoci obou duchovních asistentů a nejvyšší purkrabí –, královnu korunovaly osoby tři – arcibiskup, svatojiřská abatyše a nejvyšší purkrabí –, někdy však k nim byli připočítáváni i oba asistující biskupové. Korunovační úloha nejvyššího purkrabí, jakožto zástupce zemské stavovské obce, se v literatuře přehlíží nejčastěji.

V práci jsem pro označení předních aktérů ceremonie užíval dva původem latinské termíny: *konsekrátor* a *koronátor*. Za konsekrátora (tj. světitele) považuji pouze biskupa, který uděluje královské pomazání. Jako korunátory pak označuji ty, kdo kladli korunu na hlavu pomazané osoby. Pojmy *koronátor* a *konsekrátor* se nemusejí nutně překrývat. Platí však, že v Čechách býval konsekrátor vždy zároveň korunátorem, ovšem přinejmenším v raném novověku mohlo být korunátorů více a ne každý korunátor byl zároveň konsekrátorem. Během korunovací českých královen tak v roli konsekrátora obvykle vystupoval pražský arcibiskup, v roli korunátorů se k němu připojovali nejvyšší purkrabí a svatojiřská abatyše.

Během psaní této bakalářské práce se ukázalo, že dané téma je obsáhlejší, než se po prvním mapování pramenné základny zdálo. V žádném případě si proto nečiním nárok na úplnost. Zvláště pro pozdější období se snadno může vynést na světlo pramen, který nejen doplní, ale dost možná i upraví některá touto prací vznesená tvrzení. Vzhledem k rozsahu práce jsem musel rezignovat na vypisování jinak zajímavých detailů, především z dějin samotného kláštera, které by ji zbytečně prodlužovaly. Přesto jsem ale nakonec i některým z nich dopřál dostatek místa. Přínos této práce tak může tkvět spíše v pokusu o komplexní uchopení jednoho fenoménu v průřezu celých jeho dějin než v detailní analýze jedné každé konkrétní události; i když právě i z takových podrobnějších rozborů je tato práce složena.

Jelikož jsem samozřejmě nemohl zadané téma obsáhnout v celé jeho možné šíři, přenechávám dalšímu výzkumu otevřenou například otázku vztahu mezi svatojiřskými abatyšemi a českými královnami. Pociťovaly české královny vůči svatojiřskému klášteru bližší vztah než vůči jiným řeholním domům? Jak se vyvíjely vztahy svatojiřských abatyší a manželek habsburských císařů? Daly by se oproti jiným ženským klášterům habsburské monarchie označit za „nadstandardní“? Pokud jde o klášter a jeho postavení, nepodařilo se prokázat, že by existovaly užší vazby mezi svatojiřskými benediktinkami a mužským řádem benediktinů. Zdá se, že svatojiřský klášter měl vždy daleko blíže k pražským arcibiskupům než kupříkladu k břevnovským opatům.

Vraťme se ale k ústřednímu tématu této práce, kterým je role abatyší kláštera svatého Jiří během korunovačních obřadů českých královen. Byla tato tradice v evropském měřítku

skutečně něčím unikátním? Výjimečné na tomto zvyku rozhodně není to, že se v blízkosti královny u oltáře pohybovala nějaká žena. Při korunovacích žen nutně asistovaly i ženy, a to nejen v Českém království. Jedinečnost korunovací českých královských manželek ovšem spočívá v tom, že se v jejich průběhu dostala do přímého kontaktu s korunovačními klenoty kromě samotné královny ještě jiná žena. Tato žena nejenže vzala z oltáře vlastníma rukama všechny tři korunovační insignie, ale dokonce se dotýkala královské koruny v okamžiku, kdy byla kladena na královninu hlavu. Taková úloha jinde příslušela výhradně mužům, zpravidla biskupům.

Svatojiřské opatství rozhodně nebylo nejbohatším klášteřem Evropy, politickou mocí se nemohlo rovnat nezávislým říšským klášteřům a nebylo ani zdaleka jediným klášteřem, v němž nacházely útočiště dcery králů. Přesto v jednom ohledu klášteř benediktinek na Pražském hradě svým významem jasně překračoval české hranice – jeho představená byla jedinou ženou v celé Evropě, jež směla během korunovačního obřadu nově ustanovované královně položit na hlavu královskou korunu.

6 Seznam pramenů a literatury

6.1 Archivní a nevydané prameny

Archiv hlavního města Prahy

Sbírka rukopisů (sign. 993/1; 2247; 7953; 7954; 8304)

Královská kanonie premonstrátů na Strahově

Strahovská knihovna (sign. DG I 19; BS VIII 8)

Národní archiv České republiky

Archiv pražského arcibiskupství (inv. č. 3487)

Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (inv. č. 26; 223; 257; 264; 265; 276; 316; 335; 337; 352; 819; 956; 2299; 2569; 2572; 2584)

Benediktini Břevnov (inv. č. 257)

České gubernium – publicum (inv. č. 2259, 2388)

Tereziánský ústav šlechticů (inv. č. 4)

Národní knihovna České republiky

Oddělení rukopisů a starých tisků (sign. VI A 13a; VI E 13; VI G 16b; XI D 8; XIII A 2; XIII B 9; XVI B 2; XIII E 14e; XIII E 14f; XXIII D 142; XXIII D 155)

Národní muzeum

Oddělení rukopisů a starých tisků (sign. V E 13; XIV D 13)

Österreichische Nationalbibliothek

Sammlung von Handschriften und alten Drucken (Cod. 395; 2618)

Österreichisches Staatsarchiv

Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Ältere Zeremonialakten (karton 5)

6.2 Edice pramenů

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské X. Ed. Josef Kalousek. Praha 1890.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XIII. Ed. Vincenz Brandl. Brünn 1897.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II. Ed. Gustav Friedrich. Pragae 1912.

Fontes rerum Bohemicarum I–VII. Edd. Josef Emler et al. Praha 1873–1907.

Liber decanorum Facultatis Philosophicae Universitatis Pragensis II. Pragae 1832.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim I–X. Edd. František Antonín Tingl – Josef Emler. Pragae 1867–1889.

Monumenta Germaniae historica: Deutsche Chroniken V/2. Ed. Joseph Seemüller. Hannover 1893.

Monumenta Germaniae historica: Scriptores IV–XXIII. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannover 1841–1874.

Monumenta Germaniae historica: Scriptores rerum Germanicarum XIX. Ed. Georg Leidinger. Hannover – Leipzig 1918.

Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia V. Ed. Kamil Krofta. Pragae 1905.

Regesta Imperii VIII. Edd. Johann Friedrich Böhmer – Alfons Huber. Innsbruck 1877.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I–III. Praha 1877–1884.

BECKOVSKÝ, Jan. *Poselkyně starých příběhův českých.* 2. díl, 3. svazek. Ed. Antonín Rezek. Praha 1880.

BLÁHOVÁ, Marie (ed.). *Kroniky doby Karla IV.* Praha 1987.

BLÁHOVÁ, Marie – FIALA, Zdeněk (edd.). *Kosmova kronika česká.* Praha 1972.

BŘEZAN, Václav. *Životy posledních Rožmberků I–II.* Ed. Jaroslav Pánek. Praha 1985.

DOBNER, Gelasius (ed.). *Monumenta historica Boemiae nusquam antehac edita VI.* Pragae 1785.

EDELMAYER, Friedrich – KAMMERHOFER, Leopold – MANDLMAYR, Martin C. – PRENNER, Walter – VOCELKA, Karl G. (edd.). *Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, Römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack, ediert nach CVP 7890.* Fontes rerum Austriacarum, Scriptores 13. Wien 1990.

FELÍŘ, František Václav. *Letopis: 1723–1756.* Ed. Jan Vogeltanz. Praha 2011.

FIALA, Zdeněk (ed.). *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae.* Praha 1976.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká.* Ed. Jan Linka. Praha 2013.

HLAVÁČEK, Ivan (ed.). *Ze zpráv a kronik doby husitské.* Praha 1981.

JAKSCH, Peter Karl (ed.). *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzsache, wie auch in Güter- Stiftungs- Studien- und Zensurssachen für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800.* Dritter Band. Prag 1828.

KELLER, Katrin – CATALANO, Alessandro (edd.). *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667).* Wien 2010.

KOLDINSKÁ, Marie – MAŤA, Petr (edd.). *Deník rudolfínského dvořana: Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*. Praha 1997.

KUTHAN, Jiří – ŠMIED, Miroslav (edd.). *Korunovační řád českých králů*. Praha 2009.

PALACKÝ, František. *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad*. *Fontes rerum Austriacarum – Diplomataria et acta* 20. Wien 1860.

PIUS II. *Historie česká*. Litvínov 2010.

PORÁK, Jaroslav – KAŠPAR, Jaroslav (edd.). *Ze starých letopisů českých*. Praha 1980.

SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře*. Ed. Josef Janáček. Praha 1984.

SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká od r. 1602 do r. 1623. 1. díl, 1606–1616*. Ed. Karel Tieftrunk. Praha 1865.

6.3 Staré tisky

Böhmische Krönungsfeier Sr. Majestät Leopold II. Römischen Kaisers, und Marie Louise, Römischen Kaiserinn. Wien 1791.

Das Königliche Böhmische Crönungs-Ceremoniel. Franckfurt – Leipzig: Christoph Riegel, 1723.

Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792. Prag 1792.

HAMMERSCHMIDT, Joannes Florianus. *Historia in qua primaeva fundatio et institutio Regiorum ac antiquissimorum monasteriorum S. Georgii in castro Pragensi, et S. Spiritus vulgo ad Misericordias Dei in antiqua Urbe Pragensi ordinis S. P. Benedicti Sancti-Monialium [...]*. Pragae: Wolfgang Wickhart, 1715.

HAMMERSCHMID, Joannes Florianus. *Prodromus Gloruae Pragenaee*. Pragae: Wolfgang Wickhart, 1723.

KHEVENHÜLLER, Franz Christoph. *Annales Ferdinandeae Oder Wahrhaffte Beschreibung Kayser Ferdinandi Des Andern, Mildesten Gedächtniß, Geburth, Aufferziehung und bißhero in Krieg und Friedens-Zeiten vollbrachten Thaten, geführten Kriegen, und vollzogenen hochwichtigen Geschäften: Siebender und Achter Theil [...]*. Leipzig: Weidmann, 1723.

LUNDORP, Michael Caspar. *Östreichischer Lorberkrantz Oder Kayserliche Victori [...]*. Franckfurt am Mayn: Erasmus Schönwetter – Johann Theobald Kempffer, 1627.

MARTIN, Gottfried Joseph. *Außführlich und Gründliche Vier Beschreibungen, Erstens: Deß Einzugs, Welchen Beyde Römische Kayser- und Königliche Majestäten Carolus Der Sechste, mit Dero Allerdurchlauchtigsten Frauen Gemahlin Elisabetha Christina, In die Königliche drey Prager-Stätte gehalten. Andertens: Der Ihre Majestät dem Kayser als König zu Böheim Von denen gesammten Böhmischen Ständen abgelegten Allgemeinen Erb-*

Huldigung. Drittens: Mehr Allerhöchst besagt Ihro Majestät deß Kaysers Und Viertens: Ihrer Majestät der Kayserin Anno 1723. vorbeygegangenen Königlichen Böhmischen Crönungen. Prag: Wolfgang Wickhart, 1723.

MLADOTA ZE SOLOPISK, Adam Hynek. *Humilitas exaltata et virtus coronata. Ponjženost wyzdwižená a Ctnost korunowaná [...].* Praha: Typis Universitatis Carolo-Ferdinandee, 1691.

Obnowené Práwo a Zřizenj Zemské Dědjčného Králowstwj Českého. Praha 1627.

Officium B. Mariae Virginis In usum Monast S. Georgii Pragae. Pragae: Typis Academicis, 1654.

PYTR, Bonawentura. *Ržehola aneb zákon swatého otce Benedykta oppata [...].* Brno: Emmanuel Swoboda, 1760.

RAYMUND von der heil. Elisabeth. *Der hohen Geistlichkeit in Böhmen Unbewegte Grundlage: das achthundertjährige Gotteshaus und das allererste uralte Klosterstift St. Georgen, Ordens des heil. Erzpatriarchen Benedikts ob dem kön. Schloße der Pragerstädte in Böhmen.* Prag 1782.

Warhafftige beschreibung vnd verzeichnuß, welcher gestalt die Königliche Wirde Maximilian, vnnd Freuwlin Maria, geborne Königin auß Hispanien, dero Gemahl, zu Behemischen König vnd Königin in Prag, den 20. Septembris dises 1562. jars, gekrönet sind worden. Franckfurt am Mayn: Georg Rabe – Sigenmund Feyerabend, 1562.

Warhafftige Beschreybung vnd verzeychnuß, welcher gestallt die Königliche Wirde, Maximilian, vnd Fräwlin Maria, geborne Königin auß Hispanien, dero Gemahel, zu Behemischen König vnd Königin in Prag, den zwentzigsten Septembris dises M.D.LXII. Jars, gekrönet seind worden. Nürnberg 1562.

ZÁVĚTA ZE ZÁVĚTIC, Jiřík. *Korunowánj Gegjmiľosti Cýsařowé Vherské a České Králowny Anny, za Králownu Českau, kteréž se stal'o na Hradě Pražském, Léta M.DC.XVI. w Neděli po památce S. Třj Králůw, ginák desátého dne Měsýce Ledna.* Praha: Jan Schumann, 1616.

6.3.1 Periodika

Auterní Pražské Postowské Nowiny, rok 1723, č. 60, 27. července. Dostupné online: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=1866515> [cit. 2016-03-01]

Kraméryusowy Cýsařské král. Wlastenské Nowiny, rok 1791 č. 38, 17. září. Dostupné online: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?it=6&id=1874834> [cit. 2016-03-01]

Kraméryusowy Cýs. král. Wlastenské Nowiny, rok 1792, č. 33, 18. srpna. Dostupné online: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?it=6&id=1875238> [cit. 2016-03-01]

Pražské nowiny, rok 1836, č. 71, 15. září. Dostupné online: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=1889555> [cit. 2016-03-01]

6.4 Literatura

ADÁMEK, Karel. *Z paměti korunování českých králův*. Třebíč 1890.

BALZER, Oswald. *Genealogia Piastów*. Kraków 2005.

BASTL, Ondřej. *Knihy a listiny zrušeného svatojiřského kláštera*. In: *Seminář a jeho hosté II. Sborník příspěvků k nedožitým 70. narozeninám doc. PhDr. Rostislava Nového* (Documenta Pragensia XXIII). Edd. Petr Kreuz – Vojtěch Šustek. Praha 2004, s. 187–223.

BASTL, Ondřej. *Rušení klášterů za císaře Josefa II. ve světle soudobých pramenů a na příkladu zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě*. Praha 1995. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Rostislav Nový.

BASTL, Ondřej. *Zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v roce 1784*. In: *In omnibus caritas. Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy IV*. Edd. Mlada Mikulicová – Petr Kubín. Praha 2002, s. 61–73.

BENEŠOVSKÁ, Klára (ed.). *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*. Praha 2010.

BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra. *Rušení klášterů v Čechách za Josefa II*. In: *Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. Edd. Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc. Praha 1994, s. 209–224.

BERNING, Benita. „*Nach alldem löblichen Gebrauch*“. *Die böhmischen Königskrönungen der Frühen Neuzeit (1526–1743)*. Köln 2008.

BLÁHOVÁ, Marie. *Slavnosti v Praze v historiografii doby Karla IV*. Documenta Pragensia XII. Praha 1995, s. 65–73.

BLÁHOVÁ, Marie – FROLÍK, Jan – PROFANTOVÁ, Nad'a. *Velké dějiny země Koruny české I*. Praha 1999.

BLAŽKOVÁ, Věra – KAVKA, František – ALTMANN, Hans. *Dvanáct římských i českých královen korunovaných v Čáchách*. Praha 2004.

BOBKOVÁ, Lenka – ŠMAHEL, František (edd.). *Lucemburkové: Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha 2012.

BORKOVSKÝ, Ivan. *Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě*. Praha 1975.

BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, II. díl, 2. svazek: Mnišské řády*. Praha 2007.

BŮŽEK, Václav. *Cizinci ve vlastním království. Pobyt Ludvíka Jagellonského a Marie Habsburské v Čechách na přelomu let 1522–1523*. In: *V komnatách paláců – v ulicích měst. Sborník příspěvků věnovaných Václavu Ledvinkovi k šedesátým narozeninám*. Ed. Kateřina Jíšová. Praha 2007, s. 233–243.

CIBULKA, Josef. *Český řád korunovační a jeho původ*. Praha 1934.

ČAPSKÁ, Veronika. *Framing a Young Nun's Initiation: Early Modern Convent Entry Sermons in the Habsburg Lands. Vestiges of a Lost Oral Culture*. Austrian History Yearbook 45/2014, s. 33–60.

ČORNEJ, Petr. *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*. In: *Lesk královského majestátu ve středověku: pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*. Edd. Lenka Bobková – Mlada Holá. Praha 2005, s. 99–122.

ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země Koruny české V*. Praha 2000.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *Královský dvůr Václava II*. Praha 2011.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan a kolektiv. *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*. Praha 2014.

EKERT, František. *Posvátná místa královského hlavního města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého*. Svazek I. Praha 1883.

FOLTÝN, Dušan – KLÍPA, Jan – MAŠKOVÁ, Pavlína – SOMMER, Petr – VLNAS, Vít (edd.). *Otevři zahradu rajskou. Benediktini v srdci Evropy 800–1300*. Praha 2014.

GATZ, Erwin – BRODKORB, Clemens (edd.). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1448 bis 1648. Ein biographisches Lexikon*. Berlin 1996.

GEYEROVÁ, Simona. *Festivity na dvorech přemyslovských knížat a králů (12. a 13. století). Nastolení, korunovace a pohřby*. Praha 2010. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Gabriela Viktorie Šarochová.

GRAUS, František. *Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense a stopy nekrosmovského pojetí českých dějin*. Československý časopis historický, roč. 15, č. 6, Praha 1967, s. 789–810.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Alžběta, dcera Václava III*. In: *Svět české středověké církve*. Praha 2010, s. 247–253.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel a rádce*. Praha 2008.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Benediktini v českých zemích ve středověku*. In: *Břevnov v českých dějinách*. Edd. Marie Bláhová – Ivan Hlaváček. Praha 1997, s. 7–24.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Kalendáře rukopisů kláštera sv. Jiří*. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 2; Z pomocných věd historických VIII. Praha 1988, s. 35–78.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Poznámka ke svatojiřskému skriptoriu kolem roku 1300*, Documenta Pragensia X/1. Praha 1990, s. 31–49.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Úcta sv. Ludmily mezi 12. a 14. stoletím a její formování v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě*. In: *Nomine Liudmilam: Sborník prací k počtě svaté Ludmily*. Edd. Renata Špačková – Petr Meduna. Mělník 2006, s. 41–53.

- HOFFMAN, Erich. *Coronation and Coronation Ordines in Medieval Scandinavia*. In: *Coronations: Medieval and Early Modern Monarchic Ritual*. Ed. János M. Bak. Berkeley 1990.
- HOLČÍK, Štefan. *Korunovačné slávnosti. Bratislava 1563–1830*. Bratislava 1986.
- HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha 1998.
- HRBEK, Jiří. *České barokní korunovace*. Praha 2010.
- HUBKOVÁ, Jana. *Ferdinand I. und seine erste Begegnung mit dem Königreich Böhmen und Prag 1527 im Spiegel der zeitgenössischen Flugblätter und Flugschriften*. *Historie – Otázky – Problémy* 7, 2/2015, s. 42–59.
- HUBKOVÁ, Jana. *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619–1632*. Praha 2010.
- CHLUSTIKOVÁ, Katarína. *Bazilika sv. Jiří na Pražskom hrade a jej stavebný vývoj*. Praha 2009. Bakalářská práce. Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jiří Kuthan.
- JAN, Libor. *Václav II. Král na stříbrném trůnu*. Praha 2015.
- JAROŠOVÁ, Markéta – LOMIČKOVÁ, Radka (edd.). *Ora et labora: vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu*. Praha 2013.
- JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha 1991.
- JITSCHINSKY, Ferdinand. *Kurze Darstellung der Gründung und des Bestandes des k.k. thesianischen adeligen Damenstiftes am Prager Schlosse bis auf die gegenwärtige Zeit, nebst den wichtigsten geschichtlichen Momenten. Zu dessen hundertjähriger Grundjubelfeier im Jahre 1855*. Prag 1855.
- KADLEC, Jaroslav. *Die homeletischen Werke des Prager Magisters Nikolaus von Louny*. *Augustiniana* 23/1973, s. 242–270.
- KIRCHMAYER, Katharina. *Hochzeit – Krönung – Tod. Rites de passage im Leben von Kaiser Matthias und Anna*. Wien 2007. Diplomová práce. Universität Wien. Vedoucí práce Karl Vocelka.
- KOKOŠKOVÁ, Zdeňka. *Několik poznámek ke korunovačním slavnostem v Praze v roce 1656*. *Documenta Pragensia* XII. Praha 1995, s. 127–136.
- KOTRBA, Viktor. *Tumba knížete Vratislava v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě*. In: *Sborník k sedmdesátinám Jana Květa*. Praha 1965, s. 123–130.
- KRČÁLOVÁ, Jarmila. *Giovanni Pieroni – architekt?* *Umění* 36, Praha 1988, s. 511–542.
- KUBÍN, Petr. *Sedm přemyslovských kultů*. Praha 2011.
- KUTHAN, Jiří. *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl druhý: města, církev, korunní země*. Praha 2013.

- KUTHAN, Jiří – ROYT, Jan. *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Svatyně českých patronů a králů*. Praha 2011.
- KUTHAN, Jiří – ŠMIED, Miroslav (edd.). *Korunovační řád českých králů*. Praha 2009.
- LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (edd.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha 2009.
- MACEK Josef. *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). Díl 2: šlechta*. Praha 1994.
- MALATĚK, Demeter. *Korunovace přemyslovských králů*. In: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*. Edd. Martin Wihoda – Demeter Malatěk. Brno 2006, s. 47–66.
- MATĚJEK, Marek a kolektiv. *Benediktini ve středověku*. Třebíč 2011.
- MAŤA, Petr. „*Phasma Dionysiacum Pragense*“ a počátky karnevalového kalendáře na císařském dvoře. *Divadelní revue*, 25/2004, č. 2, s. 46–55.
- MAUR, Eduard. *12. 5. 1743. Marie Terezie. Korunovace na usmířenou*. Praha 2003.
- MERHAUTOVÁ, Anežka. *Bazilika sv. Jiří na Pražském hradě*. Praha 1966.
- MENGEL, David C. *Remembering Bohemia's Forgotten Patron Saint*. *Bohemian Reformation and Religious Practice* 6/2007, s. 17–32.
- MERSCH, Katharina Ulrike. *Soziale Dimensionen visueller Kommunikation in hoch- und spätmittelalterlichen Frauenkommunitäten*. Göttingen 2012.
- MODRÁKOVÁ, Renáta [roz. SÁDLOVÁ]. *Úřad abatyše kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražského hradě v období 13.–14. století*. In: *Sacri canones servandi sunt: ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV*. Ed. Pavel Krafl. Praha 2008, s. 580–587.
- MRÁČKOVÁ, Veronika. *Chorální notace v pramenech kláštera sv. Jiří*. Praha 2008. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce David Eben.
- MUK, Jan. *Poslední korunovace českého krále roku 1836*. Praha 1936.
- NOVÁK, Emil. *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526–1918*. 5 dílů. Štíty 1991–1997.
- NOWAK, Ignaz Eugen. *Erinnerungen an Sanct Georg*. Prag 1836.
- OULÍKOVÁ, Petra. *Pečeti benediktinského kláštera sv. Jiří na Pražském hradě ve středověku*. In: *Ora et labora: vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu*. Edd. Markéta Jarošová – Radka Lomičková. Praha 2013, s. 136–146.
- PELZEL, Franz Martin. *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslau*. Prag – Leipzig 1790.
- PETRÁŇ, Josef. *Kalendář: Velký stavovský ples v Nosticově Národním divadle v Praze dne 12. září 1791*. Praha 1988.

PETRÁŇ, Josef. *Kalendář aneb čtení o velkém korunovačním plese v pražském Nosticově divadle 12. září 1791 v časech Francouzské revoluce*. Praha 2004.

PĚŠINA, Václav. *Zprávy o Korunovánj wéwodů a králů českých; s cjrkewnjm obřadem Korunovánj Gejich Cjsařských Majestátů Ferdinanda a Anny*. Praha 1836.

PODLAHA, Antonín. *Ilustrovaný průvodce chrámem sv. Jiří na hradě Pražském*. Praha 1918.

PODLAHA, Antonín. *Opravné práce provedené v chrámě sv. Jiří na Hradě Pražském v letech 1917–1919*. Památky archeologické XXXI. Praha 1919.

PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard. *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze. Jeho dějiny a popis*. Praha 1903.

PROKEŠ, Jaroslav. *Marie Terezie a přípravy k české korunovaci roku 1742*. In: *Sborník prací věnovaných prof. Dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám*. Ed. Václav Vojtíšek. Praha 1931, s. 331–350.

ROŹEK, Michał. *Polskie koronacje i korony*. Kraków 1987.

ROYT, Jan. *Ikonografie Ludmily*. In: *Nomine Liudmilam. Sborník prací k poctě svatě Ludmily*. Mělník 2006, s. 54–63.

RYBIČKA, Antonín. *Albínové (Bílkové) z Helfenburku*. Památky archaeologické a místopisné XIV. Ed. Josef Ladislav Píč. Praha 1889, sl. 19–26.

SÁDLOVÁ, Renáta [provdaná MODRÁKOVÁ]. *Svatojiřský klášter ve světle jeho nekrologických příspěvků: jeden z méně užívaných pramenů ke klášterním dějinám*. Praha 2004. Rigorózní práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Zdeňka Hledíková.

SEDLÁČEK, August. *Děje Třebenic*. Třebenice 1897.

SEKYRKOVÁ, Milada. 7. 9. 1836. *Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*. Praha 2004.

SOJKA, Jaroslav a kolektiv. *Ferdinand V. Dobrotivý a umění jeho doby*. Praha 2012.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*. Praha 1979.

SVOBODOVÁ, Milada. „Zapomenuté“ breviáře z kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě a jejich kalendáře. *Studie o rukopisech* 36 (2005–06). Praha 2008, s. 3–56.

ŠMAHEL, František – NODL, Martin (edd.). *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století* (= Colloquia mediaevalia Pragensia 12). Praha 2009.

ŠTĚPÁNEK, Jan. *Tereziánský ústav šlechtičen na Pražském hradě. Císařská nadace a její vývoj s důrazem na Ferdinanda V. Dobrotivého*. In: Jaroslav SOJKA a kolektiv. *Ferdinand V. Dobrotivý a umění jeho doby*. Praha 2012, s. 63–65.

ŠTÍPKOVÁ, Vladimíra Agnes Maria. *Lateinische Huldigungsgedichte für böhmische Krönungen der Habsburger von 1527 bis 1617*. Wien 2003. Diplomová práce. Geistes- und Kulturwissenschaftliche Fakultät der Universität Wien. Vedoucí práce Franz Römer.

TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy I–XII*. Praha 1855–1901.

ULIČNÝ, Petr. *Chóry katedrály sv. Víta v Praze*. Průzkumy památek 18, 2/2011, s. 47–82.

ULIČNÝ, Petr. *Prostor a rituál: Velikonoční slavnosti v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě*. *Studia Mediaevalia Bohemica* 4/2012, s. 7–33.

VÁCHA, Štěpán – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít – VOKÁČOVÁ, Petra. *Karel VI. & Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*. Praha 2009.

VILÍMKOVÁ, Milada – KAŠIČKA, František. *Tisíciletí Jiřského kláštera na Pražském hradě: Příspěvek k jeho stavebnímu vývoji*. *Památky a příroda* 36/1976, s. 533–541.

VINTR, Josef. *Die älteste tschechische Psalterübersetzung*. Wien 1986.

VINTR, Josef. *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*. *Listy filologické* 121, 1998, s. 341–346.

VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997.

VLČEK SCHURR, Jennifer Susan. *The Passional of Abbess Cunegund: protagonists, production and a question of identity*. MPhil(R) thesis. University of Glasgow, 2008.

WIHODA, Martin. *První česká království*. In: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*. Edd. Martin Wihoda – Demeter Malat'ák. Brno 2006, s. 67–99.

ZAP, Karel Vladislav. *Chrám sv. Jiří na Hradě pražském*. *Památky archeologické IV*. Praha 1861, s. 162–175.

ZESCHICK, Johannes. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*. Praha 2007.

ZDICHYNEC, Jan. *Ad vitiorum correctionem et caritatis conservationem? Proměny řeholní vizitace v raném novověku na příkladě cisterciáckého řádu*. In: *Historica monastica I* (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 3). Edd. Dušan Foltýn – Kateřina Charvátová – Petr Sommer. Praha 2005, s. 103–132.

ZDICHYNEC, Jan. *Ferdinand I. a kláštery v Praze*. *Historie – Otázky – Problémy* 7, 2/2015, s. 98–110.

ZILYNSKÁ, Blanka. *Z Burgundska až do husitských Čech: životní pouť Filiberta de Montjeu. Opožděná reflexe biografické knihy*. *Historie – Otázky – Problémy* 3, 2/2011, s. 127–142.

ŽŮREK, Václav. *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*. Praha 2007. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Josef Žemlička.

ŽŮREK, Václav. *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*. Časopis Národního muzea v Praze – řada historická, roč. 176, 2007, č. 3–4, s. 105–143.

ŽŮREK, Václav. *Korunovace královny Žofie. Řád Karla IV. a jeho užití v praxi*. In: *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století* (= Colloquia mediaevalia Pragensia 12). Edd. Martin Nodl – František Šmahel. Praha 2009, s. 203–212.

ŽŮREK, Václav. *Korunovace manželek Václava IV.* In: *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*. Edd. Lenka Bobková – František Šmahel, ve spolupráci s Pavlínou Maškovou a Robertem Novotným. Praha 2012, s. 801–802.

ŽŮREK, Václav. *Korunovace českých králů a královen*. In: *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*. Edd. Martin Nodl – František Šmahel. Praha 2014, s. 15–65.

ŽŮREK, Václav. *Předpis, literární dílo nebo pamětní záznam? Rukopisy Karlova korunovačního řádu v kontextu dochování*. In: *Moc a její symbolika ve středověku* (= Colloquia mediaevalia Pragensia 13). Edd. Martin Nodl – Andrzej Pleszczyński. Praha 2011, s. 1–12.

7 Seznam zkratek

7.1 Zkratky názvů

- AČ – Archiv český čili staré písemné památky české i moravské
AHMP – Archiv hlavního města Prahy
APA – Archiv pražského arcibiskupství
AZK – Archiv zrušených klášterů
ÄZA – Ältre Zeremonialakten
CDB – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
ČDK – Česká dvorská kancelář
CDM – Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
ČG – České gubernium
ČNM – Časopis Národního muzea
FF – Filozofická fakulta
FRB – Fontes rerum Bohemicarum
HHStA – Haus-, Hof-, Staatsarchiv (Österreichisches Staatsarchiv)
KTF – Katolická teologická fakulta
LC – Libri confirmationum
MGH – Monumenta Germaniae historica
MVB – Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia
NA – Národní archiv České republiky
NK – Národní knihovna České republiky
ÖNB – Österreichische Nationalbibliothek
PedF – Pedagogická fakulta
RI – Regesta Imperii
ŘA – Řád augustiniánů
ŘB – Řád benediktinů/benediktinek
ŘBB – Benediktini Břevnov
ŘC – Řád cisterciáků/cisterciáček
ŘP – Řád premonstrátů/premonstrátek
SČ – Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu
SS – Scriptores
TŠ – Tereziánský ústav šlechtičen
UK – Univerzita Karlova v Praze
UW – Universität Wien

7.2 Běžné zkratky

č. – číslo
ed. – editor
edd. – editoři
et al. – et alii (a jiní)
f. – folio (list)
fasc. – fascikl
inv. č. – inventární číslo
kol. – kolektiv
např. – například
p. – pagina
pozn. – poznámka
r – recto
rkp. – rukopis
roč. – ročník
roz. – rozená
s. – strana
sign. – signatura
sl. – sloupec
srov. – srovnej
sv. – svazek/svatý
s. d. – sine dato (bez data)
s. p. – sine paginatio (bez paginace)
tzv. – takzvaný
v – verso
var. – varianta
zvl. – zvláště

8 Přílohy

8.1 Tabulky

8.1.1 Konsekrátoři českých královen

Jako konsekrátora označuji biskupa, který udílel královské pomazání a který pak také královně kladl na hlavu korunu. Pokud neuvedeno jinak, šlo o pražské (arci)biskupy.

Rok	Královna	Konsekrátor
1085	Svatava Polská	Egilbert z Ortenburku (Trevír)
1228	Kunhuta Štaufská	Siegfried z Eppsteinu (Mohuč)
1261	Kunhuta Uherská	Werner z Eppsteinu (Mohuč)
1297	Guta Habsburská	Gerhard z Eppsteinu (Mohuč)
1303	Eliška Rejčka	Jindřich z Vrbna (Vratislav)
1311	Eliška Přemyslovna	Petr z Aspeltu (Mohuč)
1337	Beatrix Bourbonská	Jan IV. z Dražic
1347	Blanka z Valois	Arnošt z Pardubic
1349	Anna Falcká	Arnošt z Pardubic
1353	Anna Svídnická	Arnošt z Pardubic
1363	Eliška Pomořanská	Arnošt z Pardubic
1370	Johana Bavorská	Jan Očko z Vlašimi
1400	Žofie Bavorská	Olbram ze Škvorce
1437	Barbora Celjská	Filibert de Montjeu (Coutances)
1458	Johana z Rožmitálu	Ágoston Salánki (Győr), Vince Szilassi (Vác)
1522	Marie Habsburská	Stanislav Thurzo (Olomouc)
1527	Anna Jagellonská	Stanislav Thurzo (Olomouc)
1562	Marie Španělská	Antonín Brus z Mohelnice
1616	Anna Tyrolská	Jan Lohelius
1619	Alžběta Stuartovna	Jiří Dikast Mirkovský (utrakvistický administrátor)
1627	Eleonora I.	Arnošt z Harrachu
1656	Eleonora II.	Arnošt z Harrachu
1723	Alžběta Kristýna Brunšvicko- Wolfenbüttelská	František Ferdinand Khuenburg
1791	Marie Ludvika (Luisa) Španělská	Antonín Theodor Colloredo (Olomouc)
1792	Marie Terezie Neapolská	Antonín Petr Přichovský
1836	Marie Anna Savojská	Ondřej Alois Ankwicz

8.1.2 Seznam svatojiřských abatyší

Následující seznam abatyší kláštera svatého Jiří na Pražském hradě jsem sestavoval na základě v této práci citovaných pramenů.⁴¹⁸ Kvůli přehlednosti a úspoře místa zde rezignuji na jejich podrobné vypisování. Informace poskytují zejména klášterní listiny a jiný archivní materiál uložený v Národním archivu v Praze, dále rukopisy z Národní knihovny a Archivu hlavního města Prahy, čerpat lze i z náhrobních nápisů nebo edic středověkých kronik a letopisů či úředních knih pražské arcidiecéze. Zejména pro období 15. a 16. století bude třeba seznam ještě upřesnit.

Abatyše	Doložena v úřadu	Datum úmrtí	Poznámka
Mlada Přemyslovna	asi 970–983	9. 2. (tradičně 994)	
Adléta	někdy mezi 1034–1055	22. 2.	
<i>dcera Brunova</i>	1055		německého původu, totožná s Adléťou?
Windelmuth	1100	24. 10.	též Vencilmunt
Berta	1145–1151	28. 11. / 1. 1.	
Anežka Přemyslovna	asi 1200–1228	8. 6.	
Markéta	někdy mezi 1243–1253	2. 5.	
<i>příbuzná krále</i>	1254		totožná s Markétou?
Judita	1260–1281	5. 8.	
Dobromíra	1285		
Anna	1293		
Žofie	1302	18. 8.	
Kunhuta Přemyslovna	1302–1321	27. 11. 1321	
Vratislava	?	14. 3.	zvaná Vracka
Žofie z Pětichvost	1328–1345	9. 4. 1345	
Anežka	1347–1358	listopad 1358	
Markéta	1360–1362		
Alžběta	1364–1378	24. 11. 1378	zvaná Běta
Kateřina z Lipoltic	1378–1386	17. 9. (do 1390)	
Kunhuta z Kolovrat	1386–1401	24. 12. 1401	
Anna Bartovna	1401–1435		
<i>Bořka z Vartmberka</i>			nejspíše neexistovala
Alžběta z Březnice	1441–1461	1461	zvaná Elška

⁴¹⁸ Základní vodítko může jinak poskytnout např. J. F. HAMMERSCHMID, *Prodromus*, s. 387–388; F. EKERT, *Posvátná místa I*, s. 79–86; R. SÁDLOVÁ, *Svatojiřský klášter*, tabulka 3a v příloze.

Anna ze Zásnök	1461		
Ludmila	1464		
Anna z Kotopek	1464–1477		
Kunhuta	1485		
Johana z Rýzंबरka	1514–1521		
Barbora z Šelmberka	1523–1550	3. 2. 1550	
Ludmila Blíživská z Blíživa	1550–1562	1562	
Apolena z Chvatliny	1562–1563		
Dorota z Radešína	1564		
Dorota z Krumlova	1564–1575		
Judita Eibenštolerová z Eibenštolu	1575–1601	1. 4. 1601?	
Žofie Albinka z Helfenburku	1601–1630	15. 12. 1630	
Regina Dadiusová z Kyrenberku	1631–1636	29. 6. 1636	
Anna Voršíla Rathauská	1636–1641	16. 12. 1641	
Justýna Anna Ettlová z Rosenfeldu	1642–1659	12. 2. 1659	
Kateřina Febronie Šmídová z Šternfeldu	1659–1662	13. 6. 1662	
Alžběta Eufrosina Kestnerová z Trauenberku	1662–1671	1. 11. 1671	
Anna Mechtilda Schenweisová (Šenvajsová) z Eckštejna	1671–1691	21. 9. 1691	
Františka Helena Pieroni de Galliano	1691–1720	2. 8. 1720	
Rozina Klára Šlindlová z Hirschfeldu	1720–1722	26. 7. 1722	
Isidora Konstancie Roudnická z Březnice	1722–1731	13. 11. 1731	
Aloisie Terezie Widmannová	1731–1735	15. 7. 1735	
Anna Scholastika Baulerová z Hohenburku	1735–1766	15. 10. 1766	
Marie Josefa z Fürstenberku	1767–1770	8. 2. 1770	
Marie Elekta Vražďová z Kunvaldu	1770–1781	22. 3. 1781	
Marie Terezie z Harnachu	1781–1782	13. 12. 1803	

8.1.3 Korunovace českých královen a účast svatojiřských abatyř

Datum	Královna	Abatyše	Další řeholnice	Charakter účasti
1085, 15. 6.	Svatava Polská	? (Windelmuth?)		?
1228, 6. 2.	Kunhuta Štaufská	Anežka Přemyslovna		?
1261, 25. 12.	Kunhuta Uherská	Judita		?
1297, 2. 6.	Guta Habsburská	Anna? Žofie?		?
1303, 26. 5.	Eliška Rejčka	Kunhuta Přemyslovna		možný doprovod?
1311, 7. 2.	Eliška Přemyslovna	Kunhuta Přemyslovna		možný doprovod?
1337, 18. 5.	Beatrix Bourbonská	Žofie z Pětichvost		?
1347, 2. 9.	Blanka z Valois	Anežka		pravděpodobná účast
1349, 1. 11.	Anna Falcká	Anežka		pravděpodobná účast
1353, 28. 7.	Anna Svídnická	– (Anežka)		vzhledem k interdiktu nad klášterem účast nepravděpodobná pravděpodobná účast
1363, 18. 6.	Eliška Pomořanská	Markéta? Alžběta?		pravděpodobná účast
1370, 17. 11.	Johana Bavorská	Alžběta		pravděpodobná účast
1400, 15. 3.	Žofie Bavorská	Kunhuta z Kolovrat		poprvé doložena účast nejmenované abatyše
1437, 11. 2.	Barbora Celjská	Anna Bartovna?		doložena přítomnost nejmenované abatyše
1458, 8. 5.	Johana z Rožmitálu	Alžběta z Březnice		účast nedoložena
1522, 1. 6.	Marie Habsburská	Johana z Rýzemberka? Barbora z Šelmberka?		účast nedoložena
1527, 25. 2.	Anna Jagellonská	Barbora z Šelmberka		doložena přítomnost nejmenované abatyše
1562, 21. 9.	Marie Španělská	Dorota? Apolena?	„ein Schwester“?	poprvé doložen podíl nejmenované abatyše na korunování
1616, 10. 1.	Anna Tyrolská	Žofie Albínka z Helfenburku	Anna Hrachovcová, Rozina Preklová z Proksdorfu	poprvé uvedeno jméno abatyše, podíl na korunování
1619, 7. 11.	Alžběta Stuartovna	–	–	vyloučeno katolické duchovenstvo

1627, 21. 11.	Eleonora I.	Žofie Albínka z Helfenburku	Anna Hrachovcová?	podíl nejmenované abatyše na korunování
1656, 11. 9.	Eleonora II.	Justina Ettlová z Rosenfelsu	Rozina Preklová z Proksdorfu	podíl na korunování
1723, 8. 9.	Alžběta Kristýna	Isidora Konstancie Roudnická z Březnice	Aloisie Terezie Widmannová, Josefa Archanděla z Hodic	podíl na korunování
1791, 12. 9.	Marie Ludvika Španělská	Marie Anna		abatyše Tereziánského ústavu šlechtičen
1792, 11. 8.	Marie Terezie Neapolská	Marie Anna		abatyše Tereziánského ústavu šlechtičen
1836, 12. 9.	Marie Anna Savojská	Marie Terezie		abatyše Tereziánského ústavu šlechtičen

8.2 Textové přílohy

8.2.1 Popis korunovace Žofie Bavorské z roku 1400

Originální latinský text se nachází v rukopise Starého Města pražského vedeném od roku 1366, uváděném pod názvem *Primus Liber vetustissimus Privilegiorum, Statutorum et Decretorum Veteris Urbis Pragensis* (AHMP, Sběrka rukopisů, sign. 993/1, p. 209–210). Poprvé jej otiskl František Martin Pelcl ve svém díle o Václavu IV.⁴¹⁹ Jeho edice byla později s drobnými úpravami přetištěna v rámci ediční řady *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*.⁴²⁰

Latinský originál jsem převzal z edice CDM a poopravil jsem ho podle znění původního rukopisu, za jehož dohledání vděčím Josefu Třikačovi z Archivu hlavního města Prahy. Český překlad je můj vlastní a za pomoc s jeho vypracováním děkuji Janu Zdichyncovi a Aleně Bočkové, za další podněty pak Michaelu Huberovi a Friedrichu Loškovi. V původním rukopise text na odstavce členěn nebyl, zde je do nich rozčleněn především proto, aby bylo možné v juxtapozici porovnávat původní a přeložené znění.

Coronatio Regine Boemie

Anno domini millesimo quadringentesimo feria secunda post Reminiscere, illustrissima princeps et domina domina Zophia ducis Bavarorum Johannis filia, invictissimi principis et domini domini Wenceslai Romanorum et Boemie regis conthoralis legitima, coronata fuit in Castro Pragensi ante altare sancti Viti.

Que coronacio sic processit, quod ex mandato predicti regis Wenceslai consules et scabini jurati cives Maioris Civitatis Pragensis cum prothonotario et notariis ipsorum indumentis brunatici coloris vestiti fuerint de bruxellis, qui consules sic uno colore vestiti cum communitate et senioribus dicte Civitatis et candelis czecharum et artificum universis ascenderunt ecclesiam pragensem circum chorum sancti Viti.

Korunovace české královny

Léta Páně tisícího čtyřstého v pondělí po neděli Reminiscere [tj. 15. března] byla na Pražském hradě před oltářem svatého Víta korunována nejjasnější kněžna a paní, paní Žofie, dcera bavorského vévody Jana, a právoplatná manželka nepřemožitelného knížete a pána, pana Václava, římského a českého krále.

Korunovace proběhla takto: Z nařízení zmíněného krále Václava se konšelé a radní, přísežní měšťané Většího Města pražského se svým protonotářem a svými notáři oblékli do bruselských šatů purpurové barvy. Tito konšelé takto oblečení v jedné barvě s obcí a staršími řečeného města a s veškerými svícemi cechů a řemeslníků vstoupili do pražského kostela [a shromáždili se] kolem chóru svatého Víta.

⁴¹⁹ Franz Martin PELZEL, *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmisches Königs Wenceslaus: Zweyter Theil*, Prag – Leipzig 1790, s. 59–61.

⁴²⁰ CDM XIII, č. 19, s. 27–28.

Demum consules, quilibet habens baculum deargentatum in manu et cirothecas novas, vocati per Borziwogium militem, dicte regine magistrum curie, in palacium regium Castri pragensis, ibi interfuerunt Sigismundus rex Ungarie et Jodocus marchio Moravie, burggravius Nurembergensis et ceteri principes et barones regni Boemie, dominus Wenceslaus patriarcha Anthiocenus et prepositus Wissegradensis, dominus Wolfframus archiepiscopus pragensis et apostolice sedis legatus, dominus Johannes episcopus Leuthomisslensis, ceteri episcopi et abbates infulati regni Boemie.

Ibi mandatum fuit civibus et communitati Majoris Civitatis Pragenses, ut facta processione primi procederent ante omnes abbates et principes regni Boemie cum baculis ipsorum, qui ante omnes transierunt in processione.

Demum abbates cum ipsorum baculis et infulis, demum episcopi, postremo vero Zophia discriminato capite in crinali decenti de margaritis, induta vestibus pontificalibus et sandaliis et cappa deaurata sub celo sive tectura deaurata, quod celum proportarunt barones Boemie, quidam Ulricus Hass et alii secum, coronam vero, qua debuit coronari, portavit dominus Henricus de Rosemberk, ceptum dominus Berka de Hoenstein, pomum cum cruce portavit dominus Johannes de Michelsperg,

qua processione facta cum fistulatoribus et thubicenis et candelis ardentibus in chorum sancti Viti conducta fuit, ibi ab una parte fuit abbatissa sancti Georgii, ab alia relicta quondam ducis Johannis Gorlicensis et de Lausicz etc. cum rege Ungarie et marchione Moravie, patriarcha, episcopo Leuthomisslensi et aliis episcopis et abbatibus ibi circumstantibus et principibus.

Potom [byli] konšelé – každý z nich měl v ruce postříbřenou hůl a nové rukavice – zavoláni rytířem Bořivojem, hofmistrem řečené královny, do královského paláce Pražského hradu, kde byli přítomní uherský král Zikmund a moravský markrabě Jošt, purkrabí norimberský a ostatní přední mužové a páni Království českého, pan Václav, patriarcha antiochijský a probošt vyšehradský, pan Olbram, arcibiskup pražský a legát apoštolského stolce, pan Jan, biskup litomyšlský, další biskupové a infulovaní opati Království českého.

Tam bylo měšťanům a obci Většího Města pražského nařízeno, aby v tomto procesí kráčeli se svými holemi jako první přede všemi opaty a předními muži Království českého. A tak prošli v průvodu přede všemi.

Potom [následovali] opati se svými berlami a infulemi, pak biskupové, [a] nakonec Žofie s rozpuštěnými vlasy a vhodnou perlovou čelenkou. Měla na sobě pontifikální roucho a sandály a zlatem vyšívány plášť a kráčela pod pozlacenými nebesy aneb baldachýnem. Nebesa nesli čeští páni, jistý Oldřich Zajíc a jiní s ním, korunu pak, kterou měla být korunována, nesl pan Jindřich z Rožmberka, žezlo pan Berka z Hohenštejna, jablko s křížem nesl pan Jan z Michalovic.

V tomto procesí s pištcí a trubači a hořícími svícemi byla dovedena do chóru svatého Víta, kde byla z jedné strany abatyše svatého Jiří, z druhé vdova po vévodovi Janu Zhořeleckém, z Lužice atd. s králem uherským a markrabětem moravským, patriarchou, biskupem litomyšlským a jinými tam kolem stojícími biskupy, opaty a knížaty.

Incepta fuit missa cantata. Ibi magister Johannes Zophista in ydeomate boemicali fecit ante⁴²¹ exhortacionem, exponens insignia regalia, coronam, lapides preciosos, ceprum et pomum, ibi introitum: Dum sanctificatus fuero etc. per dominum Wolfframum archiepiscopum, domino Johanne Kbel decretorum doctore officiali pragensi et domino Wenceslao decano ecclesie sancti Appollinaris ministrantibus, ubi dominus officialis epistolam cantavit et dominus Wenceslaus evangelium, ceterum ante leccionem evangelii dominus archiepiscopus accepit crisma sanctum et crismavit sibi pectus facta cruce et in dorso, quia tunica erat ipsius sic sartita, ut ante in pectore et retro in dorso erat aperta.

Demum corona super caput imposita, que fuit recepta de altari et de capite sancti Viti, ibi tubicine et fistulatores insonuerunt, tunc evangelio lecto fuit ducta super thronum factum super altare sancti Viti cum pannis preciosis deauratis.

Demum incepto offertorio descendit de throno et obtulit in quodam cantro argenteo vinum et panem et alii, scilicet rex Ungarie, marchio Moravie et alii barones Boemie obtulerunt ad altare quilibet iuxta libitum voluntatis.

Demum loco pacis episcopus Leuthomisslensis et patriarcha accepto capite sti. Viti super thronum portarunt ad osculum faciendum, demum communionem facta per archiepiscopum regina de throno flectens ad altare sancti Viti accepit corpus et sanguinem domini nostri Jesu Christi, sic tamen, quod per totum officium illius misse dominus Henricus de Rosemberk et dominus Brzenko de Skal tenerant coronam super caput ipsius non permittentes caput pertingere, quia corona aurea ornata

Začala zpívaná mše. Ještě předtím mistr Jan Sofista pronesl v českém jazyce kázání, v němž podal výklad královských insignií, koruny, drahokamů, žezla a jablka. Pak pan arcibiskup Olbram zazpíval vstupní zpěv (introit) *Dum sanctificatus fuero*, asistovali mu pan Jan Kbel, doktor dekretů, pražský oficiál, a pan Václav, děkan kostela svatého Apolináře. Pan oficiál zazpíval epištolu a pan Václav evangelium. Dále před čtením evangelia pan arcibiskup převzal svaté křížmo a znamením kříže pomazal královně hrud' i záda. Její tunika totiž byla ušitá tak, aby se dala rozevřít vpředu na hrudi a vzadu na zádech.

Potom, když jí byla na hlavu položena koruna, jež byla vzata z oltáře a hlavy svatého Víta, začali hrát trubači a pištcí. Po přečtení evangelia byla uvedena na trůn, zřízený na oltáři svatého Víta, se vzácnými zlatem vyšívanými látkami.

Po začátku ofertoria pak sestoupila z trůnu a obětovala v jedné stříbrné konvici víno a chléb a ostatní, totiž král uherský, markrabě moravský a jiní čeští páni, obětovali u oltáře, každý podle libosti [své] vůle.

Potom, když došlo na pozdravení pokoje, vzali litomyšlský biskup a patriarcha nad trůnem hlavu svatého Víta a nesli [jí] k políbení. Poté, co arcibiskup přijal svátost oltářní, sestoupila královna z trůnu, poklekla u oltáře svatého Víta a přijala tělo a krev našeho Pána Ježíše Krista, ovšem tak, že po celý obřad této mše jí drželi pan Jindřich z Rožmberka a pan Břenek ze Skály korunu nad hlavou, aniž by se směli dotýkat její hlavy, neboť zlatá koruna zdobená kameny

⁴²¹ Místo není zcela jasné: „*fecit an[?] exhortac[i]o[ne]m*“. Zkrácené „*an[?]*“ nejspíše představuje slovo *ante* v adverbialním významu, tj. *předtím*, *dříve*.

*lapidibus et margaritis gravis fuit, sed sic
capillis discriminatis stetit et sedit audiendo
officium misse predicte.*

*His peractis fistulatores et thubicine
insonuerunt et iterum consules Majoris
Civitatis Pragensis et communitas
conduxerunt eam sic coronatam cum
principibus, abbatibus, episcopis, rege
Ungarie, marchione Moravie, burggravio de
Nuremberga et aliis in palacium regium, ibi
sub throno preparato resedit cum
solempnitate et pransa fuit. Ibi cives consules
Majoris Civitatis Pragensis, consules Nove
Civitatis et Minoris Civitatis Pragensis et alii
cum omnibus servitoribus suis commederunt
solempniter, ibi vina, pisces et alia
sufficienter in habundacia magna fuerunt
data et oblata.*

a perlami byla těžká. A tak s rozpuštěnými
vlasy stála a seděla a poslouchala
obřad této mše.

Když se to vykonalo, spustili pištci
a trubači a konšelé Většího Města
pražského a obec ji takto korunovanou
znovu doprovodili společně s knížaty,
opaty, biskupy, králem uherským,
markrabětem moravským, purkrabím
norimberským a jinými do královského
paláce, kde se opět se slávou posadila na
připravený trůn a hodovala. Konšelé
Většího Města pražského, konšelé Nového
Města a Menšího Města pražského a jiní
se všemi svými služebníky tam
slavnostně stolovali. Bylo tam podáváno
a přinášeno víno, ryby a jiné pokrmy
ve velké hojnosti.

8.2.2 Dekret Josefa II. z 8. března 1782 rušící některé ženské kláštery

Text císařského dekretu z 8. března 1782, kterým císař Josef II. rozhodl o zrušení klášterů premonstrátek v Doksanech a Chotěšově, cisterciáček v Pohledu, benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě, dominikánek na Starém Městě pražském, celestinek na Novém Městě pražském a magdalenitek v Mostě, které na rozdíl od konventů alžbětinek, voršilek a anglických panen nebyly shledány „obecně prospěšnými“:

In Ansehung der in Böhmen noch befindlichen Frauenklöster haben Se. Majestät entschlossen, daß die Prämonstratenserinnen zu Doxan und Chotieschau, die Zisterzienserinnen zu Frauenthal, die Benediktinerinnen zu Skt. Georg auf dem Hradschin, wie auch die Dominikanerinnen auf der Altstadt und die Cölestinerinnen in der Neustadt Prag, dann die Magdalenerinnen zu Brüx ebenfalls aufgehoben werden sollen; die Elisabethinerinnen, Ursulinerinnen und englische Fräulein hingegen nach ihrem gemeinnützigem Institute zu verbleiben haben; die Dominikanerinnen zu Pilsen aber müssen mit Dispensazion des Herrn Ordinarius das Ursulinerinstitut annehmen, mithin Schulen und Kostkinder halten. Das Recht der gefürsteten Frauen Abtissin von Skt. Georg, bei der Krönung der Königin Majestät die Krone aufzusetzen, wollen Allerhöchstdieselben auf die Frau Fürstin des prager Damenstifts, wenn eine vorhanden ist, und in deren Abgang auf die Stiftsdamen in der k. Neustadt übertragen haben. Von allen aufgehobenen Klöstern sind diejenigen, welche sich zum Ursulinerorden erklären werden, nach der zur Haltung der öffentlichen Schulen erforderlichen Anzahl nach Brüx in das daselbst aufzuhebende Kloster der Magdalenerinnen zu übersetzen; alle alte und gebrechliche aber unter der Aufsicht und Vorschrift der Herren Ordinarien in das größte Kloster entweder nach Doxan oder Frauenthal zu versammeln, wo sie mit der ausgeworfenen Pension ihr Leben ruhig beschließen können.⁴²²

8.2.3 Korunovační privilegium Leopolda II. z 21. července 1791

Tímto privilegiem císař Leopold II. udělil své dceři Marie Anně a jejím nástupkyním v úřadu abatyše Tereziánského ústavu šlechticů na Pražském hradě právo korunovat české královské manželky. Listina se nachází v kovové schránce s nápisem „*Allerhöchste Bestimmung Sr. Majestät Kaiser Leopold II. dass die jeweilige Abtissin des Damenstiftes das Recht besitzt die Königin von Böhmen zu krönen.*“

⁴²² Citováno podle Peter Karl JAKSCH, *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzsache, wie auch in Güter- Stiftungs- Studien- und Zensursachen für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800*, Dritter Band, Prag 1828, s. 443.

Wir Leopold der zweyte von Gottes Gnaden erwählter Römischer Kaiser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, König in Germanien, zu Ungarn, Böhmeim, Dalmazien, Kroazien, Slavonien, Galizien, Lodomerien, und Jerusalem, Erzherzog zu Oesterreich, Herzog zu Burgund, Lothringen, zu Steyer, zu Karnten und Krain, Großherzog zu Toskana, Großfürst zu Siebenbürgen, Marggraf zu Mähren, Herzog zu Braband, zu Limburg, zu Lutzenburg, und zu Geldern, zu Würtemberg, zu Ober- und Nieder- Schlesien, zu Mailand, zu Mantua, zu Parma, Placenz, Quastalla, Auschwitz, und Zator, zu Kalabrien, zu Bar, zu Monferrat, und zu Teschen, Fürst zu Schwaben, und zu Charleville, gefürsteter Graf zu Habsburg, zu Flandern, zu Tyrol, zu Hennegau, zu Riburg, zu Görz und zu Gradiska, Marggraf des heiligen Römischen Reichs zu Burgau, zu Ober- und Nieder- Laußnitz, zu Pont a Mousson, und zu Nomeny, Graf zu Namur, zu Provinz, zu Vandemont, zu Blankenberg, zu Zütphen, zu Saarwerden, zu Salm, und zu Falkenstein, Herz auf der Windischen Mark, und zu Mecheln, Erklären hiemit öffentlich, und thun kund jedermann, daß, da das Stift Sankt Georgi auf dem Hradschin zu Prag, dessen Abtissinn ehemdem das Recht gehabt, die Königin in Böhmen zu krönen, nunmehr aufgehoben ist. Wir zur Verherrlichung des von Unserer, in Gott ruhenden Frau Mutter, der Kaiserinn, Königin Maria Theresia Majestät glorwürdigsten Andenkens, auf dem Prager Schloß errichteten weltlichen adelichen Fräuleinstifts beschlossen haben, das erwähnte Recht, die Königin in Böhmen zu krönen, der jeweiligen Abtissinn des gleichgedachten Stifts zu übertragen. Und da Wir zufolge der gnädigen Gesinnungen, mit welchen Wir diesem Stift zugethan sind, Unserer geliebtesten ältesten Frau Tochter der durchlauchtigsten königlichen Prinzessin und Erzherzogin zu Oesterreich Maria Anna Liebden, vermög eines unterm ein und zwanzigsten dieses gefertigten Diploms, als Abtissinn dieses adelichen Stifts gnädigst ernannt. So erklären Wir hiemit, als regierender König in Böhmen, daß gedacht Unserer geliebtesten Frau Tochter Liebden als Abtissinn dieses adelichen Fräuleinstifts, und alle ihre Nachfolgerinnen in diesem Stifte, je und allzeit des Rechts, die Königin in Böhmen zu krönen, sich erfreuen haben sollen. Zu Urkund dieses Briefes, besiegelt mit Unserm kaiserlich königlich und erzherzoglich anhangenden grösseren Insiegel. Gegeben in Unserer Haupt- und Residenzstadt Wien den neun und zwanzigsten Tag des Monats Julius, nach Christi Unsers lieben Herrn und Seligmachers gnadenreichen Geburt im siebenzehnhundert ein und neunzigsten, Unserer Reiche des Römischen im ersten, und der Erbländischen im zweyten Jahre.⁴²³

⁴²³ NA, TŠ, karton 2, inv. č. 4, sign. 4.

8.3 *Obrazový doprovod*

Pokud není uvedeno jinak, jedná se o fotografie pořízené autorem.

Abatyše Anežka Přemyslovna na trojdílném reliéfu z první třetiny 13. století.

Detail berly svatojiřských abatyří. Pod volutou na holi se nachází jedna z nápisových pásek pocházejících z původní berly darované roku 1303 králem Václavem II. abatyři Kunhutě.

Koruna svatojiřských abatyř zhotovená roku 1553 pro kněžnu abatyři Ludmilu Blíživskou.

Rajský dvůr svatojiřského kláštera v roce 2015, pohled od severu na jižní křídlo ambitu a baziliku svatého Jiří.

Detail náhrobku abatyše Ludmily Bliživské (zemřela roku 1562).

Náhrobek Žofie Albinky z Helfenburku (zemřela roku 1630).

Portrét abatyše Žofie Albínky z Helfenburku.

Titulní knížky *Officium B. Mariae Virginis*, vytištěné v Praze roku 1654 z popudu abatyše Justýny Anny Ettlové (výtisk ze Strahovské knihovny, sign. BS VIII 8). V horní části jsou vedle Panny Marie zobrazeni sv. Benedikt, sv. Scholastika, sv. Ludmila a první svatojiřská abatyše Mlada. Pod nimi podpírají model klášterního kostela přemyslovští dobrodinci Vratislav, Kunhuta, Anežka a Boleslav. Po pravé straně pod vyobrazením Pražského hradu klečí abatyše Justýna s pastýřskou berlou, znakem a svými spolusestrami.

Detail s abatyší Justýnou Annou Ettlovou z Rosenfeldu.

Detail portrétu Justýny Anny Ettlové z Rosenfeldu.

Portrét abatyše Isidory Konstancie Roudnické z Březnice. Převzato z publikace: Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. & Alžběta Kristýna: Česká korunovace 1723*, Praha 2009, s. XV.

Miniatura korunování královny z pontifikálu biskupa Albrechta ze Šternberka z roku 1376. Strahovská knihovna, sign. DG I 19, f. 169r. Převzato z publikace: Lenka BOBKOVÁ – František ŠMAHEL (edd.), *Lucemburkové: Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 801.

Miniatura korunování královny z vídeňského rukopisu staročeské verze Karlova korunovačního řádu z roku 1472. Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2618, f. 70v.
Převzato z publikace: Lenka BOBKOVÁ – František ŠMAHEL (edd.), *Lucemburkové: Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 802.

Detail z mědirytu „*Der Römischen Keÿserin Annae Krönung Zur Königin in Böhmen*“ (Franz Christoph von KHEVENHÜLLER, *Annales Ferdinandi [...] Siebender und Achter Theil [...]*, Leipzig 1723, p. 470), který zachycuje korunovaci Anny Tyrolské. Snad jediné dochované vyobrazení svatojiřské abatyše asistující při korunovačním obřadu. Kompozice se opírá o starší zobrazení korunovace Ferdinanda II. (srov. následující strana).

Detail mědirytu „*Eigentliche abbildung wie Kayßs Majt Ferdinandus Secundus den 21 Iunii 1617 zum Böhmischen König gekrönt worden zu Praag*“ (Michael Caspar LUNDORP, *Österreichischer Lorberkrantz Oder Kayserliche Victori [...]*, Franckfurt am Mayn 1627, p. 22), který byl předlohou pro pozdější mědiryt korunovace Anny Tyrolské (viz předchozí strana).

Detail vyobrazení korunovace Marie Anny Savojské v roce 1836 na dobovém ocelorytu s názvem *Krönung Ihrer Majestaet der Kaiserin Maria Anna als Königin von Böhmen*.

Návrh medaile k plánované korunovaci Alžběty Bavorské, manželky Františka Josefa I., z roku 1861. Spolu s arcibiskupem a nejvyšším purkrabím královnu korunuje i abatyše tereziánského ústavu šlechticů. Převzato z publikace: Emil NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526–1918*, 1. díl, Štíty 1991, s. 60.

Korunovační koruna českých králů, zvaná svatováclavská, nedlouho po svém vzniku užívaná i při korunovacích českých královen. V popředí renesanční královské jablko.

Hlavice původního českého gotického žezla uloženého v císařské klenotnici ve Vídni.

Hlavice renesančního žezla užívaného během pozdějších korunovacích českých králů a královen.